

Tartalom

Jog

- [Lampé Ágnes interjúi : Médiaszabályozás pró és kontra. Simon Éva, Széky János, Hanák András, Polyák Gábor, Koltay András, Nyakas Levente és Lapsánszky András a 2010-es médiatörvény-csomagról](#)7-36 [154.10 kB - HTML]
- Gosztonyi Gergely :
[A közösségi médiaszolgáltatók a hatályos magyar jogi szabályozásban](#)37-48 [113.10 kB - HTML]

Új média

- Urbán Csilla :
["Történelemgyártás" és virtuális közösség. Az eRepublik online játék imaginárius múltja](#)51-60 [89.59 kB - HTML]

Politika

- Makó Ágnes :
[Az őszi beszéddel kapcsolatos online sajtómegjelenések néhány jellegzetessége az Index és az Origo hírportálokon](#)63-78 [90.99 kB - HTML]

Film

- Bártfai Andrea :
[Az interaktív film](#)81-96 [91.17 kB - HTML]

Történelem

- Buzinkay Géza :
[A trianoni békeszerződés és a magyar liberális sajtó](#)99-112 [101.27 kB - HTML]

Kritika

- Klucsik Gábor :
[Herendy Csilla Önkormányzatok online - a felhasználóbarát weboldalaktól a webkettes jelenlétéig című könyvéről](#)115-116 [26.58 kB - HTML]

-

- [Korábbi lapszámok](#)
- [Rovatok](#)
- [Szerzőink](#)
- [Rólunk](#)

Médiakutató 2011 tél

Jog

[Lampé Ágnes:](#)

Médiaszabályozás: pró és kontra. Simon Éva, Széky János, Hanák András, Polyák Gábor, Koltay András, Nyakas Levente és Lapsánszky András a 2010-es médiatörvény-csomagról

A 2010-es médiatörvény-csomag számos elemző, politikus és civil szervezet bírálatát váltotta ki; a kritikákról lapunk 2011. tavaszi és őszi számában közöltünk összeállítást.¹ Ezúttal a jogszabálycsomag bírálói mellett annak támogatói is megszólalnak. Simon Évát, Széky Jánost, Hanák Andrást, Polyák Gábort, Koltay Andrást, Nyakas Leventét és Lapsánszky Andrást a Médiakutató nevében Lampé Ágnes kérdezte.² Az összeállítás megjelenését az NMHH támogatta. A vitát a szerkesztőbizottság nem tekinti lezártnak, továbbra is várjuk a hozzászólásokat.

„...az államnak világnézetileg semlegesnek kell maradnia”

Az új médiatörvény elhibázott, paternalista szemlélete a médiafogyasztókat igyekszik megvédeni a médiától. Elavult abban a tekintetben is, hogy nem veszi figyelembe a jelenlegi médiapiaci helyzetet. Simon Éva, a Társaság a Szabadságjogokért (TASZ) ügyvivője, médiajogász.

Médiakutató: Van cenzúra Magyarországon?

Simon Éva: Ez a felvetés így túl általános. Attól függ, milyen cenzúráról beszélünk. A kérdés két módon kerülhet elő: állami-hatósági vagy tulajdonosi oldalról. Az utóbbi biztosan létezik, méghozzá öncenzúra formájában. Hátrányos a szólásszabadságra, amikor szerkesztők, főszerkesztők, tulajdonosok bizonyos cikkeket gazdasági, politikai következményektől tartva nem engednek megjelenni.

Médiakutató: Ez az új médiatörvény előtt is így volt.

Simon: Igaz. De hogy az új mediaszabályozás erősítette ezt a hatást, azt még jogászként is valószínűsítem. Abban pedig biztos vagyok, hogy a súlyos szankciók, a kilátásba helyezett akár kétszázmillió bírság miatt a tulajdonosok betartatják a törvény betűjét, kétség esetén pedig inkább az öncenzúra mellett döntenek. A sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló törvény (Smtv. vagy Médiaalkotmány) olyan tisztázatlan előírásokat támaszt, mint a közkerkölcs követelménye vagy az egyházakkal szembeni gyűlöletkeltés tilalma. Márpedig ha ezek nem világosak, a szankciók elkerülése öncenzúrához vezet.

Médiakutató: És az állami cenzúra?

Simon: Klasszikus értelemben nem létezik, hisz előzetesen nem szűrik a tartalmakat. A 2011. január elsején hatályba lépett, a mediaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló törvény (Mttv.) óta a Médiatanács a Médiaalkotmányra hivatkozva többször marasztalt el televíziókat. Sajnos az, hogy egyes eljárásokat miért szüntettek meg, míg más esetekben miért marasztaltak el, nem derül ki a Médiahatóság honlapjáról, ahol szó szerinti jegyzőkönyv nem található. Csak a döntések érhetőek el, a viták indoklása, az érvek nem ismerhetőek meg. Lehetetlen tehát arra válaszolni, hogy a hatóság hogyan értelmezi a szigorú szabályokat.

Médiakutató: A törvényt támogató szakemberek épp azért utasítják el még a cenzúra gondolatát is, mert állítják: nincs rá példa.

Simon: A TASZ-nál a törvénytervezet benyújtásától kezdve öncenzúráról beszélünk, én pedig jogászként nem ülök bent egyetlen szerkesztőségben sem. A hozzánk forduló újságírók, szerkesztők panaszkodnak: tulajdonosi oldalról érzékelnek nyomást azon a téren, hogy bizonyos témákat érintsenek-e vagy sem. Az új médiatörvény tisztázatlan

fogalmi miatt az újságíró nem tudja, mikor fut bele olyan helyzetbe, amiért eljárás indulhat. A jegyzőkönyvek tanúsága szerint a hatóság az eddigi esetek döntő többségét egyhangúlag utasította el vagy egyhangúlag szabott ki bírságot. De az okokról, az érvekről nem lehet információt szerezni.

Médiakutató: A közerkölcs és a gyűlöletkeltő beszéd tartalmi megítélése - önök szerint - szubjektív fogalmakon alapul, a testület ily módon saját belátása szerint dönthet.

Simon: Minden olyan esetben, amikor a szólásszabadságot korlátozzák, két előkérdést kell tisztázni. Az egyik: mi indokolja a szabályozás megalkotását, hisz minden, a szólásszabadságot érintő előírás korlátozást jelent. Ez szükségességi kérdés: demokráciában kell-e az adott korlátozás. A másik, hogy a szabályozás alkotmányosan igazolható-e. A pedofil tartalom tiltása például igen, az új médiaszabályok nagy része viszont nem felel meg e kettős kritériumrendszernek. Súlyos probléma az is, hogy a törvény egységes médiarendszert feltételez, és figyelmen kívül hagyja az eltérő médiatípusokat. Pedig amilyen tartalomszabályozás indokolt a köztelevíziónál, az nem indokolt egy honlap esetén. A nem tisztázott közerkölcs megsértésére hivatkozva csak világnézetileg elkötelezetten lehet szankcionálni a médiát.

Médiakutató: A közerkölcs védelmének indokát a bulvár- és a kereskedelmi médiumok túlkapásai jelentik, amelyek - állítják a törvény védelmezői - negatívan hatnak a fiatalok fejlődésére.

Simon: A médiatörvénynek két fő hibája van: egyrészt paternalista attitűddel a médiafogyasztókat igyekszik megvédeni a médiától, ahelyett, hogy annak szabadságát biztosítaná. A jogalkotó nem eszközt ad a fogyasztó kezébe, hogy kiválassza a neki vagy a gyerekének nem tetsző tartalmakat, hanem előre meghatározza számára, mit nem akar, vagy nem akarhat nézni. Az államnak világnézetileg semlegesnek kell maradnia, hiszen egy gyerekre nézve mást tartanak károsnak egy ateista vagy egy katolikus családban. Ebbe az állam nem szólhat bele, és nem döntheti el, mi káros, mi nem. A fogyasztóra kell bízni, mit nem akar beengedni a nappalijába, és ehhez legfeljebb technikai lehetőségeket kell kínálnia: set-top boxot, programozható, jelszóval működtethető tévét vagy más technikai eszközöket.

Médiakutató: Nincs is szükség törvényi szabályozásra?

Simon: Egyetlen médiapiaci kutatás és hatástanulmány sem készült arról, hogy a médiapiaci helyzet milyen szabályozást kíván. A törvény elavult szemlélete jelentős visszalépés. A nemzetközi kritikák az ENSZ-től az Európa Tanácson át a nagy nemzetközi szervezetekig erősen kifogásolják, hogy dereguláció helyett az eddigi szigorú tévés és rádiós szabályokat kiterjesztették a nyomtatott és az internetes sajtóra.

Médiakutató: A közszolgálat esetében sokan épp szigorúbb szabályozásért kiáltanak.

Simon: Ezen a területen a jelenleginél jóval konkrétabb, egzaktabb, sőt néha szigorúbb szabályozás kellene. Leginkább a finanszírozásban. Súlyos hiba, hogy 64 milliárdot átadnak ahelyett, hogy feladatorientált költségvetés készülne, és az országgyűléstől, a pártoktól, a kormánytól független közszolgálati média működné.

Médiakutató: Az Mttv. 6. paragrafus szerint: „A közszolgálati médiaszolgáltatás érdekeit különös súllyal kell figyelembe venni e törvény alkalmazásakor.”

Simon: Ennek a paragrafusnak nincs normatív tartalma, így nincs értelme ilyen szabályt alkotni. Még a szakasz első mondata sem igaz: „A közszolgálati médiaszolgáltatás a demokratikus társadalmi rend megfelelő működésének elengedhetetlenül szükséges feltétele.” Az Egyesült Államokban nincs európai közszolgálati médiarendszer, mégis demokratikus az ország. Arról nem is beszélve, hogy ha ez így van, egy frekvenciapályázatnál mindig a közszolgálat nyerne? A törvény szemléletmódja elhibázott. A nyomtatott sajtóban, az interneten az általános polgári, büntetőjogi szabályoknál több nem kell. Indokolatlan a regisztráció is. A frekvenciaszűkösség érve is egyre gyengébb, a lineáris szolgáltatások, a tévék és a rádió esetén a tömeghatás elve tévedés. Kutatások igazolják, hogy az emberek percepcióját legfeljebb megerősíti a televízió és a rádió, de alapvetően nem befolyásolja. Valaki azért néz ATV-t vagy HírTV-t, mert az egyik vagy a másik szemléletmódja megerősíti az addigra már kialakult véleményében, és nem fordítva. A család, az iskola, a barátok, tehát a közvetlen környezet sokkal inkább befolyásol, mint a média. Ebből pedig az következik: teljesen elhibázott ötlet a médiától megvédeni az embereket. Piaci szabályokra, a monopóliumok megakadályozására hozott intézkedésekre van szükség, tartalomszabályozásra nincs. A kivétel valóban a közszolgálat, mert az állami forrásokból üzemel.

Médiakutató: Kinek jöhet jól a szigorúbb szabályozás?

Simon: Ha minden médiatípusnak egyazon feltételnek kell megfelelnie, az legfeljebb azoknak jó, akiknek eddig is be kellett tartaniuk a szigorúbb előírásokat: az Smtv. szabályainak zöme korábban is vonatkozott a tévékre és a rádiókra. Attól, hogy kiterjesztették a nyomtatott sajtóra, az internetre és a lekérhető szolgáltatásokra, ez utóbbiak versenyhátrányba kerülnek. A törvény a kiegyensúlyozottságot nemcsak a közszolgálattól, hanem a hírműsorral rendelkező lineáris szolgáltatóktól is megköveteli. A minap Rákay Kálmán az *origónak* azt nyilatkozta: ők patikamérlegesen mérik a kiegyensúlyozottságot. Egyharmad kormány, egyharmad kormánypárt, egyharmad ellenzék. Ez a követelmény azonban percekben nem mérhető, ez a hozzáállás a fogalom teljes félreértése. A törvénnyel mintha kiszakadtunk volna abból az Európából, aminek meg kell felelnünk.

Médiakutató: A törvény védelmezői szerint annak minden betűje megfelel más uniós tagállamok médiaszabályozásának.

Simon: Törvényünk még a strasbourgi minimumnak sem felel meg. Amint az a közszolgálaton látszik, az állam oly módon avatkozott be a médiarendszerbe, ami rendkívül egyoldalúvá tette, sőt a pártatlanság is sokszor

megkérdőjelezhető. A legrosszabb rendszerben is lehet független személyiséget megválasztani, ami nemcsak a törvényen, hanem rajta is múlik. A jogszabályból viszont a függetlenség minimális követelménye is hiányzik. A demokrácia nem arról szól, hogy a médiahatóságot és annak elnökét a munkáltatói jogoktól a rendeletalkotáson át a titkosításig mindenre feljogosítják, majd bízunk abban, hogy nem él ezekkel a lehetőségekkel. A demokrácia alapvetően a bizalmatlanságról szól, ezért megfelelő fékeket és ellensúlyokat építenek a rendszerbe, amelyek most teljesen hiányoznak: a Médiatanács tagjainak kilenc évre való megválasztásától az elnök miniszterelnöki jelölésén és az újráválaszthatóságon keresztül a közszolgálati vezetők kinevezéséig.

Egy másik példa: hosszan vitatkoztak arról, legyen-e halasztó hatálya a bírósági felülvizsgálatnak a Médiatanács döntéseire. Végül a törvényt úgy fogadták el, hogy legyen. Aztán hirtelen 2011. augusztus 3-ától módosult új szabályok szerint még sincs. Megjegyzem, a csapnivaló kodifikátori munka következtében elfogadása óta már nyolcszor módosították a médiatörvényt.

Médiakutató: Az újságírói objektív felelősség kérdése kimaradt a törvényből. Vajon miért?

Simon: Nem tudom. A jogalkotó olyan égetően szükséges szabályozással – mint az objektív felelősség vagy a közhatalom-gyakorlók bírálhatósága – nem foglalkozott, miközben rengeteg sajtóetikai kérdést jogszabályi szintre emelt, és ezekhez bizonytalan szabályokat alkotott. Ilyen a már említett közérkölc, a sokoldalúság, a tárgyilagosság követelménye és az öncélúság tilalma.

Médiakutató: A két országos kereskedelmi televízió vezetője rendkívül pozitívan nyilatkozott a törvényről. Jelezték, hogy őket bevonták az előkészületekbe, ráadásul új reklámozási, szponzorálási lehetőségek nyíltak meg előttük.

Simon: Az nagyon jó, ha a két országos kereskedelmi csatornát vagy más iparági szereplőt bevontak az egyeztetésekbe. Az audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv megteremtí a reklámszabályok liberalizációját, és bár ebben a termékelhelyezés tilos, mégis lehetnek kivételek. A magyar jogalkotó élt is a lehetőséggel. Pozitív lépés, hogy a tévékre nem erőltetnek szigorú reklámszabályokat.

Korábban sokat kritizáltuk azt is, hogy az országos kereskedelmi csatornáknak nem lehetnek tematikus adóik. Jó, hogy ez a versenykorlátozó szabály is megszűnt. Más versenykorlátozó szabályok viszont kimaradtak. A rossz rendszer végső vesztese a fogyasztó és az újságíró. Lehet, hogy az *RTL Klub* és a *TV2* nyer, de az újságíró már nem.

Médiakutató: A forrásvédelem és az oknyomozó újságírás esetében történt pozitív előrelépés.

Simon: Történt volna. Még az ezekre vonatkozó szabályozásnál is sikerült úgy megfogalmazni a törvényt, hogy a végén rosszabb lett. A forrásvédelem elhibázott, nem felel meg sem az Európa Tanács Miniszteri Bizottság ajánlásának, sem a strasbourgi gyakorlatnak. Nem biztosítja a védelmet az újságírók és forrásaik számára. A törvény logikája szerint ugyanis a forrásvédelem a kivétel, annak felfedése a főszabály. Ráadásul az oknyomozó újságíró védelménél azt sem tudni, mi számít közérdekű információnak, márpedig csak ebben az esetben illeti meg védelem az újságírót. De ilyen a nyilatkozat visszavonására vonatkozó szabály is, ami nem felel meg a normavilágosság követelményének.

Médiakutató: Az utóbbira vonatkozó szabályok alig változtak a korábbi sajtótörvényhez képest.³

Simon: Az interjúalany kérésére meg kell neki mutatni a szöveget megjelenés előtt – eddig valóban ugyanaz. De az már új, hogy a „helyi, országos, európai eseményekkel összefüggésben tett nyilatkozatot nem lehet visszavonni”. Mindebből az következhet, hogy más esetekben akkor is visszavonható az interjú, ha azt az újságíró hűen adta vissza. Még ha a törvény meg is akarta oldani az eddigi rendkívül problémás helyzetet, zavaros szabályozást vezetett be. A törvényalkotó ugyanis azzal foglalkozott, milyen kötelezettségeket telepítsen a sajtóra és hogyan védje meg a fogyasztót a médiától, miközben a rossz bírói gyakorlatot korrigálhatta volna. A visszavonásdival ugyanis súlyos problémák vannak, és az egész helyreigazítás-témakörrel kezdeni kellett volna valamit. Az első verzióban még szerepelt a vélemény-helyreigazítás, ami szerencsére végül nem került a normaszövegbe. Végül egy teljesen abszurd előírás jött létre, az Mttv. 181. paragrafus 5. szakasza. Ebben az szerepel: ha a televízió, a rádió valakinek az álláspontját nem jeleníti meg, és ezzel csorbul a kiegyensúlyozottság, az illető kérheti, a hatóság pedig kötelezheti a mediaszolgáltatót a meg nem jelenített álláspont közzétételére.

Médiakutató: A TASZ a médiatörvényről szóló kiadványában azt írja: „Az Smtv. 17. paragrafusa tiltja a gyűlöletbeszédet és a kirekesztést. Ez a szabály nem azonos a büntető- és polgári jogból már ismert tiltásokkal, a gyűlöletbeszéd büntetőjogi tiltásával vagy a polgári jogból ismert személyiségi jogok megsértésével. Az Smtv. a szabad beszéd és a tiltott beszéd közötti eddigi határvonalat helyezi át, újabb szólásokat tesz szankcionálhatóvá.” Többféle gyűlöletbeszéd lenne?

Simon: A büntető törvénykönyvi szabályokat nem lehet duplikálni a mediaszabályozásban. A médiatörvény ezzel a gyűlölködő beszéd egy alacsonyabb szintű, alkotmányosan pedig eddig védett formáját korlátozza és szankcionálja. A hatósági gyakorlat eddig nem ismert. Ez a szakasz biztosan nem állná ki az alkotmányossági próbát, erről azonban – legalábbis a TASZ beadványa alapján – az Alkotmánybíróság valószínűleg már nem fog dönteni.

Médiakutató: Mit tart arról, hogy az országgyűlést még mindig belső, zárt láncú tévéhálózatról közvetítik?⁴

Simon: Ebben a tekintetben egyre rosszabb a helyzet. A Szili Katalin házelnök által még 2005-ben hozott elnöki határozat kezdte kitiltani az újságírókat, amit utóbb egy alkotmánybírósági határozat sem minősített

alkotmányellenes korlátozásnak. Kövér László házelnök ehhez képest további, a sajtót korlátozó intézkedéseket hozott: sorban állás, csak a karzatról lehet tudósítani, bizonyos helyekről kitiltják az újságírókat, akik néhány folyosóra be sem mehetnek. Sőt van olyan, aki be sem jut a Parlamentbe. A közvetítési rend is egyértelműen csorbítja a sajtó szabadságát.

A közpénzből működő országgyűlés munkájáról való tudósítás nem történhet úgy, hogy a képviselők összeülnek az üres teremben, és a kamera úgy veszi őket, mintha sokan lennének. Nagy-Britanniában például zárt láncú rendszer működik, de minden szeglet be van kamerázva, és a néző dönti el, melyik felvételt nézi.

Médiakutató: A képviselői indoklás szerint a sajtó a bulvárra vadászik, ezért kell megregulálni az újságírókat.

Simon: A képviselő speciális helyzetben lévő személy. Nemcsak közpénzt kap fizetésként, hanem a köz érdekében tevékenykedik. Erre esküdt fel. Ezen kívül mentelmi joggal és számos egyéb kiváltsággal bír. Ezért kell vagyonynyilatkozatot leadnia, és ezért kell átláthatónak lennie – akkor is, amikor a teremben ül. Nem a vécébe megy utána az újságíró. Azt pedig, ha a munkahelyén eszik, pornóoldalakot néz, telefonál vagy alszik – mivel mindezt a mi felhatalmazásunk alapján, a mi pénzünkön teszi – a médiafogyasztóknak joguk van megismerni. Úgy vélem, hogy az új szabályozás az Európai Emberi Jogok Európai Egyezményébe ütközik.

„Magyarországon mindent feloldanak a jogban”

Az új törvény létrejöttét támogatói azzal indokolták, hogy a közelmúltig még mindig a kádári szabályozás volt érvényben. Csakhogy – szól a kritika – a korszerű passzusok hajszálpontosan az 1990 előtti ideológiát vették át. A jogszabály az újságírókkal nem foglalkozik, csak médiatartalom-szolgáltatók és cégek léteznek számára. Székely János médiaszakértő és újságíró.

Médiakutató: Szükség volt új médiatörvényre?

Székely János: Természetesen. Még Amerikában is szabályozzák az audiovizuális médiát, más kérdés, hogy ott tartalmi kérdésekbe nem szólnak bele, a piac elvégzi a nagy médiacégek cenzúráját. A CBS, mondjuk, nem engedheti meg magának, hogy bizonyos színvonalon alul és bizonyos hangnemen túl végezze a munkáját. Az Európai Unióban is léteznek az audiovizuális mediaszolgáltatásról szóló irányelvek, amelyekhez Magyarországnak alkalmazkodnia kell. Hivatalosan főleg ez indokolta az új törvény megalkotását.

Médiakutató: És alkalmazkodunk?

Székely: A magyar médiatörvény egy döntő ponton érthetetlen módon átlépi az európai liberális tűréshatárt: egyetlen közös törvényben szabályozza az írott sajtót (legyen az akár nyomtatott, akár online) és az audiovizuális médiát. Ilyen hozzánk földrajzilag legközelebb Oroszországban létezik, ahol Jelcin alatt alkottak általános sajtó- és médiatörvényt, de még az is méltányosabb az újságírókkal, mint a magyar. A mi médiatörvényünk (Mttv.) legelső paragrafusának legelső mondata így szól: „A törvény hatálya kiterjed a Magyar Köztársaságban letelepedett médiatartalom-szolgáltató által nyújtott mediaszolgáltatásra és kiadott sajtótermékre.” Ez máris cáfolja azt a kormányzati állítást, hogy a törvény minden mondata megtalálható valamilyen másik európai törvényben. Az összevonas céljára kellett kitalálni a „mediatartalom-szolgáltató” egyedien magyar fogalmát. Angolul is létezik *media content*, amit szolgáltatnak, csak ebbe gyakorlatilag soha nem értik bele a nyomtatott papírsajtót. Az élő szaknyelvben általában az online médiára gondolnak, némi multimédia-hangsúllyal, ahol a tisztán írott online sajtó is határeset. Szóval, ha angolra fordítják a magyar szöveget, és *media content providert* írnak, akkor ez a fogalom a maga közegében egyáltalán nem azonos azzal, amiről a magyar jogszabály szól.

Médiakutató: Sok az átfedés a műfajok között, technikailag is új dimenziók nyíltak. Szakértők szerint a jövő az egységesülésé.

Székely: A törvény filozófiája rossz, két szemlélet keveredik benne. Az audiovizuális média szabályozásában mindig is létezett cenzúra, hisz a frekvenciák száma véges, egy hullámhosszon, egy országban két rádió nem működhet.

A frekvenciák szabályozása, elosztása, ellenőrzése állami monopólium. A szabályozás pedig a filmek regulálásából ered, amiket még a legnyitottabb demokráciákban is keményen szűrnék: a kiskorúak védelme, a politikai tartalmú szabályok, a gyűlöletbeszéd tilalma mind a film szó szerinti cenzúrázásából ered. Ez ellen sehol senkinek nincs kifogása, hiszen figyelembe vették, hogy ez másik műfaj. A sajtó szabályozása viszont demokráciákban egészen más attitűdöt kíván.

Médiakutató: A törvény szerzői nyilván tisztában vannak ezzel.

Székely: A törvényjavaslat általános indokolását filológiailag kimutathatóan Koltay András, a Médiatanács tagja írta. A szöveg eredetiben a Pázmány Péter Katolikus Egyetem szakfolyóiratában jelent meg, Koltaynak a *European Media Law* című ezernégyszáz oldalas műről írt recenziójából vettek át hosszú szakaszokat szó szerint. A mögöttes politikai gondolatmenet pedig ugyanaz, mint ami a korábbi ötpárti médiatörvény-tervezetben szerepelt, ami pedig Szalai Annamária és Jánosi György tárgyalásainak eredménye. A mechanizmus lényege, hogy minél homályosabban és általánosabban határozzák meg a szankcionálás feltételeit, és azok körét minél szélesebben terjesszék ki, valamint, hogy legyen egy minisztériumszerű médiahatóság, irdatlan széleskörű jogkörrel, és maga dönthesse el, kit büntet meg és kit nem.

Médiakutató: Az új törvényben megvalósult hát Szalai és Jánosi álma?

Széky: Igen. Az 1996-os médiatörvény is egy bűnrössz kompromisszum eredménye. Persze lehetett volna farigcsálni vagy liberális szellemű új törvényt hozni, de nem ezt tették. Helyette az 1986-os Berecz-féle sajtótörvényt és ezt a korábbi tervezetet kombinálták az internet kihívásainak megfelelően. Jánosi és Szalai gyakorlatilag titkos megbeszéléseket folytattak, nem tudni, milyen mandátum alapján. Ebben a népfrontos szellemben Sarkady Ildikó - Gyurcsány Ferenc egykori médiapolitikai főtanácsadója - 2007-es koncepciójából is számos elemet átvettek. Sarkady tervezetében bukkant fel először „a meghatározó véleményformáló erejű médiaszolgáltató” kifejezés. Ez önmagában ártatlan, de az alku előrehaladtával egyre bővült azoknak a köre, akikre alkalmazható. Eredetileg a közszolgálati és a legnagyobb kereskedelmi médiumokra vonatkozott, aztán szépen szállították le a határt, hogy ki számít „meghatározónak”, és kire vonatkoznak szigorúbb szabályok. Az új médiatörvényben pedig már úgy kellett kiimádkozni az eleve kicsi online rádiókat és televíziókat ebből a kategóriából.

Médiakutató: A két, országos kereskedelmi rádió frekvenciapályázata,⁵ Fellegi Tamás médiamogul miniszteri kinevezése, a Polyák Gábor tervezett ORTT-s jelölése körüli politikai huzavona, majd a szocialisták kihátrálása vagy épp a digitális átállás elhalasztása is azt jelzi: a médiatörvény körül komoly politikai háttéralkuk köttetnek.

Széky: Amikre a szocialisták végül ráfáztak. Igaz, sosem volt szívügyük a sajtószabadság. Kedvenc példám a Médiaalkotmány 10. paragrafus: „Mindenkinek joga van arra, hogy megfelelően tájékoztassák a helyi, országos és európai közélet ügyeiről...”

Médiakutató: Mi ezzel a baj?

Széky: Csak annyi, hogy a világ és Amerika kimaradt. Folytatom: „...valamint a Magyar Köztársaság polgárai és a magyar nemzet tagjai számára jelentőséggel bíró eseményekről. A médiarendszer egészségének feladata a hiteles, gyors, pontos tájékoztatás ezen ügyekről és eseményekről.” A hiteles-gyors-pontos-szentháromság a régi médiatörvényből került be, oda az 1986-os Berecz-féle sajtótörvényből, oda pedig az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának irányelveiből. Mi szükség erre? Aki nem gyors, meghal a piacon. Ha a pontosságot elő lehetne írni, a fél magyar sajtót be kéne tiltani. A hiteles pedig abban különbözik a pontostól, hogy az MSZMP KB APO szóhasználatában az ideológiailag megfelelőt jelentette. Az új törvény támogatói azzal indokolták művüket, hogy le kell cserélni a kádári passzusokat, miközben hajszálpontosan azok ideológiai lényegét vették át.

Médiakutató: Az Mttv. 136. paragrafus szerint van „audiovizuális politikáért felelős miniszterünk”. Ki ő?

Széky: Talán Fellegi Tamás miniszter úr.

Médiakutató: Rengeteg jogosultsága van. Hét évre ő szerződik a Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alappal, felel az elektronikus hírközlésért, az audiovizuális politikáért, az informatikáért, sorolhatnám.

Széky: Az normális, hogy a technikai részért durván szólva a postaügyi miniszter felel, ez mindenhol így működik. Más kérdés, hogy mellé felállítottak egy cenzúraügyi minisztériumot. Lesznek összezördülések az ügyben: végül kinél lesz a pénz, ki felel a beruházásokért?

Médiakutató: Az elfogadható, hogy a miniszter a kinevezése előtti utolsó pillanatig médiaportfoliót épít?

Széky: Én azt furcsállom, hogy ezt mások is teljesen természetesnek vették. A média elvileg tartozhatna a gazdasági minisztériumhoz is. Hogy ebbe mennyire játszottak bele a kormányon lévő politikai elit érdekei, azt csak sejteni lehet.

Médiakutató: A törvénybe bekerült a sokszínűség követelménye, a pluralizmusé viszont kimaradt. Vajon miért?

Széky: A „pluralizmus” kifejezés leváltása a „sokszínűséggel” nem a Fidesz bűne. Még egy korábbi szocialista kormány idején kezdtek az európai dokumentumokban lévő pluralism szót sokszínűségnek fordítani. Amellett a pluralizmus fogalma és értéke valóban nincs benne a magyar politikai kultúrában. Amikor pedig sokszínűséget mondanak, lényegében kiegyensúlyozottságot értenek rajta, ami megint egészen más. „Legyen egy kicsi ebből is, meg abból is.” Az uniós dokumentumban van szó balanced coverage-ról, azaz kiegyensúlyozott tájékoztatásról, de ez konkrét témákra vonatkozik. Az pedig, hogy az egész média kiegyensúlyozott legyen, és minden vélemény megfelelő arányban jelenjen meg: magyar mánia. Lehetetlen számon kérni.

Médiakutató: A Republikon Intézet felmérése szerint az MTV hírműsoraiban 73 százalékos a kormánypárti túlsúly. Egy bejelentés nyomán a Médiatanács felszólította a csatornát, hogy ettől a jövőben tartózkodjon. A törvény 186. paragrafusának 1. bekezdése szerint akkor jár ilyen büntetés, ha „...a jogsértés csekély súlyú, és ismételtség nem állapítható meg”.

Széky: Százalékokkal nem lehet méricskélteni. Másrészt az, hogy ki milyen arányban szólal meg, önmagában nem jelent semmit. Lehet egy műsor úgy is kiegyensúlyozatlan, ha 50-50 százalék az arány. Az ellenzéki vélemény pedig akár nevenséges hülyeségként is tálalható. Modellként a BBC-t emlegetik, csak hogy az köztudomásúan balra dől. Margaret Thatcher annak idején hörgött azon, a köztvévő hogyan bánik vele. Kíváncsi leszek, mikor fog a magyar kormány a közszolgálati média ellenzékiisége miatt hörgögni.

Médiakutató: Ön azt írta, hogy mivel a törvény szerint az újságíró „munkaviszonyban vagy más,

munkavégzésre irányuló jogviszonyban álló személy”, nem létezik újságíró Magyarországon. Nem túlzás ez?

Széky: Egyáltalán nem. A minap az Andrassy Egyetemen tartott beszélgetésen osztrák doktoranduszok is megjegyezték: lehet, hogy a Médiatanács tagjai – annak ellenére, hogy egytől egyig a Fidesz javasolta őket – mind kitűnő emberek, de Szalai Annamáriát leszámítva kivétel nélkül jogászok. Ez tényleg aránytalan. Kérdés, miért nem tudnak olyan médiaszakembert, írókat vagy újságírókat találni, aki ugyanolyan joggal szólhatna bele a magyar média ügyeibe, mint egy ügyvéd, aki azon alapon került be a Médiatanácsba, hogy az ügyfelei között médiacégek is voltak. Magyarországon mindent feloldanak a jogban. A Médiaalkotmányban szerepel, milyen jogai vannak a rendkívül körülményesen körülírt újságírószerű lénynek, de amúgy a törvény nem törődik vele, nem is létezik a számára. Inkább médiatartalom-szolgáltatókkal és cégekkel foglalkozik. Ők a törvény alanyai. Az újságíró csak úgy jön a képbe, mint egy vállalkozás alkalmazottja. Ez a gazdasági szemlélet nyomja rá a bélyegét a törvényre, aminek így édeskeves köze van a sajtószabadsághoz. A jó sajtótörvények nem arról szólnak, hogy a sajtónak mit kell és mit tilos tennie, hanem hogy a szabadságát milyen eszközökkel védheti meg. A mi törvényünk azzal, hogy összecsapja a sajtót az audiovizuális médiával, egyúttal cenzúra alá is rendeli. És ezen nem sokat segít, ha Médiatanács vagy az NMHH tagjai emberileg tisztességesek és mértéktartóak.

Médiakutató: Mire szolgál a bevezetett bírságolási rendszer?

Széky: A médiatörvény körüli botrány a sajtó cenzúrázásának szándékából és az újságírók semmibe vételéből ered. A tiltakozás azzal kezdődött, hogy az Élet és Irodalom, a Magyar Narancs és a Népszava tiltakozásként üres címlappal jelent meg. Ez messze mögötte maradt annak, amit hasonló helyzetben például a szlovák lapok szolidaritásból tettek. Ott mindegyik újság üres címlappal jelent meg. Nálunk a tiltakozás fő oka a Médiaalkotmány 17. paragrafusa volt, illetve annak eredeti változata, amit aztán az Európai Bizottság hatására megváltoztattak. Induláskor teljesen szubjektív alapon szabad kezet adott a Hatóságnak a büntetésre, ha gyűlöletkeltésre vagy kirekesztésre alkalmas szöveget fedezne fel. A politika képtelen felfogni, hogy ez az egész újságírókról szól. A tiltakozást is ők csinálták.

A politika úgy képzei, hogy a magyar liberális buzgoncok riasztották a nyugati politikusokat, azok meg leszóltak az ottani újságoknak, hogy balhézzanak. Ezzel szemben az történt, hogy a magyar újságírók egy része és az itt dolgozó tudósítók kapták fel a fejüket. Utóbbiak világlapoknak dolgoznak, és megírták a botrányt.

Médiakutató: A büntetési rendszer és összegek megmaradtak.

Széky: Meggyőződésem, hogy ez alapvetően a bulvár megfékezését szolgálja. Ezt igazolja például, hogy a hatóság horribilis bírságokat szabott ki az RTL Klubra. De az továbbra is érthetetlen, hogy az írott sajtót miért kellett ebbe belevonni. Hogy tud olyan szemétséget írni, amiért huszonöt milliót kellene fizetnie? Miközben a tevékenységét amúgy is kemény polgári jogi szabályok korlátozzák, bizonyos területeken egyenesen bénítják.

Médiakutató: Az Mttv. 156. paragrafusának 5. bekezdése szerint: „Az eljárási bírság kiszabása során a Hatóság mérlegeli különösen a jogsértő előző évben elért nettó árbevételét és a jogsértés ismételtségét.”

Széky: Annyira azért nem büntetik meg, amennyi pénze nincsen. Kösz szépen.

Médiakutató: A 6. paragrafus szerint: „A közszolgálati médiaszolgáltatás érdekeit különös súllyal kell figyelembe venni e törvény alkalmazásakor.” Ha a médiarendszert egészében szemléli, miért e „kivételezés”?

Széky: Ez valóban ellentmondás, és az egész törvény hibás filozófiájára mutat rá. A „médiarendszer egésze” egy nem létező valami, nem lehet akarata, és általános öntudata sincs. Így az is értelmezhetetlen, hogy a média egészének vannak feladatai és felelőssége a közösséggel szemben. Miféle feladatomban van nekem vagy a Fürge újjaknak? Megjegyzem, a közszolgálat valóban elláthatna bizonyos közfunkciókat, ha már évtizedekig öntötték bele a közpénzt.

Médiakutató: Melyek ezek?

Széky: Alapszinten szolgáltasson híreket, közvetítsen igazi politikai vitákat, ismertessen meg különböző álláspontokat. A baj ott kezdődik, amikor ezt a média egészétől várják el.

Médiakutató: Idézek a 96. paragrafusból: közszolgálati kódexben egyebek mellett szabályozni lehet „...a pártoktól, politikai szervezetekről való függetlenség alapvető elveit”.

Széky: Egyfelől: a médiumok nem függetlenek. Másfelől: a pártoktól való függetlenség nem jogi szabályozás kérdése. Megint mindent paragrafusokkal akarnak megoldani, amit lehetetlen. Szerencsés országokban a sajtó húz ehhez vagy ahhoz a párthoz, de olyan nincs, hogy befekszik neki. A normalizálódás felé nem az vezet, hogy előírok és tiltok, hanem az, hogy a függetlenséget és az eladhatóságot szolgáló gazdasági környezetet teremtek. Ehhez képest a magyarországi médiaszerkezet megőrizte az 1990 előtti mechanizmusokat, és bizony mégiscsak politikai pártok alakították ki. Úgy valóban nehéz függetlennek lenni, hogy az illetékes miniszterjelölt egy nappal azelőtt adja el tulajdonrészét a magáncégben, hogy ugyanez a cég bejelenti igényét a legnagyobb magyar médiaszolgáltató tetemes tulajdoni hányadára. Lehet függetlennek nevezni, csak nehéz.

Médiakutató: Az értelmező rendelkezések 27. pontja szerint a közérdekű közlemény „...ellenszolgáltatás nélkül közzétételre kerülő, állami vagy önkormányzati feladatot ellátó szervezettől, illetve személytől származó tájékoztatás, amely valamely konkrét közérdekű információt közvetít a nézők vagy a hallgatók

figyelmének felkeltése céljából, és nem minősül politikai reklámnak”. Az m1-en társadalmi célú közleményként fut Orbán Viktor szereplésével egy spot, amely a devizahitelek megmentéséről szól, „Magyarország kormányának megbízásából”.

Széky: A jelenlegi kormányzat szemében nincsenek az egységes nemzeti érdektől elkülöníthető politikai érdekek. Ha ez nemzeti ügy, akkor nem politikai kérdés. Ahol azt állítják, hogy a sajtónak az emberek érdekében kell hírt adnia, ott kijelenthető, hogy a kormány nem politikai szerv.

Médiakutató: És az országgyűlés? Ott továbbra is a Parlament saját, zárt láncú rendszere közvetít, más televízió nem forgathat az ülésteremben. Az ok: nehogy bulvártémává válják némelyik képviselő, ha teszem azt, falatozik plenáris alatt.

Széky: A képviselőkre nézve az evésnél sokkal derogálóbb az, amikor hallani a frakciószolga rikkantását, hogy igen vagy nem, s ennek értelmében szavaz több tucat képviselő. Ez a magyar demokrácia használhatatlanságát mutatja. A politikai elit rettentően vigyáz a tekintélyére, és mindent elkövet annak érdekében, nehogy beelássunk a kártyaiba. Úgy képzelem, van valahol egy nép, amit tájékoztatni kell, ami majd úgy érzi, a kellő mennyiségű információ ismeretében részt vesz a demokráciában. A kettő között ott a média az RTL Klubtól az Élet és Irodalomig, aminek az a dolga, hogy politikai elit körében felvetődő elképzeléseket hűségesen közvetítse a népnek. Csakhogy ez semmi egyéb, mint a kádári tájékoztatáspolitikai. Ugyanazok a reflexek. Ráadásul a politikusok privát szférájának megvédésének ürügyén a tényleges tájékoztatást is gátolják. Az emberek nagyon meglepődnének, ha meglátnák, milyen alacsony színvonalú az, amit egy átlagképzésű művel: vezényszóra nyomja a gombot, sokszor fogalma sincs, miről van szó, nem vesz részt semmilyen műhelymunkában. Ha Magyarországon volna sajtó, ezt a lakosság szájába rágnák. De így ebből nem lesz működő – hogy ezt a divatjamúlt szót használjam – köztársaság.

„...a fenyegetettség önmagában is öncenzúrához vezet”

Az elektronikus média tartalomszabályozásában ugyanúgy visszavonulót kellene fűjni, mint a gyűlöletbeszéd vagy a méltóságon esett sérelem esetén, hiszen rágalmazási és személyiségi jogi problémáknál most is erős a törvényi védelem. Hanák András médiajogász.

Médiakutató: Ma csak regisztrálást követően indítható hírportál. Jó ez így?

Hanák András: Nem. Ráadásul mindenre vonatkozik az előírás: az állandóan működő lineáris médiaszolgáltatóra éppúgy, mint egy nyomtatott sajtótermékre. A törvény elfogadása után nem egy témakörben süketek párbeszéde zajlott az Európai Bizottság és a kormány között. Nem értem, hogy a nyomtatott média és az internet esetében miért kell a regisztrációnak megelőznie a munka megindulását.

Médiakutató: A törvény a médiarendszer egészében gondolkodik.

Hanák: Bolond ötlet, hogy a modern blogtól az internetes műfajokon és a nyomtatott sajtón át a rádiókig és a televíziókig a komplett médiát egyetlen hatóság alá rendelik, és egységesen, egy törvényben kezelik. Nem sikerült kinyomoznom, honnan ered az elképzelés, bár tartok tőle, nem eredeti az ötlet. Már a Gyurcsány- és Bajnai-kormány idején felvetődött ez a népfremségi médiatörvény-koncepció, amiben akkor egyik politikai erő sem látott komoly kivetnivalót, pedig az, hogy a frekvenciaelosztással és a digitális átállással kapcsolatban egyezsége jussanak, nem indokolta ezt az elképzelést. Az EU elektronikus médiáról szóló rendeletében a sajtó egyáltalán nem szerepel – örült ötlet kiterjeszteni rá a médiatörvényt.

Médiakutató: Európában máshol van hasonló rendszer?

Hanák: Alig. Például Németországban nincs állami sajtófelügyelet, ahogy egységes törvény sincs. Szövetségi szinten működik a Polgári és a Büntető Törvénykönyv, ebben található a rágalmazás szabályai is. A médiaszabályok csak állami szinten léteznek, ott is főként tévékre és rádiókra vonatkoznak. Egységes médiarendszer-szemlélet a briteknél sincs.

De visszatérve Magyarországra: ezzel a mindent lefedő és szabályozó törvénnyel egyidejűleg létrejött egy általános médiafelügyeleti hatóság, amely bírságot is kiszabhat, s amelynek ráadásul gyakorlatilag egyetlen frakció jogosult kinevezni a tagjait – e szempontból mindegy, pártkatonák-e az illetők. Nem meglepő, hogy még a visszafogott elemzők is ugrottak a konstrukcióra.

Médiakutató: Ahogy a regisztrációra is, miközben a legtöbb országban ez bevett gyakorlat.

Hanák: Amit a hírportálok és a blogok többsége tudomásul is vett. Bár az okok továbbra sem világosak. Ha az a cél, hogy egy médium megtalálható legyen, lehessen tudni, ki a főszerkesztő, vagy ha bárkit személyiségi jogi sérelem ér, tudja, hova forduljon, ahhoz nem ilyen regisztráció kell. A céginformáció ma mindenki számára online elérhető. Persze tudom, hogy nem erre szolgál, mégis ez a gyanús és elavult rutin csak arra jó, hogy lecsukható legyen a főszerkesztő. Miközben a lapok impresszumából minden adat kiolvasható. Arról nem is beszélve, hogy a hatóság ebben a tekintetben fapados módszerekkel dolgozik, komoly elektronikus keresést nehezen lehet végezni a rendszerükben. Érthetetlen, hogy a modern médiát felügyelő hivatal miért hanyagolja el ezt a területet, miközben nyilván lenne rá pénze, lehetősége.

Médiakutató: A kuruc.info közéleti személyiségek telefonszámait hozta nyilvánosságra, valamint emberi méltóságot igencsak sértő kijelentéseket tett. Sokáig azt sem lehetett tudni, ki működteti a lapot, csak az volt világos, hogy a szerver külföldön található.

Hanák: A nyomozó hatóságoknak van lehetőségük nyomozni. Ha tényleg akarták volna, könnyűszerrel megtalálhatták volna a működtetőt.

Médiakutató: A sértettek közül többen nem tudtak hová fordulni személyiségjogi sérelmeik miatt.

Hanák: A kormány a brüsszeli kifogások nyomán visszakozott a sértő és a gyűlöletbeszéd-tartalom szankcionálhatósága ügyében – ebben is lehetett volna hasonlóan lépni. Egy tisztességes portál úgyis megadja az adatait. Lehetne az a szabály, hogy az információkat fel kell tüntetni az internetes oldalon, és csak ennek elmulasztása lehetne szankcionálható.

Médiakutató: Mi a helyzet egy rendszeresen megjelenő, híreket és elemzéseket is közlő magánbloggal?

Hanák: Nem egyértelmű, hogyan kezelendő. Brüsszel sem volt biztos abban, hogy a törvény egységesen vonatkozik-e a médiaszolgáltatásokra. És ha már itt tartunk: vajon milyen megítélés alá esik egy internetes oldal akár hat-nyolcperces videorportja? Nem tudni, hogy a hatóság elektronikus hírszolgáltatásnak tekinti, lineárisnak vagy lekérhetőnek?

Médiakutató: Mi az ideális megoldás?

Hanák: Az, hogy az elektronikus média tartalomszabályozásában is ugyanúgy visszavonulót fújnak, mint a gyűlöletbeszéd vagy a méltóságon esett sérelem esetén. Az ORTT, majd az Alkotmánybíróság is úgy vélte: a szólásszabadság szabályai mások az elektronikus média esetében, egyebek között annak kommunikációs hatása miatt. Ez a felfogás álláspontom szerint nem meggyőző. Tehát, bármennyire is furcsán hangzik, vissza kellene vonni a gyűlöletbeszéd és a méltóság megsértésére vonatkozó szabályokat az elektronikus médiából, megtartva persze a fiatalok védelmére vonatkozó előírást.

Médiakutató: Pedig éppen a gyűlöletbeszéd és az uszítás esetében igyekeznek még inkább kontrollálni a médiát.

Hanák: Büntetőjogi ügyekben, rágalmozás és személyiségjogi sérelmek esetén erős törvényi védelem létezik – még Németországban sincs hasonló. Persze bonyolítja a helyzetet, ha az uszító beszédről jóhiszeműen tudósít a sajtó. Hiszen – ha a jogsértést a kommunikátor követi el – kérdés, mi a sajtó felelőssége és kötelessége.

Médiakutató: Ön szerint mi?

Hanák: Ma mind a személyiségjogi sérelem, mind a helyreigazítás esetén a sajtó akkor is felelős, ha hírt ad egy eseményről. Még abban az esetben is, ha nem maga hozta létre a tartalmat, hanem csak közvetíti. Pedig, ha valóságként tudósít, ha nem avatkozik az eseményekbe és nem torzít, nem kellene felelősnek kikiáltani. Ilyen esetekben az Európai Emberi Jogi Bíróság is hozott döntéseket. A tényszerű és tárgyyszerű tudósítás, amely nem öncélúan mutatja be az uszító, rágalmozó tartalmat, nem marasztalható el. Ez a tényállás egyébként bekerült abba a Polgári Törvénykönyvbe, ami végül nem lépett hatályba. Pedig annak érvényesülése a gyakorlatban komoly előrelépés lett volna. A helyreigazítási szabályok pedig most átkerültek a Médiaalkotmány 12. paragrafusába, méghozzá úgy, hogy a médiaszolgáltató az üzenet közvetítője, ezért felel a tartalomért, annak ellenére, hogy azt nem ő hozza létre.

Médiakutató: Változott volna az objektív felelősség eddigi szemlélete?

Hanák: Annyiban módosult volna, hogy ha a nyilvánosság számára elérhető eseményről történik a tudósítás, ha a szöveg közel szó szerinti, a képi anyag teljes, akkor a sajtó mentességet élvez a felelősség alól. Ismétlem, ez a megoldás nem lépett hatályba. Ami a hététeret illeti: emlékezetes, hogy Schmidt Mária sok éve beperelte a Magyar Hírlapot. Méghozzá azért, mert az újság korrektül megírta, Vásárhelyi Mária miket mondott róla egy nyilvános eseményen. Én ebben a tekintetben egyetérték Koltay Andrásal, ha ő valóban azt gondolja, hogy nem a hír hozóját kell leléni.

Médiakutató: Az interjú bonyolultabb eset. A nyilatkozó kérésére a szöveget el kell neki küldeni jóváhagyásra.

Hanák: Alapvető sajtóetikai szabály, hogy a saját döntés alapján adott nyilatkozatot a megjelenés előtt meg kell mutatni a nyilatkozónak. A szöveg nem közölhető, ha a sajtó vagy a médiaszolgáltató érdemben változtatott rajta, és ez sérelmes a nyilatkozó számára.

Médiakutató: E joggal visszaélve sokan visszavonják vagy teljesen átírják a nyilatkozatot.

Hanák: Valóban nehéz ügy. Hadd említsek egy másik példát. Ma már sokan úgy adnak interjút, hogy előre kikötik: az csak szó szerint közölhető, abban semmilyen változtatást nem fogadnak el. Nagyképű hozzáállás. E szempontból a törvény érdemi változtatást szeretne. Persze nehéz eldönteni, mi sérelmes a nyilatkozó számára, de azért ebben a tekintetben mégiscsak objektív a mérce. Az okos sajtó jobbra méltányolja a nyilatkozó személy akaratát. Ha pedig nagy konfliktus robban ki, igenis van kapaszkodó a törvényben.

Médiakutató: Az Sttv. 15. paragrafusának 3. szakasza azt írja: „A nyilatkozat közzétételéhez történt hozzájárulás a médiatartalom-szolgáltató [...] visszaélése esetén jogkövetkezmény nélkül visszavonható, amennyiben (a) azt a nyilatkozó nem a helyi, országos vagy európai közélet eseményével összefüggésben tette, (b) az nem a Magyar Köztársaság polgárai és a magyar nemzet tagjai számára jelentőséggel bíró valamely eseménnyel kapcsolatos, vagy (c) a visszavonásra irányuló nyilatkozatot nem hivatalos vagy

közfeladatot ellátó személy, vagy politikai közszereplő közmegbízatása ellátásával összefüggésben tette, feltéve, hogy a visszavonás a közzétételt megelőzően kellő időben történik, és így nem okoz a médiatartalom-szolgáltató számára aránytalan sérelmet. Az e jogot korlátozó szerződéses kikötés semmis.” Ez lenne a kapaszkodó?

Hanák: Ma egyes közszereplők külön indoklás nélkül visszavonhatják a nem közügyben tett nyilatkozatukat. Ám ha jelentős eseménnyel kapcsolatban mondták el véleményüket, nem visszakozhatnak. Magyarul: ha egy közszereplő demonstrációról beszél újságírónak, mondanivalója a törvény intenciója szerint leadható.

Médiakutató: Ha interjú készül egy vezető politikussal, mondjuk Lázár Jánossal, teszem azt, a törvényalkotásról, azt nem vonhatja vissza?

Hanák: Ma, ha Lázár János átírja a szöveg egy részét, szinte az összes újság elfogadja ezt. De előfordult az is, hogy egy közszereplő – bár az újságíró négy-ötezer karakteres választ kért tőle – harmincöt-negyvenezerben választolt neki, és közölte, csak változtatás nélkül járul hozzá a közléshez, miközben ismerte az újság terjedelmi korlátait. A lap persze nem hozta le az írást, az illető erre feltette a szöveget a Facebookra az újságíró hozzájárulása nélkül, azzal a megjegyzéssel, hogy a lap visszautasította a tartalom közlését, és hogy ezt teszik a sajtószabadsággal. De ez extrém eset, a sajtóetikai szabályok zömében orvosolják ezeket a kérdéseket.

Médiakutató: A törvényben komoly szankciórendszer szerepel a sajtó és az elektronikus médiumok számára. Indokolt ekkora arzenál?

Hanák: Az eredeti törvényszöveg valóban nehezen volt átlátható. Hiszen médiaszabályozásra vonatkozó szabály, amelynek megszegése kiválthatja a bírságot, szinte bármi lehet, ami a hatóság által azonnal büntethető. Lehet, hogy Koltay András az angol büntetési és bírósági felügyeleti rendszerre gondolt, de hogy ez a magyar törvénytervezetben nem volt hihető, és hogy erre az ellenzők joggal kapták fel a fejüket, az biztos – miközben az NMHH szóvivője azzal büszkélkedett, hogy a módosítás után a kiegyensúlyozottság hiánya miatt nem lehet bírságot kiszabni szankcióként. Ez elvileg talán így van, de elképzelhető olyan szituáció, akár lakossági bejelentés alapján, hogy a médiabiztos az eljárás közben talál büntethető tartalmat vagy eljárást. És akkor a kiegyensúlyozottság hiányának mégiscsak lehetnek anyagi konzekvenciái. Amellett helyreigazításra is kötelezhető a sajtó, ami – felfogásom szerint – szintén büntetés, mivel az komoly beavatkozás a szerkesztői szabadságba.

A kiegyensúlyozottság egyébként is abszurd követelmény, legfeljebb a közszolgálatban kérhető számon, ott viszont alaposan és körültekintően. A magyar közszolgálatban persze nem erről van szó; hisz a felmérésekből is kiviláglik: eszükben sincs betartani.

Médiakutató: A többmilliós bírságoknak komoly visszatartó erejük lehet.

Hanák: A szabálysértésnek rendkívül súlyosnak, ismétlődőnek kell lennie egy huszonöt milliós bírsághoz – de senki nem lát bele a Médiatanács tagjainak fejébe. Sőt, gyanítom, az, hogy homályban hagyták, ki és miért büntethető, azt jelzi, szeretnék megregulázni a sajtót. A második világháború után terjedt el az elv, miszerint a szólás- és a sajtószabadság különösen kiemelt emberi jog. A büntetést, a szankciót pedig nem kell megvárni, a fenyegetettség önmagában is olyan hatást vált ki a sajtóban, ami öncenzúrához, elrettentő vagy fagyasztó hatáshoz vezet.

Médiakutató: A rendszer pártatlanságát és elfogulatlanságát nem biztosítja, hogy a Médiatanács határozatait bírói fórum előtt felülvizsgálhatók?

Hanák: Gyenge érv, hisz úgysem így történik. A bíróság csak korlátozottan vizsgálhatja felül a határozatokat, ténykérdésekbe nem mehet bele, és egy sor egyéb aspektus sincs tisztázva. Aggodalomra ad okot, ahogy a halasztó hatályra vonatkozó kérdést lezárták. A szakasz last minute módosítása Balsai István nevéhez fűződik, hihetetlen sarlatánság és rosszindulat keveréke volt. A bíróságnak e szerint harminc napon belül döntenie kell a felülvizsgálat tárgyában. Ez esetben igazán bekerülhetett volna a törvénybe, hogy „erre a kis időre” nem kell büntetést fizetni. Ha csak harminc napról van szó, a törvényalkotó lehetett volna sokkal nagyvonalúbb. Hiszen korábban pont az volt az érv, hogy komoly sérelem esetén a médium jogászaik évekig húzzák az ügyeket, és évek múltán fizetni pedig már eső után köpönyeg.

Médiakutató: A forrásvédelemmel kapcsolatban viszont előrelépés történt.

Hanák: Egy előre, kettő hátra, vagy legalábbis: sasszé. Kétségtelen, hogy csak akkor lehet megtagadni a forrás kiadását, ha komoly közérdek fűződik hozzá – amit nehéz meghatározni. Tartok tőle, hogy egy magyar bíró másként értelmezné a komoly közérdeket, mint például egy német bíró. Ha nemzetbiztonsági vagy bűnügyi következményei lehetnek, és a hatóság más ésszerű módon nem kerülhet közel az információhoz, az újságírónak ki kell adnia a forrását. De a hatóság ez utóbbit bármikor állíthatja. És akkor újra az intézményi problémához érünk vissza: kérdés, mindez a rendőrség vagy az ügyészség hatásköre-e.

Engedjen meg egy külföldi példát, ami ma európai precedens. A Sanoma egyik autósmagazinja, a holland Uitgevers B.V. 2009-ben kapott információt arról, hogy illegális, tiltott autóversenyeken milyen visszaélések történnek, majd ezekről cikket közölt. Amikor a rendőrség kiszállt hozzájuk, nem fedték fel az informátoruk kilétét. Hollandiában veszítették, majd első fokon Strasbourgban az Európai Bíróság Kistanácsa előtt is. De 2010-ben a Nagytanács alapos mérlegelés után úgy döntött: a holland eljárás sérti a sajtó- és a szólásszabadságot, ugyanis nincs biztosíték az informátor biztonságának megőrzésére. Hollandiát elmarasztalták. De említhetném Judy Millert, a New York Times újságíróját is, aki egy ügy során visszatartotta az információt, azt a bíróság számára sem volt hajlandó kiadni, és vállalva az ezért járó büntetést, majdnem egy hónapot ült fogházban.

Médiakutató: Ez nálunk elképzelhetetlen?

Hanák: Az intézményi háttér iránt nincs bizodalمام. Mert ha a procedúra titoktartási része megoldott lenne, nem lenne gond, ha az újságírónak kötelező lenne kiadnia az informátorát. Ehelyett a rendőrség és az ügyészség emberei nap mint nap szivárogtatnak ki információkat a sajtónak. Ahol ilyen az intézményi háttér, ott a forrásvédelem sem fog működni. Hisz aki maga ad ki adatokat, az nehezen kérheti számon a védelmet.

„A médiatörvény a jogállamiság lebontásának első eleme”

A törvény pályáztatási szabályai azt sugallják: eredetileg nem úgy készült, hogy az NMHH-hoz hasonló, fideszes delegáltakkal feltöltött gigaintézmény jöjjön létre. Sokkal inkább arra kódolták, hogy ellenzékiek is ülnek majd a Médiatanácsban. Polyák Gábor médiaajóász.

Médiakutató: Koltay András szúk egy éve az ön nyílt levelére válaszolva azt kérdezte öntől: „Komolyan azt gondolod, hogy a demokratikus közvélemény szétverésére szövetkeztünk a Reviczky utcában?” Nos, még mindig komolyan gondolja?

Polyák Gábor: Nem hiszem, hogy Koltay András bárkivel is arra szövetkezett, hogy szétverjen valamit, amit ő is értékesnek tart. De abban nem vagyok biztos, hogy helyesen mérte fel, „szövetségeseivel” szemben képes lesz-e ellensúlyt képezni a döntéseknél, és ehhez milyen kompromisszumokat kell kötnie. Az viszont a mai napig meggyőződésem, hogy a szabályozás és az azt körülvevő alkotmányozási demokrácia értelmezési környezete nem tartja tiszteletben, amit Koltay András esetleg követendőnek gondol. A médiatörvény a jogállamiság lebontásának első és látványos eleme.

Médiakutató: Volt cenzúra, büntetés, szerkesztőség-bezárás a törvény elfogadása óta?

Polyák: Borzasztó, hány helyről hallom ezt a kérdést, csak kijelentő módban: alaptalan a hiszti, nem történt semmi. De ez nem igaz. Hibát követünk el, ha csak a hatóság tevékenységét nézzük. Igaz, hogy nem foglaltak le szerkesztőségi szervereket. De a törvény felkínálja a lehetőséget. Ha nem élnek vele, miért került bele? Automatikus igazodás kezdődött, aminek látványos jele, hogy az online szabályozás hatályba lépésekor, legalábbis időlegesen, eltűntek a kommentek. Megszűnt a „Bátor vagyok, próbálatok megfogni!”-mentalitás, jött helyette az „Inkább barátokozunk!”-hozzaállás. Így nincs kockázat. És még törvényre sincs szükség, csak érezni kell, kihez illik igazodni. A törvény ebben a szemléletben csupán egy látványos elem, amiben brutális eszközök is szerepelnek.

Médiakutató: Az elektronikus média némely mősora ad okot a szigorra.

Polyák: Persze, ki vitatkozna a Való Világ és más hasonló produkciók szankcionálásával? Az igazán súlyos az, ahogyan a hatóság beleszól a médiapiac működésébe – ez elsősorban a piacra lépési, pályáztatási eljárásokban érhető tetten. Meglepően magas arányban nyernek frekvenciát a jobboldalhoz közel áll rádiók. A Lánchíd Rádió például csak ott nem győz, ahol nem pályázik.

Médiakutató: Büntetést kapott már az Echo TV és az RTL Klub is.

Polyák: A piac átalakítása hosszú távon érdekes. Hogy a helyi rádiós piacon a Lánchíd Rádió és a Katolikus Rádió szól-e, a hallgatói közösség számára a következő tíz évben sokkal fontosabb kérdés, mint az Echo TV egyszeri megbüntetése. Ráadásul elkerülhetetlen, hisz ott szakmailag olyan minősíthetetlen műsorgyártás zajlik, hogy ha bejelentés érkezik, büntetni kell, nincs mese. Hovatovább ez az Echo TV karaktere, még örül is, ha büntetve érezheti magát.

Médiakutató: Annak idején az ORTT nem tudta megregulázni a kereskedelmi tévéket. Sőt megalakulásakor a mostanihoz hasonló kritikákat lehetett hallani túlhatalmi törekvéseiről.

Polyák: A szankciórendszert tekintve az ORTT valóban kiszámíthatatlan volt, viszont – a mostani vádakkal ellentétben – jogilag nagyon is volt súlya a véleményének. Ha valakinek kétszer írásbeli figyelmeztetést adott, aminek feltételeit ráadásul a törvény nem tisztázta, az a médium megszűnt létezni. Nem melleleg ez vezetett oda, hogy Magyarországon kevesebb, mint tíz televízió hajlandó működni. Kiürült a televíziós piac. Nem arról volt szó, hogy a hatóság erőtlen és képtelen szankciót alkalmazni, hanem egész egyszerűen nem volt kivel szemben alkalmazni.

A végén a TV2 és az RTL Klub maradt, mert a szerződésük ide köti őket. Egyelőre.

Médiakutató: Az ORTT-t a politika uralta, ahogy sokak szerint most az NMHH-t is. Úgy tudni: a médiatörvény-koncepció a korábbi ötpárti, Szalai Annamária-Jánosi György-féle háttéralku továbbélése, amiből a választások után a szocialisták, pechjükre, kiszorultak.

Polyák: Én ezzel nem értek egyet. Néhány, kevésbé meghatározó elemben köszön vissza az ötpárti javaslat. Az fel sem vetődött, hogy a teljes távközlés, a média irányítása, a frekvenciagazdálkodás és a kapcsolódó jogalkotás egyetlen kézbe kerül. Ez az ötlet Szalai Annamáriáé. Ekkora monstrumhatóság példátlan és nonszensz.

Médiakutató: Ettől még lehetett az ötpárti koncepció az eredeti elképzelés, amiből – ahogy említettem – utóbb, a választási vereségük nyomán kimaradtak a szocialisták.

Polyák: Először az MSZP hátrálgatott ki a megállapodásból, később úgy tűnt, a Fidesznek sincs rá szüksége. Ha az MSZP pusztán a saját politikai érdekeit nézte volna, keresztülviszi a paktumot, hisz ezzel „rendszerben maradhatott volna”. Az ötpárti koncepció lényegében azt tartalmazta, hogy minden marad a régiben. Innen nézve

persze már tudjuk, hogy az ORTT iszonyú rossz működésének azért akadt pozitívuma is.

Médiakutató: Mégis, micsoda?

Polyák: Együttműködésre kényszerítette az amúgy politikailag motivált szereplőket. Mutasson nekem akár csak egyetlen olyan pályázatot, ahol ne állapodtak volna meg. Ennek persze sokszor nagy ára volt.

Médiakutató: Egy nekem, egy neked alapon.

Polyák: És most hogy van? Egy nekem, egy neked.

Médiakutató: Tehát a rendszer változatlan, csak épp az egyik szereplő kiszorult az osztozkodásból.

Polyák: Az ORTT működése nem azért volt borzalmas, mert minden párt delegálta saját embereit. Hanem, mert – tisztelet a kivételeknek – rengeteg olyan tag került a testületbe, aki 12 éve alatt még a médiatörvényt sem olvasta végig, hanem kizárólag gazdasági és politikai érdekei motiválták. Nem az alapkonceptióval volt baj – annál jobbat még nem találtak ki. És legalább politikai értelemben reprezentatív szervezetről volt szó. Most viszont egyetlen párt delegál, és ebben a totálisan zárt rendszerben nem tudni, a döntés előkészítése során milyen szempontokat vesznek figyelembe. Ha lenne minimum egy ellenzéki, legalább kiabálna a simliknél. A törvény pályáztatási szabályai pedig egyértelműen azt sugallják, még a jogszabály elfogadásakor sem az volt a terv, hogy fideszes delegáltakkal teletűzdelt monolit intézmény jöjjön létre.

Médiakutató: Mire alapozza ezt?

Polyák: Az eljárási szabályokban számos kiskapu található. Nyilván azért, hogy ha a fideszes többségnek nem tetszene egy eljárás, ki tudjon lépni. Magyarul: a törvény arra van kódolva, hogy a Médiatanácsnak vannak ellenzéki tagjai.

Médiakutató: Megnevezne egy konkrét kiskaput?

Polyák: Bármely pályázat felfüggeszthető, ha „...a Médiatanács mérlegelése szerinti médiapolitikai szempontok [...] a pályázati eljárás lefolytatásával nem biztosíthatóak” (Mttv. 61. § (c)). Értsd: ha egy pályázatra jobboldali és baloldali személy is jelentkezik, és úgy tűnik, az utóbbi lesz a befutó, a jobboldali többség lefújhatja az egészet. Erre a kitételre jelenleg semmi szükség. Most eljárási finomkodás nélkül zajlik a piac saját képre formálása.

Médiakutató: Amihez szofisztikált, kifinomult eszközök kellenének.

Polyák: Amelyek rendelkezésre állnak, és nagyon is működnek. Hogy például a Klubrádió üzletileg képtelen talpra állni, az azért is van, mert teljesen eszement, a piaci logikát nélkülöző rendszer működik a médiafinanszírozás terén. Korábban ők kapták a Szerencsejáték Zrt. hirdetési pénzeinek nagy részét, most az egészet a Class FM kapja. Ez az országos kereskedelmi rádió az Infocenter-birodalmon keresztül történetesen összefonódik a Heti Válasszal és a Lánchíd Rádióval. A Class FM természetesen nem azért kellett a Fidesznek, hogy Orbán Viktor ott olvassa fel heti gondolatait – arra ott a Kossuth rádió –, hanem arra, hogy rajta keresztül finanszírozzák a jobbos médiabirodalmat. Közben egy másik Fidesz-közeli cég megvette a Metropolt, ami hatalmas manipulációs potenciál. Szintén a piaci folyamatokba való durva beavatkozás az Axel Springer-Ringier-fúzió megfúrása is, ami jelentősen rontotta a Népszabadság pozícióját. Ráadásul úgy, hogy az új médiatörvényben az szerepel: a Médiatanács akár visszamenőleg is beleszólhat a GVH konkrét döntéseibe, ha a határozata folyamatban lévő ügyet érint. A törvény elfogadásakor pedig egyetlen ilyen típusú ügy volt folyamatban: az Axel Springer-Ringier-egyesülés.

Médiakutató: A két, országos kereskedelmi tévé vezérigazgatója rendkívül pozitívan nyilatkozott a törvényről, mondván, rengeteg új reklámozási, szponzorációs és termékelhelyezési lehetőséget kaptak, ezért előre láthatóan maradnak Magyarországon.

Polyák: Ha e két szereplő bármelyike távozna a magyar piacról, hihetetlen egyensúlytalanság alakulna ki. Ha pedig mindkettő lelép, jogi értelemben megszűnik a magyar médiapiac, nem lenne kit szabályozni. Az itt maradásnak ára van, ezért jár a jelentős gazdasági mozgástér. A termékelhelyezés és a több reklámidó amúgy az Európai Unió irányelvei alapján került a törvénybe. És hogy a magyar menedzsment mit nyilatkozik, az legföljebb a saját vágyairól ad képet, hisz számukra csatornájuk megmaradása egzisztenciális kérdés. Az, hogy a tulajdonosok amúgy hogy ítélik meg a helyzetet, teljesen más kérdés.

Médiakutató: A digitális átállás 2014-re halasztása sokak szerint a két nagy kereskedelmi tévé érdeke, hisz így továbbra is ingyen érik el a nézőket.

Polyák: Pedig az átállás 2012 végén megvalósul, ugyanis közben újra módosították a törvényt. A 2014-es halasztás eredetileg amúgy nem szerepelt a médiatörvényben, az egyik utolsó módosító indítványként került bele. Maguk a kormánypárti képviselők is több fórumon panaszkodtak, hogy esélyük sincs átlátni, miről szavaznak. A hosszabbítás elvileg mindenkinek jó volt a piacon, hisz az Antenna Hungária addig is duplán kapja a műsorszórási díjat, az RTL Klub és TV2 pedig egyeduralkodók maradnak a földfelszíni sugárzású piacon. Majd ezt a dátumot hirtelen mégis 2012 végére módosították.

Médiakutató: Mi változott időközben?

Polyák: Valószínűleg kiderült, hogy rosszul mérték fel az erőviszonyokat. Az Antenna Hungária így évekil bízonysággal marad, és nem tudja, milyen üzleti modellben tervezhet hosszú távon. A két, országos

kereskedelmi csatorna számára pedig nem tényező az analóg piacon maradt közönség, amely a költségekhez képest nem hoz elég reklámbevételt. Játszadoznak a dátumokkal. Ami világosan mutatja, mit értünk ma jogalkotáson.

Médiakutató: A törvény alapkoncepciójába bekerült a társadalmi felelősség teóriája, amely szerint az állam dolga meghatározni, hogy a közönség mit nézhet és mit hallgathat.

Polyák: Ezt diktálja a törvényalkotó mentalitása. Miközben a közönség nem ilyen. Ha van hová, elkapcsol – lásd a közszolgálat vesszőfutását. Ráadásul a két nagy kereskedelmi tévé és a hatóság közötti kölcsönös függőség önmagában is gátat szab a hatóság népszerű szándékainak. Ezért el sem juthatunk ahhoz a jogilag egyébként levezethető következtetéshez, hogy a valóság-show mint műfaj, Magyarországon nem létezhet. A menedzsmentnek ezek után kevés érve maradna az országban maradás mellett.

A mai médiarendszer a tiltások és a szankciók helyett másféle médiapolitikai eszközöket igényel. Botorság arról beszélni, hogy meg kell teremteni a sokszínűséget és a pluralizmust. Mi az, ami nem elérhető? A médiatudatosság előmozdítása kellene, hogy az oktatáson és a médiahatóság által koordinált más állami tevékenységen keresztül a fő irány legyen. De például azzal kapcsolatban, hogy mindez az új alaptantervben milyen súllyal szerepel majd, pesszimista vagyok.

Médiakutató: A pluralizmust és a kiegyensúlyozottságot az EU irányelvei is előírják.

Polyák: Veszélyes bent ragadni a médiaszabályozás harmincéves alapvetéseiben. A közösséget védő média és a plurális médiarendszer toposza a nyolcvanas évektől jelen van Nyugat-Európában. Amúgy ma is érvényes, csak egészen mást jelent, mint annak idején.

Médiakutató: Ön szerint a Koltay András által emlegetett „haldokló emberek képével díszített címlapok” jelensége ellen sem kell fellépnie a hatóságnak?

Polyák: Tényleg nem helyes ilyet tenni. De ez nem szabályozási, hanem morális kérdés mindenütt a világon – lásd a Murdoch-sztorit. Hogy egy elrabolt kislány telefonüzeneteit meghamisítják, az médiajogi szankciók nélkül is kegyeletsértés és bűncselekmény. Ha ezek után újabb szabályokkal tenyerelnek bele a médiába, az amúgy tisztességesen dolgozó újságírók azt érzik, megint szűkült a mozgástér.

Médiakutató: Az új társszabályozási rendszert éppen azzal a céllal hozták létre, hogy az ehhez hasonló ügyekben ne az állam, hanem az önszabályozó testület döntsön. Átadták a terepet.

Polyák: Bár tagja vagyok a társszabályozó szervezetnek, mégis kritikusan viszonyulok hozzá. Az állam a legkényesebb kérdések végrehajtását és bizonyos szankcióalkalmazási jogköröket kiprivatizált az ágazat szereplőire. Ez nem klasszikus önszabályozás, hanem úgynevezett társszabályozás. Leírja a törvény, mit kell betartani, és ezek felügyeletét nem a hatóságra, hanem az érintettekre bízta.

Médiakutató: A tartalomba a Médiatanács nem szól bele, csak az eljárási szabályokat felügyeli.

Polyák: A kódex kis kiegészítéssel a törvényt veszi át. Igaz, a hatóság alapesetben nem szól bele a tartalomba, de fellebbezések útján el lehet hozzá jutni, így felülmérlegelhet. A társszabályozásnak akkor van értelme, ha a kódexek részletesen szabályozzák a törvény által absztrakt szinten megfogalmazott előírásokat. Jogalkalmazói szinten nincs helye olyan értelmezhetetlen fogalmaknak, mint az emberi méltóság vagy az alkotmányos rend. Az újságíró nem tudja, mihez igazodjon. A kódexben ezeket a fogalmakat ki kellett volna fejteni. A piaci szereplők megpróbálhatták volna körülírni például azt, mit jelent a gyűlöletkeltés, hogy az újságíró is értse.

Médiakutató: A szervezet az állam feladatait veszi át, amit az cserében finanszíroz.

Polyák: A médiaszabályozás nem egyszerű közigazgatás. Semmi köze más igazgatási területekhez, mivel a véleményszabadság alapjogát érinti. Persze nem a jogalkotó dolga felmérni, mi jön ki abból, ha pénzt fogadok el a hatóságtól azért, hogy az engem terhelő szabályokat magamra nézve végrehajtsam. Tegyük helyre: az önszabályozó testület nem egyszerűen állami feladatot lát el, hanem saját érdekei szerint kiveszi az állam kezéből a szabályozás lehetőségét. Mellesleg az államnak nem feladata hatósági eszközökkel felügyelni a nyomtatott és az online médiát.

Médiakutató: A törvény egységes rendszernek tekinti a médiát, amibe a nyomtatott és az online épp úgy beletartozik, mint az audiovizuális sajtó. Ezért kerültek közös törvénybe.

Polyák: Az EU-irányelv szerint valóban konvergencia zajlik, ezt az audiovizuális tartalmakban implementálnunk kellett. Ebbe az internetes mozgóképek is beletartoznak, lekérhető tartalomként. De ebből nem következik a teljes médiarendszer lerohanása. Eddig sem volt olyan törvény, ami a nyomtatott és az online médiát médiajogi és médiahatósági eszközökkel fenyegette volna. És okozott ez bárkinek problémát? Hány sajtó-helyreigazítási és személyiségjogi per zajlott? Az újságírók biztos nem érezték szabályozatlannak a helyzetet. Magyarországon még ötlet szintjén sem merült fel soha, hogy a nyomtatott és az online médiát médiajogi szankciókkal, külön bírsággal fenyegezzék.

A blogok szabályozása körül zajló vita nekem azt bizonyítja, hogy amit nem lehet szabályozni, azt nem kell szabályozni.

Médiakutató: A szankció és a szabályozási rendszer differenciált.

Polyák: Ez nem válasz. Ha gond volt egy újsággal, helyreigazítást lehetett kérni, vagy az ügyész eljárást indított. Bármilyen megoldatlan maradt? Most nem ezek helyett, hanem ezek tetejébe jön a Médiahatóság meglehetősen bizonytalan tartalmú felügyeleti joga.

Médiakutató: A parlamenti közvetítéseknel viszont maradt a zárt láncú rendszer, amit korábban többen sajtószabadság-ellenesnek tituláltak.

Polyák: A korábbi médiatörvénybe kétharmaddal, Fidesz-MSZP-konzenzussal került ez a passzus. Ez fényesen bizonyítja, hogy egyik nagy párt sem érti a nyilvánosság jelentőségét. Értjük be azzal, amit ők helyesnek tartanak átadni nekünk. Azóta ráadásul további szigorítások sújtják a parlamenti újságírókat. És vissza is kanyarodunk az első kérdéshez: a demokratikus közvélemény szétveréséhez. Milyen ország az, ahol vita lehet abból, hogy egy fotós lefényképezi Orbán Viktor szövegét? Mit gondol az a politikus, aki azt hangoztatja, hogy az újságírók zavarják a parlamenti ülést, ezért kis kucniba rekeszti őket? Milyen demokratikus közvéleményről beszélgetünk?

„A kérdést kizárólag a sajtó erkölcsére bízni azt jelentené, hogy lemondunk ezen alapértékek védelméről”

A sajtószabadságnak ésszerű és elfogadható korlátai vannak. E tekintetben már-már világnézeti különbség alakult ki a médiajogászok között. Pedig csak arról van szó, hogy „játékszabályokat” kell felállítani a demokratikus nyilvánosság számára. Koltay András, a Médiatanács tagja.

Médiakutató: Értékelje, kérem, a törvény megszületése óta eltelt időt.

Koltay András: Pozitívum, hogy intenzív vita indult a médiaszabályozásról. Ellenben csalódás, hogy e viták legtöbbször tíz hónap után sem érik el a kellő mélységet, és egyes megnyilvánulásokban még mindig a majd' egyéves retorika uralkodik. Az eddig eltelt idő azt igazolja, megalapozatlanok voltak a jogszabály hatályba lépését kísérő félelmek és pánikreakciók. Persze ez a néhány hónap nem adott választ valamennyi jogalkalmazási kérdésre, hiszen csak évek alatt csontosodhat meg egy ilyen átfogó ágazati átalakítás. De az talán bebizonyosodott, hogy a „goebbelsi médiapolitikáról”, hatalomgyakorlásról szóló vádaknak nincs valóságalapjuk.

Médiakutató: A Médiatanács tagjainak kilencéves mandátuma, kizárólag kormánypárti jelölése, elnökének miniszterelnöki kinevezése nagyon is valóságos. Ilyen „felhatalmazással” bármilyen, akár „goebbelsi” médiapolitika is könnyedén folytatható.

Koltay: A legtöbb európai országban a hatóság függetlenségét jóval kevesebb törvényi garancia igyekszik előmozdítani.

A legtöbb helyen a kormány vagy az illetékes miniszter kinevezi a jelöltjeit, és kész. Ehhez képest a parlamenti választás jelentős legitimitációt ad nekünk. A tevékenységünk pedig meglehetősen szoros tartalmi és eljárási keretek közé van szorítva. Hogyan tudnánk önkényesen eljárni, ha sohasem mi mondjuk ki a végső szót, és bármely döntésünket megváltoztathatja a bíróság?

Médiakutató: Ha a brutális bírságokat és egyéb szankciókat - az ön által adott eddigi indoklás szerint - a Médiatanács nem is kívánja alkalmazni, akkor miért kerültek be ezek a lehetőségek a törvénybe?

Koltay: Ez a „van rajta sapka, nincs rajta sapka” esete. Ha alkalmaznánk, az a baj, ha nem, akkor meg az. A szabályozás léte és annak ismerete feltehetően arra készteti a sajtótermékeket, hogy tevékenységüket megpróbálják törvényes keretek közé szorítani. Ha egy cselekedetet tilt a Büntető Törvénykönyv, nyilván jobban meggondolom, megteszem-e. A tilalmakat felállító jogszabályok elsődleges célja a jogsértések megelőzése. Ez nem közvetett vagy öncenzúra, csak meg kell nézni, milyen szabályok vonatkoznak a sajtóra, mi a céljuk, és hogyan értelmezi ezeket a Médiatanács. A törvényben meghatározott hatósági eszközök a közigazgatási jogban elfogadottakhoz képest egyáltalán nem brutálisak.

Médiakutató: Említette, hogy a szabályozás körüli vita még mindig felszínes. Az is lényegtelennek számít, hogy a törvény miért tekinti egységesnek a médiarendszert, és miért szankcionálja a nyomtatott sajtót, valamint az internetet? Hiszen az eddigi vitás ügyeket rendezni lehetett a bíróságokon.

Koltay: Nem értek egyet azzal, hogy a médiaszabályozás megnöveli az eljárások számát, pusztán azzal, hogy a polgári és a büntetőjog mellé ugyanazon tényállások miatt közigazgatási eljárást is lehetővé tesz. Nincsenek átfedések, vagy csak minimálisak. Az új szabályozás tényállásai kevés kivétellel eddig is benne voltak a médiatörvényben; ezeket az Alkotmánybíróság sorra alkotmányosnak minősítette. A Büntető Törvénykönyv például tiltja a közösség elleni izgatást, azaz a gyűlöletre uszítást. Szabó Albert 1998-as esete óta ez ügyben senkit nem ítélték el jogerősen. Normális helyzet ez? Még kiforrott demokráciában is valószínűtlen, hogy tizenhárom év alatt senki ne kövessen el ilyen bűncselekményt. A médiaszabályozás 1996 óta enyhébb mércét határoz meg a gyűlöletbeszédre vonatkozóan, és tiltja a közösségekkel szembeni gyűlöletkeltést és a kirekesztést. A médiában közzétett gyűlöletbeszédet minden európai országban tiltják. Ha bárki tud a tiltás mellett szóló érveknél erősebb érvet hozni arra, ezt miért ne tegyük, meghajlok előtte. A szabály létén vagy nemlétén túli kérdés, hogy a gyűlöletbeszédet milyen mértékben kell tiltani, de e tekintetben a magyar szabályozás nem tekinthető túlzottan korlátozóknak.

Médiakutató: Az emberi méltóság védelme például a Polgári Törvénykönyvben is szerepel.

Koltay: Ez igaz. Még sincs olyan bírósági döntés, ami a médiával szemben az emberi méltóság mint személyiségi jog sérelmét állapította volna meg. Ez így „holt betű”. De említhetném a magánszféra megsértését is, ami

ugyanúgy nem szerepel sem a Polgári, sem a Büntető Törvénykönyvben, miként az alkotmányos rend sérelme sem.

Médiakutató: Úgy érti, volt egy jogi hiátus, amelyben olyan jogsértéseket lehetett elkövetni, amelyeket sem a bíróság, sem a korábbi szabályozás nem vett figyelembe? Ezért kerültek ezek az új médiatörvénybe?

Koltay: A sajtószabadság sehol sem azt jelenti, hogy a médianak mindent szabad, pusztán azért, mert közérdekű tevékenységet lát el, és akit jogaiban sért, az ezt igenis tűrje el, maradjon jogi eszköz nélkül, mert a közérdek megelőzi az ő személyes érdekét. Én abban a sajtószabadságban hiszek, ami felállít bizonyos, jó esetben általánosan elfogadható – az európai civilizáció alapvetéseit tiszteletben tartó – „játékszabályokat” a demokratikus nyilvánosság számára. Az emberi méltóság, a magánélet, a közösségek gyűlölettel szembeni védelme vagy a gyermekek védelme mind ilyen. E kérdések körüli vita szinte már világnézeti kérdés a médiajogászok között. Lehet állítani és érvekkel alátámasztani, hogy e szabályoknak nincs létjogosultságuk, de el kell fogadni az ellentétes, a szabályokat támogató álláspont legitimitását is.

Médiakutató: Sokak szerint ezek csak gumiszabályok.

Koltay: Ezek kiérlelt, régóta létező, a magyar alkotmányosság számára ismerős kategóriák. Két példa: az egyik bulvárlap 2004. január 27-ei címlapján egy futballista haláltusája volt látható. Ez szembemegy az alapvető emberi, erkölcsi normákkal, megengedhetetlen. Igaz, a hozzátartozók a kegyeleti jog megsértése miatt perelhettek volna, de kinek van kedve ehhez ilyenkor? Egy másik, 2010-es címlapon láncfűrészcsaládi mészárlás áldozatainak fotói szerepeltek; az arcokat úgy takarták ki, hogy azért felismerhetőek maradjanak. A gyilkos apával még ennyit sem tettek meg, mondván, neki nincsenek személyiségi jogai. Ezután láncfűrész „photoshopoltak” az egyik megölt kisgyermek nyakához. És a sor folytatható. Megjegyzem: egyik eset sem a politikai sajtót érintő ügy.

Médiakutató: Ilyen esetben a Médiatanács fellépne?

Koltay: Nincs ugyan „lapolvasó osztályunk”, de a hatóság hivatalból eljárást indíthat. Ezt eddig nem tettük meg.

Médiakutató: Ha tegnap jelent volna meg a láncfűrészcsalád címlap, mit tenné a hatóság?

Koltay: Nem lenne akadálya az eljárásnak.

Médiakutató: Polyák Gábor szerint az ilyesmi erkölcsi kérdés, amit jogszabállyal lehetetlen befolyásolni – ahogyan erre a Murdoch-ügy is rávilágított.

Koltay: Az erkölcsi normarend valóban megelőzi a jogot, és tágabb érvényű is annál. De hogy utóbbi alkalmatlan lenne a társadalmi viselkedés befolyásolására, nagyon merész állítás. Miért tiltja akkor a Büntető Törvénykönyv az adócsalást, ha tudjuk, tízezrével ügyeskednek a magyarok, és igazából nem tekintik megbocsáthatatlan vétségnek az ilyesmit?

Médiakutató: Az elkövetőt az adócsalásért megbüntethetik. Ahogy a fotó esetében a kiadót kegyeletsértés miatt.

Koltay: Az említett esetekben a rokonok döntése, hogy halottaik védelmében fellépnek-e és követelnek-e kártérítést vagy sem. Más kérdés, hogy a médiaszabályozás megpróbálja-e védeni az európai társadalom alapértékeit, és kívánja-e befolyásolni a demokratikus nyilvánosságot oly módon, hogy ezeket a megnyilvánulásokat kitiltja onnan. A két érdek tehát alapvetően eltér. A kérdést kizárólag a sajtó erkölcsére bízni azt jelentené, hogy lemondunk ezen alapértékek védelméről. Az említett Murdoch-botrány kitörése előtt az Egyesült Királyságban sem volt törvényi sajtószabályozás, most a miniszterelnök és minden vezető politikai bíróságot kivetni képes felügyelő szervért kiált. A nyáron Londonból hívtak a jogszabály-módosítás előkészítésével megbízott tanácsadó irodától, hogy érdeklődjenek a magyar médiaszabályozás iránt. Az eset épp azt bizonyította, hogy az Egyesült Királyságban működő, a szó nemes értelmében vett nagyvonalú liberalizmus által képviselt értékek felmorzsolódhatnak a profitért és a piaci előnyökért vívott küzdelemben.

Médiakutató: Az említett magyar esetekben vethetők ki az akár több tízmilliós bírságok?

Koltay: Ezek olyan súlyos jogsértések, ahol a bírságot elképzelhetőnek tartom, de természetesen csak a fokozatosság elvének figyelembe vétele mellett.

Médiakutató: Mindez a társszabályozás keretében nem az önszabályozó testületek feladata?

Koltay: Ha az érintett kiadó a társszabályozás hatálya alatt áll, valóban elsősorban az övék, bár ott nincs lehetőség bírság kiszabására. Amúgy azzal egyetértek, hogy nem feltétlenül a bírság a legcélravezetőbb szankció. Ha a társszabályozó szervezet elmarasztalja a kiadót, és arra kötelezi, hogy az eredeti megjelenéssel azonos terjedelemben kérjen bocsánatot az elhunyt rokonaitól, az többet ér, mint egy milliós bírság. A közönség ugyanis így értesül arról, hogy olyasmi történt, ami szembemegy az európai alapértékekkel és a demokratikus nyilvánosság eszméjével.

Médiakutató: A televíziók és a rádiók miért maradtak ki a társszabályozásból?

Koltay: A tévé és a rádió Európában sehol sem esik ön- vagy társszabályozás hatálya alá. E tekintetben tradicionális, a két médiumot kiemelten kezelő megközelítés uralkodik a kontinensen.

Médiakutató: Európában az is tradíció, hogy nincs egységes médiaszabályozás.

Koltay: Nálunk sincs. A sajtóra öt-hat tartalmi kötelezettség vonatkozik, plusz a regisztráció, semmi több. Egyébként számos „egységes” sajtótörvény létezik Európa-szerte, amely kötelezi valamennyi médiumot.

Médiakutató: Akkor miért került minden közös szabályozás alá?

Koltay: Két törvény van: egy általános, keretjellegű, részben deklaratív, részben konkrét kötelezettségeket telepítő vagy jogosultságokat biztosító szabályokkal; a Médiaalkotmány nem differenciál a médiumok között, ilyen értelemben valóban egységes szemléletű. A szabályozás nagyobb részét kitevő, az Mttv. viszont eltérő szabályozási szinteket határoz meg.

Médiakutató: A „médiarendszer egésze” - ez a kifejezés szerepel benne.

Koltay: Annyiban igaz, hogy a médiarendszer minden szereplőjének tartózkodnia kell a gyűlöletbeszédtől és tiszteletben kell tartania az emberi méltóságot. Ebben nem látok problémát.

Médiakutató: Az internetes mozgókép hová tartozik?

Koltay: Az Európai Unió 2007-ben fogadott el irányelvet, ami alapján a lekérhető médiaszolgáltatás platformtól függetlenül szabályozás alá esik, ideértve az interneten közzétett tartalmakat is. A magyar törvény is így rendelkezik, ellenkező esetben megsértenénk az uniós jogrendet. Természetesen igaz, hogy a magyar szabályozás az irányelvi kötelezettségeken kívül egyéb normákat is előír, illetve egyéb szolgáltatásokra is vonatkozik, ami a tagállam döntési kompetenciájába tartozó kérdés. Hogy az internetes mozgókép hova tartozik, attól függ, milyen módon és környezetben jelenik meg. Ha nem sajtótermékben vagy médiaszolgáltatásban, nem tartozik a törvény hatálya alá. Ilyenek a céges honlapokon megjelenő kisfilmek. De lehet lekérhető médiaszolgáltatás is, és egy sajtótermék szöveges tartalmának olyan szoros kísérője is, amelyik nem tekinthető önálló szolgáltatásnak.

Médiakutató: És ha valaki a blogjában tesz közzé mozgóképet?

Koltay: A blog önálló problematika. A médiaszabályozásnak alapvetően nincs vele dolga. De a „blog” elég képlékeny fogalom, és előfordult már a világban, hogy médiaszolgáltatást vagy sajtóterméket kínált, csak máshogy nevezte magát. Ha valaki nyereség érdekében, anyagi kockázatot vállalva üzleti tevékenységet folytat, azzal megvalósul a sajtótermék definíciójában szereplő egyik kritérium.

Médiakutató: Az új törvény a társadalmi felelősség elve alapján kívánja meghatározni, a közönség mit olvashat és mit nem. Ez elfogadható egy demokráciában?

Koltay: Sajtótörvény eddig is létezett, igaz, ügyetlen, rossz és alkalmazhatatlan volt. Senki nem gondolhatja, hogy a sajtó azért maradt az 1986-os szabályozás hatálya alatt, mert a jogalkotó alapos megfontolás után ezt vélte helyesnek. Ha 1990 után egy törvény lefektette volna az alapokat, amit az új szabályozás esetleg csak korszerűsít, valószínűleg megelőzhető lett volna ez a súlyos kritika. Sajnos nem lett új sajtótörvény, de csak azért, mert az MDF-SZDSZ-paktum e tárgykört is kétharmadosá tette.

Médiakutató: Senki nem vonta kétségbe az új törvény szükségességét. Amúgy ki találta ki a koncepciót? És kik írták a médiatörvényt? Ön köztük volt?

Koltay: Azt miért nem kérdezik meg soha, hogy ki írta az új PSZÁF- vagy az új honvédelmi törvényt? Én amúgy 2010. október 11-éig külső szakértőként, előkészítő anyagokkal, ötletekkel vettem részt a munkában, majd a Médiatanács tagjává való választásom után a hatóság képviseletében tettem észrevételeket.

Médiakutató: Az objektív felelősség kérdésével miért nem foglalkozik a törvény?

Koltay: Mert az a személyiségi jogvédelem területén található, a Polgári és a Büntető Törvénykönyvben szerepel, ahonnan a médiaszabályozás nem szakíthatta ki.

Médiakutató: A médiatanácsi gyakorlat ugyanúgy betölthette volna azt a hézagot, amit egyebek mellett az emberi méltóság megsértése vonatkozásában említett.

Koltay: A médiaszabályozás és a médiahatóság nem alkalmas arra, hogy személyiségi jogsértések esetén járjon el. Az egyéni jogsérelmek orvoslása a polgári és a büntetőjogra tartozik, a médiaszabályozás pedig nem az egyén érdekét, hanem a közérdeket védi. Tehát a médiahatóság eljárása lényegében független attól, hogy történt-e egyéni jogsérelem, mi mindenkor csak a közérdek sérelmét vizsgálhatjuk. Ezen értelmezés az ORTT utolsó éveiben kezdett gyökeret verni a hatóságon belül. A médiaszabályozás területén egyedül a sajtó-helyreigazításnál jöhetne szóba, ha a mástól származó (híresztelt) információ hamisnak bizonyul. De a sajtó-helyreigazítás intézményével szerintem összefér az objektív felelősség. Azért, mert a helyreigazítás nemcsak arra való, hogy a sérült jó hírnevet helyreállítsa, hanem arra is, hogy a közönség tudja, milyen hamis állításokat tettek közzé a médiában. Ez elsősorban a tájékoztatáshoz fűződő közérdeket védő, és csak másodsorban a személyiségi jogot óvó szabály, és ez indokolta a médiaszabályozásba való visszakerülését. De azzal elvben egyetértek, hogy amennyiben egy újságíró hűen, pontosan közöl egy sajtótájékoztatón elhangzó szöveget vagy egy interjút, ne lehessen súlyos kártérítésre kötelezni őt. A bírósági gyakorlat amúgy az elmúlt tíz évben jelentősen fellazította az objektív felelősség szabályát.

Médiakutató: Az interjú visszaküldése tekintetében mit jelent az Smtv. 15. paragrafusának 3. bekezdése, miszerint: „a helyi, országos, vagy európai közélet eseményeivel összefüggésben” tett nyilatkozatot nem lehet visszavonni? Más esetben, ha amúgy korrekt a cikk, visszavonható?

Koltay: Nem. Csak abban az esetben, ha a média részéről történt visszaélés. Ez a szabály a közélettel foglalkozó sajtó korábbi helyzetén javít. Ugyanakkor megpróbálja kezelni azt az – elsősorban a kereskedelmi tévék által előidézett – állapotot is, amikor a valóság- és a kibeszélő show-k szereplőivel szerződésben aláírták: nem tilthatják le a számukra sérelmes tartalmak közzétételét. Majd ezután különböző trükkökkel átverték, sokszor megalázó helyzetbe hozták őket. Az új szabályozás szerint ez tilos.

Médiakutató: És a kiegyensúlyozottság megvalósítható? Sokak szerint rég túlhaladott kíváncsi.

Koltay: A kiegyensúlyozottság kötelezettsége 1996 óta szerepel a törvényben, az új szabályozás sokat enyhített rajta, ezért igaztalan a régi-új jogszabályt brutálisan korlátozóként minősíteni. Hasonló vagy azonos szabály az uniós országok döntő részében is létezik, mások mellett a németeknél, a franciáknál, az olaszoknál, a briteknél. A sokszor követendő példaként állított 2003-as brit médiatörvényben a „megfelelő pártatlanság” kifejezés szerepel. Idén sok kiegyensúlyozottsággal kapcsolatos hatósági döntésünk született, gyakorlatunk korrekt, alapos, tisztességes.

Médiakutató: Polyák Gábor szerint a mai médiarendszer más médiapolitikai eszközöket igényel, mint a pluralizmus, a kiegyensúlyozottság és a sokszínűség, hisz - ez utóbbi tekintetében - minden rendelkezésre áll.

Koltay: A médiapluralizmus az egész – közös és állami – európai médiaszabályozás alapja, ezen elv kiiktatása lényegében felszámolná a ma ismert valamennyi szabályozást, valamint annak lassan száz évre visszanyúló filozófiai és kulturális alapjait, és szembemenne a közös európai jogrenddel is; e felvetés számomra ezért nehezen fogadható el. A piac önszabályozása, mint a jogi szabályozás alternatívájaként megjelenő egyfajta normarend, papíron szépen mutat, és számomra is vonzó. Nem nehéz eljutni odáig, hogy például a kiegyensúlyozottság előírása értelmetlen, mert A, B és C véleménye így is, úgy is elérhető az interneten vagy a sajtóban. Csak éppen azt hagyja e felfogás figyelmen kívül, hogy a magyar társadalom döntő többsége a mai napig elsősorban tévézik és rádiózik. Nem feltétlenül a harminc alattiak médiafogyasztási szokásaiból kell kiindulni, a társadalomban ugyanis még mindig a hagyományos szokások uralkodnak. A tévéhíradók szinte egy időben kezdődnek, de ha nem így lenne, ésszerűen akkor sem várható el senkitől, hogy megnézzen többet is közülük, elolvasson több politikai napilapot, majd elkezdjen gondolkodni, hol lehet az igazság?

Médiakutató: Egy adott műsoron belül kell kiegyensúlyozottnak lenni?

Koltay: Az esti híradó esetében igen, más közéleti tájékoztató műsorszámokban pedig azok sorozatában. Úgy, ahogy az Alkotmánybíróság ezt 2007-ben megkövetelte.

Médiakutató: Jogi szabályozás nem alakíthat ki sokszínű médiapiacot.

Koltay: A piaci önszabályozás teóriája nem veszi figyelembe, hogy a sok szereplő önmagában nem vezet sokszínű tartalomkínálatához. A tévés és rádiós piaci szereplők legtöbbször – anyagi lehetőségeitől függően – hasonló tartalommal, ugyanannak a 18-49 éves korosztálynak a kegyeiért küzd. Ez lenne a magától megvalósuló sokszínűség? Persze ezt szabályozással nehéz befolyásolni, a magyar törvény is csak igen enyhe kísérletet tesz erre. A megfelelő válasz a közszolgálati média megerősödése lenne. De ennek ellenére sem értek egyet azzal, hogy sok piaci szereplő önmagában sokszínű tartalomhoz vezet, vagy, hogy az internet megoldja ezt a kérdést. Az internetes tartalmak döntő részét ugyanazok a nagy multinacionális médiavállalkozások uralják, amelyek a filmek, a tévék és a kiadók piacát. Az állítólag forradalmak kirobbantására is képes Facebook vagy YouTube azonnal töröl egy tartalmat, ha felmerül, bárki érdekét sértheti. Ez nem cenzúra?

Médiakutató: Egyes vélemények szerint a médiahatóság úgy avatkozik a piaci folyamatokba, hogy - miközben Fidesz-közeli cégek vásárolják fel a médiumokat - megakadályozza az Axel Springer-Ringier-fúziót.⁶

Koltay: A rendszerváltás környékének egyik nagy botránya volt a hazai sajtópiac külföldi kézbe adása, amikor valamennyi megyei lapot, a nagyobb országos napi- és hetilapokat külföldi vállalkozások vették meg. A döntés közvetve jórészt ennek a következménye. A fúzió ügyében hosszú, adatokkal zsúfolt médiatanácsai határozat született. Ha az összefonódást engedélyeztük volna, súlyos véleménykoncentráció alakult volna ki számos megye közéleti piacán. Lehet azzal válaszolni, hogy a tévé és az internet ezt kiegyensúlyozta volna. De a lapok olvasóinak zöme nem megy fel utána az internetre is, a tévék pedig nem váltják ki a politikai újságokat.

Médiakutató: Fidesz-közeli cégek pedig sorra vásárolják föl a médiapiac bástyáit. Hamarosan talán a TV2-t is.

Koltay: A hatóságnak ezzel nincs dolga. Amúgy érdekesnek találom, hogy annak idején, amikor az úgynevezett baloldal felülreprezentált volt a médiatulajdonlás tekintetében, ezt a vádat a mai kritikusok szinte nagyúri göggel utasították vissza. Most, hogy az úgynevezett jobboldalhoz kötődő vállalkozások is tulajdont szereztek, hirtelen fontossá vált a „médiavegyensúly” korábban megmosolygott eszméje. A tulajdoni koncentrációt egy bizonyos mértéken túl egyébként a törvény tiltja. Amúgy ez a felvetés éppen a korábbi érvelésnek mond ellent: ha a médiavilág magától, evidens módon sokszínű, ezért nincs szükség a törvényi beavatkozásra, akkor miért baj, hogy bárki tulajdont szerezhet?

„Ez csupán jogtechnikai kérdés”

A Médiaalkotmány valamennyi szolgáltató számára általános és minimumszabályokat állít fel.

A médiatörvényben szereplő szabályok viszont csak a televízióra, a rádióra és a lekérhető videoszolgáltatásokra vonatkoznak. Nyakas Levente, az NMHH Médiatanács Médiatudományi Intézetének vezetője.

Médiakutató: Miért került közös törvény hatálya alá az elektronikus, az internetes és a nyomtatott sajtó? Sokak szerint semmi szükség nem volt rá.

Nyakas Levente: Külön kell választani két kérdést, amely gyakran összemosódik. Az egyik: mely tevékenységek tartoznak a törvény hatálya alá? A másik: a jogszabály hogyan szabályozza ezeket? Bizonyos szempontból igaz az állítás, miszerint az elektronikus, az internetes médiumok és a nyomtatott sajtó szabályozása közös törvénybe került. Másrészt viszont differenciált, a különböző szolgáltatásokra különböző és eltérő részletességű normák vonatkoznak.

Médiakutató: Mindez nem indokolja, miért szuszakoltak közös törvénybe eltérő médiumokat.

Nyakas: Az Európai Unióban lejátszódott szabályozási folyamat közelebb vihet a megoldáshoz. Ott eleinte csak a televíziós tevékenységet szabályozták, 2007-től már az internetes szolgáltatások egy részét is. Ez jelentős fordulat volt a médiaszabályozásban, ami az infokommunikációs konvergencia eredménye. Az EU a változást a közös piaccal, azon belül is a versenysemlegesség elvével magyarázta. Azaz: míg egyes tevékenységeket kötnek szabályozási terhek, kötelezettségek és társadalmi és fogyasztóvédelmi normák, addig a másik, vele versengő szolgáltatást nem. Miközben ez utóbbi ugyanúgy kiharítja részét a közös reklámpiacból.

Médiakutató: Mindez a lekérhető tartalmakra vonatkozik, az írott sajtóra nem. Utóbbit az EU-ban tőlünk eltérően szabályozzák.

Nyakas: A törvény alapgondolata szerint, ha különböző szolgáltatások – köztük a sajtó és az internetes portálok – részesednek a reklám- és a médiapiacból, akkor a többiekkel azonos alapkötelezettségeknek kell megfelelniük. Az írott és elektronikus sajtónak öt-hat ilyennek. Ezek hasonló tevékenységek, csak eltérő típusú szolgáltatásokkal érik el ugyanazt a közönséget. Ez az oka, hogy a törvény átvette az uniós irányelv médiaszolgáltatás-fogalmának feltételrendszerét és tette valamennyi médiatevékenység alapjává.

Médiakutató: Azok a szabályok, amelyek a televízió esetén relevánsak, a sajtónál nem indokoltak.

Nyakas: Ez igaz. De ezt az új médiaszabályozás nem is állítja. Viszont ha egy portálon gyűlölködöm, a mondanivalómat pedig videókkal „támasztom alá”, az mennyiben más, mint ha egy televíziós csatornán teszem ugyanezt? A törvény kiindulópontja az, mivel ugyanazon a piacon működnek, ugyanazoknak a minimumszabályoknak kell vonatkoznia rájuk is. Ráadásul ugyanabban a társadalmi vitatérben élnek, hasonló közpolitikai kérdéseket dolgoznak föl.

Médiakutató: Európában nem létezik a mienkhez hasonló egységes törvényi szabályozás.

Nyakas: Ez csupán jogtechnikai kérdés. Magyarországon korábban a sajtótörvény szabályozta a nyomtatott sajtót. Vita volt arról, hogy a sajtótörvény alapján az internetes sajtótermékeket regisztrálni kell-e vagy sem. Ha a régi sajtótörvényt szigorúan vesszük, nem kellett, ám a bírósági gyakorlat 2009-ben kiterjesztette a regisztráció kötelezettségét az internetes sajtótermékekre is. Ez a gyakorlat kerülhetett be a médiatörvénybe. Megjegyzem: a szabályozástól függetlenül a gyakorlatban maguktól regisztráltak az internetes sajtótermékek, és ebből semmilyen probléma nem származott.

Médiakutató: Nyugat-Európában szigorú szabályok vonatkoznak a televíziókra és a rádiókra, és jóval lazábbak az internetre, valamint a nyomtatott sajtóra.

Nyakas: Nálunk is.

Médiakutató: Egy printtermék akár huszonötmilliós bírságot is kaphat. Ez lenne a laza?

Nyakas: A szankciórendszer differenciált. Az internetes szolgáltatások közül például csak a meghatározó relevanciával bíró szolgáltatások kerültek szabályozás alá, rájuk megint más szankció vonatkozik. A törvény logikája szerint ugyanis egy hírportálon található videotartalom hasonló szolgáltatás, mint a televízió. Így is márkázzák a mozgóképeket: van szerkesztőjük, riporterük, vágójuk.

Médiakutató: A hetilapoknak és a napilapoknak viszont nincs.

Nyakas: A játékszabályok számukra is azonosak. A Médiaalkotmány általános és minimumszabályokat állít fel, amelyek valamennyi szolgáltatásra vonatkoznak. A másik törvényben szereplő szabályok viszont csak a televízióra, a rádióra és a lekérhető videoszolgáltatásokra vonatkoznak, a sajtóra csak a teljesen általános alapelvek.

Médiakutató: Egyesek szerint nem lett volna szabad paternalista szemléletet vinni a törvénybe, hiszen a néző felnőtt, képes eldönteni, mit akar nézni és mit nem. Inkább set-top boxszal vagy jelszóval védett televíziókészülékekkel kellett volna alkalmazni.

Nyakas: A kiskorúak védelme esetében a televízióknál valóban adottak az előminősítést jelző kategóriák, de a lekérhető tartalmaknál és bizonyos feltételek mellett a televíziónál előtérbe kerülnek a médiatudatosságra építő technikai eszközök. Igaz, ennek részletes kibontása csupán ajánlás szintjén jelent meg, miután az iparági szereplőkkel nyilvánosan a hatóság egyeztetett.

Médiakutató: Újra kérdezem: miért nincs egyetlen olyan európai ország, amelyik közös törvényben,

ilyen szemlélet mentén szabályozná a médiát?

Nyakas: Előfordulhat, hogy ebben tényleg egyedül vagyunk. Lehetett volna közös törvényben szabályozni a lekérhető és a televíziós szolgáltatásokat, a sajtótörvényt pedig kibővíteni az internetes sajtótermékek regisztrációjával. De a szabályozás tekintetében ennek nincs jelentősége. Akkor meg miért lenne szükség két törvényre? Ez csupán jogtechnikai kérdés.

Médiakutató: A szankciók és a hatalmas bírságok miatt a sajtó - sokak szerint - nem kockáztat, inkább öncenzúrázza magát.

Nyakas: A tartalomszolgáltatóknak és a sajtótermékeknek néhány társadalmi normának kell megfelelniük, mint az emberi méltóság és emberi jogok, az alkotmányos rend és a magánszféra megsértésének tilalma, a gyűlöletbeszéd tilalma, a kiskorúakra és a reklámokra vonatkozó minimumrendelkezések. A törvény az alkalmazható szankciók és azok maximuma, sőt a médiatípusokon belül is differenciál. Így a maximális bírságösszegek kivételesen extrém helyzetben fordulhatnak elő. A végső szót pedig a bíróság mondja ki. A korábbi médiatörvény születésekor, 1996-ban, a mostanihoz hasonló hangokat lehetett hallani az ORTT túlhatalmáról. A testület által kiszabott vagyoni szankciónak hányszor volt visszatartó ereje? Mennyi idő alatt hajtották végre ezeket a szankciókat? Ezekkel talán kalkuláltak is a médiumok. Fel lehet tenni a kérdést: hatékonyak voltak-e az ORTT szankciói? Talán kimondható, hogy nem igazán. Főleg ahhoz képest, milyen félelmeket vizionáltak az akkori törvény születésekor. Ahhoz képest a jelenlegi jogszabályban szerepelnek a szankciók alkalmazásának feltételei.

Médiakutató: A „meghatározó véleménybefolyásoló képességgel rendelkező médium” kifejezés Sarkady Ildikótól, Gyurcsány Ferenc egykori médiapolitikai főtanácsadójától származik.

Nyakas: Az idézett kifejezés komoly szabályozáselméleti alappal bír. A digitális környezet és a technológiaselemleges megközelítés hívta életre. Az analóg világban a vételkörzet nagyságához mérték a pluralizmus miatt kialakítandó normákat: ha nagyobb volt, több kötelezettség terhelte a műsorszolgáltatót, például hírműsort kellett adnia. Ezt az ideát fordították át a digitális világ nyelvére.

Médiakutató: A hiteles, gyors és pontos alapelv is a régi médiatörvényből került át. Széky János szerint „az 1986-os Berecz-féle sajtótörvényből, oda pedig az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának irányelveiből”.

Nyakas: A hiteles, gyors, pontos és kiegyensúlyozott tájékoztatás alapelve Nyugat-Európában az 1945–1990 közötti időszakban vált általános normává, de a közszolgálati ethoszt megkérdőjelező kereskedelmi médiumok megjelenésével meggyengült a belé vetett bizalom. A német alkotmánybíróság védelmébe vette az elképzelést azzal, hogy kimondta: a kereskedelmi televízióknak is részt kell venniük a társadalmi vitában. Ami a kiegyensúlyozottságot illeti: a jelenlegi médiatörvényben kizárólag a lineáris tartalomszolgáltatókra – a rádiókra és a televíziókra – vonatkozik ez az elv. Sőt a törvény az alkalmazhatóság körét tovább szűkítette „a tájékoztatási tevékenységet végző” lineáris mediaszolgáltatókra.

Médiakutató: Az mit jelent?

Nyakas: Olyan rádiókra és televíziókra vonatkozik, amelyek hírműsort vagy politikai tájékoztató műsort szolgáltatnak.

Médiakutató: Szinte teljesen leomlottak a nyomtatott és az elektronikus médiumok közötti keresttulajdonlás korlátai, ami további mediabirodalmak létrejöttét eredményezheti. Erre viszont nincs külföldi példa, és a korábbi szabályozás is korlátozta ezeket.

Nyakas: A digitalizáció elsősorban vertikális koncentrációt eredményezett. A távközlési cégek már nemcsak a távközlési szolgáltatásokra alapoznak, hanem például tulajdonrészt vásárolnak televíziós vállalkozásokban vagy internetes portálokban. A piac átstrukturálódott. A dilemma az, hogy ennek az átrendeződésnek mennyire engedjünk teret? Van olyan megközelítés – Gálik Mihály sokszor idézi –, amely szerint korántsem biztos, hogy a koncentráció befolyásolja a pluralizmus minőségét. Az ezzel ellentétes elgondolás abból indul ki, hogy ha egy vállalkozás tulajdonrészhez jut különböző médiumokban, az lesz az érdeke, hogy az egyszeri ráfordítással készült tartalmat minél többször, és minél több médiumában hasznosíthassa. Mindez hathat a pluralizmus minőségére, a források sokszínűségére, de akár az alkalmazott újságírók számára is.

Médiakutató: Ez kiadói gondolkodás. A valóság az íróasztal meg a téma mellől egészen más. De maradjunk a szabályozásnál! A már említett digitális átállás eredeti, 2011. december végi dátumát - uniós verdikt ellenére - három évvel elhalasztották.⁷ Miért?

Nyakas: Az említett határidő csupán ajánlásként jelent meg az Európai Bizottság 2005-ös közleményében. Azt célozta, hogy Európa versenyelőnyt szerezhessen az egységes lekapcsolási határidőből és a felszabaduló analóg frekvenciák hasznosításából. A törvény szerint az átállás legkorábbi időpontja 2012, legkésőbbi 2014 vége. Az átállásban a mobilszolgáltatók is érdekeltek, mert műsorszórásra alkalmas prémiumfrekvenciákhoz szeretnének jutni, hiszen a televíziózásra használt frekvenciák nagyon jó minőségűek. Az átállásból egész Európa húz hasznot, hisz felszabadulnak a frekvenciák, és a mobilszolgáltatók bárhol a kontinensen képesek lesznek szolgáltatni.

Médiakutató: A két országos kereskedelmi televízió műsorszolgáltatási engedélye 2012 júliusában lejár, amit az ORTT egyik döntésével meghosszabbított. Így analóg szolgáltatásukkal sok nézőt sokáig még ingyen érnek el.

Nyakas: Ezzel valóban rögzítették analóg piaci helyzetüket. Bár az korántsem biztos, hogy egy analóg frekvenciának ugyanolyan értéke van ma, mint 1997-ben. Magyarország nagy részét már nemcsak analóg frekvencián, hanem vezeték nélküli hálózaton is eléri.

Médiakutató: Vidéken kevésbé.

Nyakas: Az állam célja, hogy kivégegye részét a digitális átállásból. A tájékozódáshoz való jog pedig valamennyi állampolgárnak jár, ezért kell, hogy a minimális szolgáltatásokhoz továbbra is mindenki hozzáférjen.

Médiakutató: Az objektív felelősség enyhítése kimaradt a törvényből. Miért?

Nyakas: Az azt enyhítő Polgári Törvénykönyv-módosítást visszavonták. A jelenlegi médiatörvény nem foglalkozik a kérdéssel. Nem is tehetné, hisz személyiségvédelmi szabályozást nem vehet át a Polgári vagy a Büntető Törvénykönyvből. A Polgári Törvénykönyv és a mediaszabályozás viszonyában annyi változott, hogy a helyreigazítás a médiajogi eszközök közé került, így az bármely, a törvény hatálya alá tartozó médiummal szemben kérhető. A forrásvédelem viszont a korábbihoz képest részletesebb szabályozást kapott.

Médiakutató: Akkor talán meg tudja mondani, az informátor kiadásának szempontjából mi számít nemzetbiztonsági érdeknek.

Nyakas: Nem az én tisztem megítélni. Viszont érdeklődéssel szemlélem, miként zárul Bodoky Tamás magyar WikiLeaks-ként elhíresült esete. Ő ugyanis a nyomozhatóság eljárása elleni panaszát jórészt a Médiaalkotmány 6. paragrafusára hivatkozva alapozta. Az 1986-os sajtótörvény alapján ezt nem tehetné volna meg.

„A médiatörvény sokkal jobban korlátozza a Médiatanács döntési hatáskörét, mint bármilyen más közigazgatás-jogi törvény”

A Médiatanács a társszabályozás során nem szól bele az önszabályozó szervezetek tartalmi döntéseibe, csak az eljárási procedúrát határozza meg. Cél: a visszaélések megakadályozása. Lapsánszky András, az NMHH jogi igazgatója, közigazgatási jogász.

Médiakutató: Ön írta a Médiatörvény társszabályozásra vonatkozó részét?

Lapsánszky András: Nem. Az elképzelés sem tőlem származik. Hosszú alkotási folyamat zajlott, amelyben a hatóság a szokásos egyeztetési folyamat keretében a szakmai tapasztalatokat és a jogalkalmazási gyakorlatot csatornázták be a törvénybe, ugyanúgy, mint bármilyen más jogszabály előkészítése során.

Médiakutató: Ön- vagy társszabályozás történik?

Lapsánszky: Lényegtelen az elnevezés, hiszen a tartalmon, vagyis a törvény szövegén van a hangsúly.

Médiakutató: Szóval?

Lapsánszky: Ha mégis választani kell, a törvénybe foglalt rendszer társszabályozásnak minősül. Az önszabályozás azt jelentené, nincs semmilyen jogi kötöttség, és nincs jogszabály sem, amely meghatározza az alapvetéseket.

Médiakutató: Nem mindegy, mi a címke. Az önszabályozás esetén a sajtóra bíznák a vitás ügyek rendezését - ahogy például Németországban ez a Sajtótanács feladata. Ám Magyarországon a társszabályozás keretein belül végül a Médiatanács hoz döntéseket.

Lapsánszky: Köznapi értelemben valóban van különbség a két megoldás között. De míg az önszabályozás egy ágazatban „organikus”, hatékonysága esetén szükségtelenné teheti a jogi szabályozást és a hatósági beavatkozás egy részét, addig nálunk a sajtó területén ezek a folyamatok nem indultak el. Az új médiatörvény alapján viszont a média társszabályozás útján felügyelheti önmagát. A Médiatanács nem fogja a rendszer kezét, és nem ő mondja ki a végső szót.

Médiakutató: Jogsértés esetén, ha az önszabályozó testületnél nem oldódik meg egy vitás ügy, a Médiatanácsé a döntés.

Lapsánszky: Nagyon szűk körben. Abban igaza van, hogy jogi szempontból társszabályozásról van szó. De a németeknél sincs szintiszta önszabályozás, az állam ott sem dobja a lovak közé a gyepelt. A kérdés inkább az, a jogalkalmazást mennyire hagyja az önszabályozó szervezetekre az állam. Ezért mondom: egyfelől ön-, másfelől társszabályozás.

A Médiaalkotmány meghatározza a sajtó jogait és kötelezettségeit, például az emberi méltóság védelme tekintetében önszabályozó szerepet definiál. Az eljárásjogban viszont társszabályozó. Ott sem azért, mert beleszól a döntések tartalmába, hanem magát az eljárási procedúrát határozza meg, hogy megelőzze a visszaéléseket. Ha ezt a szerepet teljesen kiadná a kezéből az állam, az eljárás komolytalanná válhatna. Ha a törvény nem határozná meg például döntési határidőt, azt az önszabályozó testület állapítaná meg a belső szabályzatában - ám ez nem lenne kötelező érvényű.

Médiakutató: Akkor mégiscsak sajátos végrehajtó szerep hárul az önszabályozó szervezetekre, hiszen a Médiatanács felülbíráhatja a döntéseit, jelentésre kötelezheti.

Lapsánszky: A törvény - miközben átad bizonyos jogokat ezeknek a szervezeteknek - a visszaéléseket elkerülendő,

alapvető közigazgatási eljárási garanciákat épít be a médiatörvénybe. Ez minden jogállamban alap, de nem tartalmi kérdésekre vonatkozik, azokra nincs hatással. Ha az állam egy törvény által szabályozott közfeladatot teljes egészében, garancia nélkül adna át az önszabályozó szervezeteknek, az súlyosan alkotmányellenes helyzeteket okozhatna. A társszabályozás pedig elment a közigazgatási és az alkotmányjogi lehetőségek határáig.

Médiakutató: Megegyezés és közigazgatási szerződés is csak akkor születhet, ha a Médiatanács rábólint.

Lapsánszky: Idézem az Mttv. 197. paragrafusának 2. bekezdését: „...a Médiatanács az önszabályozó szervezet tagjaival szemben akkor járhat el, ha az önszabályozó szervezet eljárása nem felel meg a jogszabálynak vagy nem felel meg a közigazgatási szerződés rendelkezéseinek.” Ez nagyon szűk mozgástér. Ugyanez a rendszer működik az orvosi, az ügyvédi, a gyógyszerész- és az építész kamarában, a köztisztviselői szerveknél, a helyi önkormányzatoknál, az egyetemi autonómiában. Ezeket senki nem kritizálja. Vajon miért? A Polgári Törvénykönyv alapján 1993 óta így működik ez Magyarországon, ahogy a világon mindenhol máshol. Amikor az állam decentralizál egy közfeladatot, ugyanazt a rendszert építi fel, mint az említett köztisztviselői szervezetek. Tartalmi kérdésekben autonómiát biztosít, a jogszerűségi szempontok viszont az állam törvényességi felügyelete alatt maradnak. Emellett, ha a kötelezettnek nem tetszik a döntés, megfellebbezheti az önszabályozó testület második fórumán, és csak akkor fordulhat a Médiatanácshoz, ha ott sem jut eredményre.

Médiakutató: A Médiatanács pedig dönt, ami viszont kötelező érvényű.

Lapsánszky: Igen, mert onnantól kezdve – az önszabályozó szervezet eljárásától függetlenül – saját hatáskörében és hatóságként jár el. Ráadásul csak törvényességi felügyeleti alapon, és akkor lép, ha a kötelezett felkeresi őt. Ekkor megvizsgálja és megállapítja, jogszerű volt-e a döntés, megfelelt-e a közigazgatási szerződés rendelkezéseinek. De hadd ismétljem: a tartalomra nem szól bele. A 199. paragrafus 1. bekezdése szerint a Médiatanács nem semmisítheti meg az önszabályozó testület döntését. Ehelyett maga indít hatósági eljárást, saját felelősségére és saját jogalkalmazási körében. Az eljárás így utóbb bíróságra vihető, ahol felülbírálnak a Médiatanács döntését.

Médiakutató: Majtényi László reménytelennek látja „a törvény által létrehozott térben” a valódi társszabályozást, szerinte csupán magukra vállalták a piaci szereplők a „törvény végrehajtásának terhét”.

Lapsánszky: Ha 2011. január 1-je előtt a sajtó területén működött volna hatékony önszabályozás, annak eredményei ugyanúgy becsatornázódtak volna a médiaigazgatás keretébe. Az új rendszer értelme az, hogy az önszabályozó testület eljárása nem hatósági, hanem belső, önszabályozási típusú, amely az eljárási folyamatban megelőzi a Médiatanácsot. A törvény csak jogállami garanciákat tesz az eljárásba – például azt, hogy hány nap az ügyintézési határidő –, de a tartalomra nincs befolyása, azt a testület maga alakítja ki. Ez egyáltalán nem alá-fölérendelt viszony.

Médiakutató: A törvényben a társszabályozás eredetileg a médiaszolgáltatókra, a kiegészítő médiaszolgáltatást nyújtókra, a sajtótermékek kiadóira, a műsorterjesztőkre és a közvetítő szolgáltatásokra vonatkozott volna, de végül - a 192. paragrafus szerint - csupán három területre terjed ki: a nyomtatott és az internetes sajtóra, valamint a lekérhető műsorszolgáltatókra. Miért maradtak ki a televíziók és a rádiók?

Lapsánszky: Komoly közpolitikai kérdés, meddig terjed az állam mozgástere. De nem jogtudományi vita tárgya, hogy a közhatalom hol húzza meg saját határait. Ebben minden ország gyakorlata más és más. A válasz amúgy valószínűleg e médiumok közönségre gyakorolt hatásaiban keresendő.

Médiakutató: A törvényben végig a „médiarendszer egésze” szerepel, itt viszont nem egységes a szemlélet.

Lapsánszky: A törvény differenciál az egyes médiumtípusok között. A társszabályozási rendszer attól még lehet egységes, hogy a tévék és a rádiók kimaradtak belőle.

Médiakutató: A közszolgálat miért nem került bele?

Lapsánszky: Sok szemponttól függ, hogy az állam mely területeket bíz az önszabályozó testületekre. A közérdek határozza meg, hol húzzuk meg a kiszervezés határait. A közszolgálat olyan sajátos közfeladatokat lát el és olyan tartalmakat nyújt, amelyek nem alkalmasak arra, hogy a vonatkozó szabályozás társ- vagy önszabályozás keretében érvényesüljön.

Médiakutató: Az interneten megjelenő mozgókép hová tartozik?

Lapsánszky: Az más téma. Értelmezni kell, hogy a konkrét tartalom hatósági jogalkalmazási szempontból minek minősül: lekérhető audiovizuális médiaszolgáltatásnak vagy sajtótermék részének. Amúgy az Mttv. szerint mindkettő a társszabályozás keretében érintett.

Médiakutató: Polyák Gábor szerint az önszabályozó szervezet a Médiatanácsot megelőzve jár el, bírságot és minden egyéb szankciót viszont csak a hatóság hozhat.

Lapsánszky: Az Mttv. szerint az önszabályozó szervezet eljárása után a Médiatanács ugyanabban az ügyben már nem léphet, kizárólag az önszabályozó testület alkalmazhat szankciót, a vonatkozó törvényességi felügyelet esetét

kivéve, amelyben már más, hatósági hatáskör keretében történik a jogalkalmazás. Egy közigazgatási szerződés pedig nem írhatja felül a törvények kereteit. Ahogy az ügyvédi kamara etikai kódexe sem írhatja felül az ügyvédi törvényt. Ez közjogi evidencia. Épp az adja az etikai kódexek rugalmasságát, hogy a törvény csak keretet szab meg, a lényegét a részletekben és a közigazgatási szerződésben találni. Az alkotmányban szereplő egymondatos emberi méltóságnak is több ezer oldalas alkotmánybíróági értelmezése van világszerte.

Médiakutató: A Médiatanács fizet a vele együttműködő önszabályozó szervezeteknek. Többek szerint a testület így - politikai és anyagi értelemben is - elveszíti függetlenségét a Médiatanáccsal szemben.

Lapsánszky: Minden szabályozás pozitívan és negatívan is megközelíthető. Az ön által említett egyértelműen az utóbbi. A közigazgatási szerződések egyértelműen kimondják: az anyagi támogatás semmilyen formában sem vezethet tartalmi vagy bármilyen más függőséghez. Ennek garanciáját az Mttv. mellett a közigazgatási szerződés is biztosítja. Ha egy szervezet közfeladatokat lát el és pluszterheket vállal, az állam ezek költségeit finanszírozza. Minden ágazatban így van.

Médiakutató: Ki dönti el, hogy ki és mennyi pénzt kap?

Lapsánszky: Az anyagi támogatás egyrészt normatív, másrészt egyedi eljárásonkénti összegekből tevődik össze, tehát az ügyek számától függ. A szakmai szervezetnek a Médiatanács a pénzt évente egy alkalommal utalja, számításának alapja a szervezet által a tárgyfélvben lefolytatott eljárások száma.

Médiakutató: Miközben a sajtó számára szankciórendszer működik - nagy összegű bírságokkal.

Lapsánszky: Hadd hangsúlyozzam: a rendszer több hónapos működése alatt egyetlen sajtótermék sem kapott bírságot. Ráadásul a bírság - mint a jogszabályok érvényesítésének alapvető eszköze - a közigazgatási jog egyik ágában sem szokott kritika tárgya lenni. Először a média vonatkozásában találkoztam ilyesmivel.

Médiakutató: A média tömeget ér el, befolyásoló hatása jelentősebb, mint egy iskolatámogatási kérdés az önkormányzatnál.

Lapsánszky: Ez igaz. De a médiatörvényeknek a világ minden országában van közigazgatási jogi részük. Ez meghatároz bizonyos szabályokat, amelyek nem öncélúak. Ha nincs szankció, nincs törvénytisztelet. Az összes közigazgatási ágazat többféle szankciótípussal operál, de a központi elem a bírság. Visszatartó ereje és alkalmazásának fontossága az Európai Unióban is egyértelmű. Hisz a médiában is léteznek óriási piaci szereplők.

Médiakutató: A törvény sokak szerint gumiparagrafusokban határozza meg, mit és miért büntet. A bírságplafon pedig óriási.

Lapsánszky: Mint minden más jogszabályban, a médiatörvényben is érvényesül a mérlegelési jogkört biztosító szabályozás. Az egyértelműség és a világosság mellett pedig a jogi normákkal szembeni alapvető követelmény az absztrakt és kellően általános normatartalom is. Az adó- vagy bármilyen más hatóság is százezer forinttól több milliárdig bírságozhat - igazodva a jogsértő vagyonához, személyéhez, a jogsértés súlyához. Egyetlen ország törvényében sincs mérlegelés nélküli bírság. Sorolja fel a törvény háromszáz oldalán keresztül, hogy ha ilyen a jogsértés, akkor ötven forint, ha olyan, akkor meg ötszázmillió a bírság? E tételes, merev szabályozási módszer alkalmazhatatlanná tenné a jogszabályokat, és számos esetben nagyobb, méltánytalanabb lenne a büntetés, mint a jogsértés súlya.

A médiatörvény közigazgatás-jogilag haladó szellemű. Sokkal jobban korlátozza a Médiatanács döntési hatáskörét, mint bármilyen más közigazgatás-jogi törvény, amelyben sokszor csak annyi szerepel, hogy x millióig terjedhet a büntetés, és kész. A médiatörvény magába építi az e körben nagyjából öt éve zajló EU-s és magyarországi jogtudományi kutatások eredményeit is.

Médiakutató: A mostanáig kiszabott bírságokat „szellősen” indokolták, bár a Médiatanács rendre egyhangúlag döntött. Nem tudható, miért ennyi vagy annyi a bírság.

Lapsánszky: A Médiatanács határozatai alapos és részletes indoklást tartalmaznak az általános közigazgatási eljárási törvény által megkövetelt ténybeli és jogi indokok tekintetében is, amelyek sokkal részletesebbek, mint a korábbi ORTT-határozatok. Az indokolásnak muszáj benne lennie a határozatban, hiszen törvény írja elő. Mérlegelési szempontrendszert kell felállítani, ha ez elmarad, a bíróság megsemmisíti a határozatot. A részletes indoklást körültekintően kell megalkotni, amihez az ügyfélnek alanyi joga van. Hozzáteszem: minden közigazgatási ágazatra érvényes egy kerettörvény, ami a Legfelsőbb Bíróság joggyakorlatát foglalja össze. Így kialakult az a jogelv, hogy a bíróság mikor fogadja el a közigazgatási mérlegelési jogkörben hozott döntést jogszerűnek, alkotmányosnak, az ügyfél szempontjából megfelelőnek. A metódus a Médiatanácsra is vonatkozik.

Médiakutató: A mérlegelési szempontrendszert a Médiatanács tagjai határozzák meg?

Lapsánszky: Igen. Feltárják a tényállást, valamennyi fontos és releváns iratot és tény, okszerűen levezetik a mérlegelés tárgyát, és az egész szempontrendszert a határozat indoklásába foglalják. Azt pedig a bíróság vizsgálhatja, hogy a döntés jogszerű-e. A médiára is vonatkoznak bizonyos jogszabályi kötelezettségek, amelyek hatósági döntések útján érvényesülnek. A törvény ebben a tekintetben részletes és garanciális eljárási szabályokkal védi az ügyfelek jogait.

Médiakutató: A tartalomra bőven akad szabályozás, elég csak a kötelező műsorkvótákat említeni.

Lapsánszky: A törvényben a szabad véleménynyilvánítás keretében meghatározott jogok és kötelezettségek nem

azt jelentik, hogy nem lehet szabadon közölni valamit, hanem azt, hogy ha közlöd, bizonyos szabályoknak meg kell megfelelned. Hogy világos legyen: a médiatörvény mögöttes eljárási szabályait a közigazgatás hatósági és általános szabályairól szóló törvény tartalmazza. Megalkotásának célja épp az volt, hogy megvédje a jogalanyokat az állami szervek túlkapásaitól. Ha nem lenne ilyen, az egyik kérelem bekerülne a fiókba, a másik két nap alatt elintéződné. Szabályozott keretbe helyezi, hogy a Médiatanács miként járhat el a jogalanyokkal szemben. A kvótaszabály amúgy EU-s gyökerű.

Médiakutató: A regisztrációra is ezért volt szükség?

Lapsánszky: Minden ágazatban kell regisztrálni. Az igazgatás nem működhet anélkül, hogy ne tudja, kivel áll szemben. TAJ-számunk, személyiigazolvány-számunk is van. A legtöbb európai országban létezik ilyen, ez nem akadálya a sajtószabadságnak. Sőt, igazgatási szempontból a korábbi szabályozás szigorúbb volt.

Médiakutató: Az impresszumban minden adat szerepel.

Lapsánszky: A nyilvántartásnak pont az a lényege, hogy az impresszumnak is benne kell lennie, mert sokszor nem tartalmaz minden releváns adatot. A szabály különben a kiadókat is védi, mert így a már bejelentettel azonos vagy ahhoz hasonló címen újabb lap nem indítható.

Médiakutató: És ha nem lelnek rá egy internetes kiadóra, mert például külföldön működik a szervere? Ahogy a kuruc.info esetében történt.

Lapsánszky: Az már egyedi jogalkalmazás kérdése, de az új médiatörvény ezt az esetkört is szabályozza.

Lábjegyzetek

1

Lásd Majtényi László, Bayer Judit és Polyák Gábor írását lapunk 2011. tavaszi, valamint Dezséri Kálmán írását lapunk 2011. őszi számában. A bírálatokra Koltay András lapunk 2011. őszi számában válaszolt - a szerk. A bírálatokra Koltay András lapunk 2011. őszi számában válaszolt - a szerk.

2

Eredetileg négy bíráló és négy „védő” megszólítását terveztük, ám az utóbbiak egyike menet közben visszalépett a nyilatkozattól - a szerk.

3

Lásd Lampé Ágnes „Visszaküldő szolgálat” című írását lapunk 2008. téli számában - a szerk.

4

Az előzményekről lásd Lampé Ágnes „A parlamenti ülések nyilvánossága” című írását lapunk 2006. őszi számában - a szerk.

5

Lásd Lampé Ágnes „Médiakáosz” című összeállítását lapunk 2010. tavaszi számában - a szerk.

6

Lásd Gálik Mihály és Vogl Artemon „Az új médiaszabályozás első vizsgálója” című írását lapunk 2011. őszi számában - a szerk.

7

A 2011. augusztus 3-ától hatályos módosítás gyakorlatilag visszahelyezte 2012. december 31-ére az átállás végső dátumát - a szerk.

Állásfoglalás

[Közös állásfoglalás a kommunikációs alapképzés tervezett megszüntetéséről](#)

Legolvasottabb

- [Manipulál-e a média?](#)
- [Az internetes kommunikáció története és elmélete.](#)
- [Reklámhatás, problémamegoldás, intencionalitás](#)
- [Médiaerőszak: tények és mítoszok](#)
- [A tévémaci tudatformáló szerepe](#)

Könyvajánló

<>
Szomszédok közt

> [könyv rendelés](#)

Megrendelés

<>

2016 nyár

> [régebbi lapszámok](#)

Pódiumbeszélgetések

„Szomszédok közt” pódiumbeszélgetés

Kérdez: Bajomi-Lázár Péter Médiakutató

Válaszol: Kovács M. András és Lányi Balázs forgatókönyvíró

[> korábbi pódiumbeszélgetések](#)

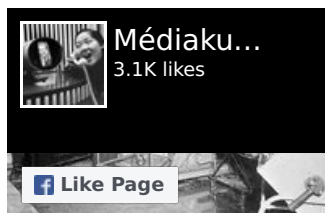
Partnereink

[Magyar Kommunikációtudományi Társaság](#)

[Sajtószabadság Központ](#) (rendszeres tevékenységét források hiányában megszüntette)

[Eastbound - Culture, Society, Media](#)

[Infokommunikáció és jog](#)

© [Médiakutató Alapítvány](#) 2000-2017. [Impresszum](#) [Szerzőinkhez](#)

- [Korábbi lapszámok](#)
- [Rovatok](#)
- [Szerzőink](#)
- [Rólunk](#)

Médiakutató 2011 tél

Jog

[Gosztonyi Gergely:](#)

A közösségi médiaszolgáltatók a hatályos magyar jogi szabályozásban

„szólásszabadság van;
nem szólhatunk egy szót se”

A médiarendszer harmadik utas szereplőit kutatók között hosszú évek óta egyetértés mutatkozott abban, hogy az 1996-os médiatörvény (a továbbiakban: Rttv.¹) gazdasági jellegű, „nem nyereségérdekelt műsorszolgáltató” fogalmát fel kellene váltania a médiaszolgáltatók közösségi jellegét (jobban) hangsúlyozó kifejezésnek. A „médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról” szóló törvény (a továbbiakban: Mttv.²) bevezette ezt a fogalmat a magyar jogi szabályozásba. A közösségi médiaszolgáltató és az általa használt közösségi médiaszolgáltatás kifejezés már a 2000-es évek végi médiatörvény-tervezetekben is megjelent (Gosztonyi, 2010), de jogszabályban először most találkozhatunk e terminus technicus-szal. A törvény előnye, hogy megtartotta a tervezetkből a terület önálló fejezetben való kezelését, ami mindenféleképpen előrelépést jelent a korábbi szabályozás összevisszaságához képest. Érdekes idézni a „médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról” szóló törvényjavaslat részletes indoklásának idevágó részét: „A javaslat egy új kategóriát határoz meg, a közösségi médiaszolgáltatás kategóriáját, amely a korábbi közműsor-szolgáltatás és nem nyereségérdekelt műsorszolgáltatás helyébe lép. A javaslat arra törekszik, hogy e két korábbi kategóriához képest jóval pontosabban és korszerűbben határozza meg a szükséges tartalmi kritériumokat, miközben hasonló korlátozásokat és kedvezményeket biztosít az új kategóriába tartozó médiaszolgáltatások számára. Ezek egy része a javaslat más részeiben található (kötelező továbbítási jogosultság, részvételi lehetőség a Műsorszolgáltatás Támogató és Vagyonkezelő Alap pályázatain).” Az indoklás így olyan „vállalást” (pontosabb és korszerűbb kritériummeghatározás) tesz, amelynek valóság- vagy vágytartalmát a törvényhelyek részletes elemzésének módszerével érdemes megvizsgálni.

A közösségi médiaszolgáltatás alapvető szabályai

Az új médiatörvény IV. fejezete – bár csupán egy darab hét bekezdéses paragrafusból áll – először jelzi a magyar médiajog történetében ennek a médiaszolgáltatási formának immár valódi jogi elkülönülését. A lineáris közösségi médiaszolgáltatás³ vagy egy meghatározott társadalmi, nemzeti és etnikai kisebbség, kulturális vagy vallási közösség, csoport, vagy egy adott településen, régióban vagy vételkörzetben élők tájékoztatásra, kulturális műsorszámok elérésére irányuló különleges igényeit szolgálja ki, vagy pedig műsoridejének túlnyomó részében a közszolgálati médiaszolgáltatás a törvény 83. §-ban meghatározott céljait szolgáló műsorszámok kerülnek közzétételre. Mivel a törvényhely nem csupán a 83. § első bekezdésére utal, így annak mindhárom bekezdése hatályát megállapíthatjuk.

A törvényhely alapján egyértelműnek tűnik, hogy a törvényalkotónak a közösségi és a közszolgálati médiaszolgáltatás közötti különbségtétel nehézséget okozott, amiben persze közrejátszhatott az is, hogy két korábbi műsorszolgáltatói kategóriát kellett egy fogalom alá „terelni”. A helyzet abszurditását legjobban Kovács Balázsnak, a Moiré Kulturális Egyesület elnökének 2011. augusztus 17-ei, a Médiatanácsnak címzett leveléből vett idézettel lehet alátámasztani:

„a közösségi rádió nem azonos a közszolgálati rádióval, sőt, elveiben gyökeresen ellentmondanak egymásnak. A közösségi rádió ismeri, formálja közönségét és hagyja magát formálni a közönség visszajelzései által. A közszolgálati nagyobb formátumú műsorszóró, a közösségi rádiónál megfigyelhető folyamatok nem a hallgatóktól, hanem a vezetőségtől érkeznek. Mindezek alapján erőltetettnek tartom az Mttv. azon értelmezését, amely a legkisebb formátumú közösségi rádiótól is egy országos tartalomszolgáltató kapacitását várja el. Tudom, hogy a szabályozás és az értelmezés célja egyaránt, hogy ezen kicsiny közösségeket eltíporja, de biztos vagyok benne, hogy rajtunk kívül még sokan nem hagyják magukat, ráadásul ezek a folyamatok megerősítik őket, tehát visszajára fordítják törekvéseiket.”

Ahhoz, hogy egy médiaszolgáltató közösségi típusú legyen, szükség van a Médiatanács döntésére. A helyi vagy

körzeti médiaszolgáltatás közösségi médiaszolgáltatásként való elismerése ugyanis a Médiatanács médiaszolgáltatási pályázati nyertességről szóló döntésében vagy a Médiatanácsnál külön e célból kezdeményezett eljárásban, a Médiatanács határozata alapján történik. Ezen eljárás a médiaszolgáltatásnak a törvény 42. §-a szerinti nyilvántartásba vételét követően a médiaszolgáltató által kezdeményezhető. A Médiatanács az eljárás során megvizsgálja a már működő vagy indítani kívánt médiaszolgáltatást és annak médiaszolgáltatási szabályzatában foglaltakat a szükséges kritériumoknak való megfelelés céljából, és a vizsgálat után hatvan napon belül hatósági határozatot hoz. Nem változott a korábbiakhoz képest, hogy országos médiaszolgáltatást nem lehet közösségi médiaszolgáltatásként elismerni, így a közösségi médiaszolgáltatók vételkörzete szükségszerűen kisebb vagy korlátozottabb lesz az országos mértéknél. Ebből következően az Mttv. sem tér el elődjének attól a koncepciójától, hogy egy közösségi jellegű médiaszolgáltató maximum a magyar lakosság huszadához juthat el.

Itt érdemes újra felidézni, hogy míg az Rttv. megkülönböztetett közműsor-szolgáltatókat és nem nyereségérdekelt műsorszolgáltatókat a rádiók és más műsorszolgáltatók körében, addig az Mttv. ezeket a kategóriákat már nem ismeri. A fentebb részletezett eljárás alapján az eddig közműsor-szolgáltatóként vagy nem nyereségérdekelt műsorszolgáltatóként működő rádióknak és egyéb műsorszolgáltatóknak 2011. június 30-ig kellett kezdeményezniük az átminősítést. Fontos szabály a közműsor-szolgáltatókra és a nem nyereségérdekelt műsorszolgáltatókra vonatkozó átmeneti szabályok között, hogy az ilyen hatósági szerződéssel működő médiaszolgáltatásoktól a közösségi médiaszolgáltatásként való elismerését a Médiatanács nem tagadhatja meg arra hivatkozva, hogy a médiaszolgáltatás nem felelt meg a közösségi médiaszolgáltatás feltételeinek – feltéve, hogy a médiaszolgáltató a közműsor-szolgáltatói vagy nem nyereségérdekelti minőségéből eredő kötelezettségeinek a szerződés átalakításáig eleget tett. Amennyiben a médiaszolgáltatók a törvényben lefektetett határidőig nem kezdeményezik az elismerést, vagy a Médiatanács azt hatósági határozatával elutasítja, a korábbi közműsor-szolgáltatói vagy nem nyereségérdekelt műsorszolgáltatói státuszából adódó kedvezmények a továbbiakban nem illetik meg őket. Bár ennek gyakorlati jelentősége az eddigi, nem nyereségérdekelt rádiók és televíziók között a nullához konvergál, az elutasított médiaszolgáltatás – ha ezzel a törvény egyéb rendelkezéseibe nem ütközik, és a szükséges díjakat megfizeti – kereskedelmi médiaszolgáltatásként működhet tovább.

A médiaszolgáltatóknak ugyanezen határidőig kezdeményezniük kell korábbi szerződésük hatósági szerződéssé történő átalakítását. 2011. július közepéig összesen százötvenhét, eddig közműsor-szolgáltatóként vagy nem nyereségérdekelt műsorszolgáltatóként működő rádió vagy televízió kérte átminősítését közösségi médiaszolgáltatóvá – lehetett olvasni a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (a továbbiakban: NMHH) kommunikációs igazgatósága által közzétett hírben. Az NMHH közlése szerint az átminősítést kérő rádiók vagy televíziók közül nyolcvanöt eddig bejelentés alapján sugárzott, míg hetvenkettő szerződés alapján működött közműsor-szolgáltató vagy nem nyereségérdekelt műsorszolgáltatóként. A tájékoztatás alapján a beérkezett kérelmeket folyamatosan bírálja el az NMHH Médiatanácsa.

Amennyiben a Médiatanács pozitív határozatot hoz a helyi vagy körzeti médiaszolgáltatás közösségi médiaszolgáltatásként való elismerése tárgyában, a médiaszolgáltatónak médiaszolgáltatási szabályzatot kell alkotnia. Ebben meg kell határozni a tevékenységének célját, a kulturális területeket, témákat, amelyek bemutatását vállalta, a közszolgálati médiaszolgáltatás azon céljait, amelyek szolgálatát vállalta, az általa szolgáltni kívánt közösséget vagy közösségeket (társadalmi csoportot vagy meghatározott földrajzi területen élőket), illetőleg, amennyiben egy meghatározott közösség igényeit szolgálja ki, úgy e közösséget, valamint a kifejezetten e közösségnek szóló műsorszámok minimális, százalékos arányát a műsoridő egészéhez viszonyítottan.

A lineáris közösségi médiaszolgáltatóra vonatkozó szabályok még a IV. fejezetben sem érnek itt véget. Az ilyen típusú médiaszolgáltatóknak ugyanis kötelezettségük, hogy rendszeresen tájékoztassanak egy adott társadalmi vagy helyi közösség híreiről, illetve egyéb hírszolgáltatást is végezzenek, kulturális műsorszámokat tegyenek közzé, illetve törekedjenek a hallási fogyatékkal élők igényeinek figyelembevételére audiovizuális médiaszolgáltatás esetében. Ráadásul a 66. § (4) g) bekezdés alapján heti műsoridejüknek több mint kétharmadában kötelesek közszolgálati célokat szolgáló műsorszámokat szolgáltatni. Mind ebbe beleszámít a szolgált közösségnek szóló hírműsorszám, politikai tájékoztató műsorszám, kulturális műsorszám és az egyéb, nem elsősorban az adott közösségnek szóló hasonló tartalom is, azaz a törvény igen szélesre húzza meg annak körét, hogy milyen esetekben számíthat közösségnek a médiaszolgáltatás. Ez nem feltétlenül támasztja alá a javaslatban fentebb idézett „pontosabb és korszerűbb” tartalom-meghatározás szándékát. Mindez azonban az elvek szintjén majdhogynem érdektelen, hiszen a valódi értelmét ennek a meglehetősen gumijellegű szabályozásnak a gyakorlatban, a nem nyereségérdekeltiségből, illetve a közműsor szolgáltatói létből való átmenet esetén fogjuk megismerni.

A közösségi médiaszolgáltatásra vonatkozó speciális szabályok

A jogi szabályozás szempontjából közelebb juthatunk a közösségi médiaszolgáltatókhoz, ha megvizsgáljuk, hogy a törvényalkotó milyen esetekben tartotta külön fontosnak kiemelni e típust, és más (hol enyhébb, hol szigorúbb)⁴ szabályozást alkotni rájuk vonatkozóan.⁵ Főszabálytól való eltérést találhatunk a rádiós közösségi médiaszolgáltatás esetében, hiszen nekik a zenei műsorszámok bemutatására szánt heti műsoridejüknek legalább ötven százalékát magyar zenei műsorszámok bemutatására kell fordítaniuk, míg az Mttv. 21. §-a alapján a nem közösségi jellegű rádiós médiaszolgáltatóknak csupán harmincöt százalékot. Minden típusra vonatkozik ugyanakkor, hogy a közzétett magyar zenei műsorszámok éves átlagban legalább huszonöt százaléka öt évnél nem régebben nyilvánosságra került zenei műből, vagy öt évnél nem régebben készült hangfelvételtől kell, hogy álljon. Mindez érdekes kérdéseket vethet fel akár elméletben, akár gyakorlatban: gondoljunk csak egy olyan rétegzenét sugárzó, arra a zenei típusra koncentráló közösségi adóra, amelynek magyar nyelvű változatai alig vagy csak kevés számú előadótól érhetők el. Érdekességgé válik, hogy a műsorkvóták alól a helyi médiaszolgáltatókat a törvény mentesíti, a kivétel kivételeként említve meg a közösségi típust.⁶ Azaz a helyi

közösségi adókat a főszabály alóli mentesség köréből a törvényalkotó kiveszi, így rájuk a műsorkvótákat alkalmazni kell.

A reklámok közlése esetén is változásokat figyelhetünk meg a korábbi szabályozáshoz képest, bár ennek valódi jelentősége az elmúlt tizenöt év gyakorlatát tekintve minimális. A törvény hatálybalépésétől kezdve a közösségi médiaszolgáltatásban közzétett reklám és televíziós vásárlás időtartama egyetlen egész órától egész óráig tartó időszakon belül sem haladhatja meg a hat percet.⁷ Ennek kapcsán a két változás, amelyre fel kell hívni a figyelmet, hogy egyrészt megszűnt az ún. 'rollin' hour' szabály,⁸ azaz innentől egész órától egész óráig kell figyelembe venni a reklámidőt, másrészt az eddig a nem nyereségérdekelt műsorszolgáltatók hárompercnyi és a közműsor-szolgáltatók hatpercnyi limitjét egységesítve, a közösségi médiaszolgáltatóknak hatpercnyi reklámozás engedélyezett. Mivel a 36. § (2)-ben megfogalmazott korlátozás kifejezetten a közszolgálati médiaszolgáltatásokra vonatkozik, így a közösségi médiaszolgáltatásokban közzétett reklámtartalmú képűség nem számít bele a reklámidőbe.

A közösségi médiaszolgáltatás után médiaszolgáltatási díjat nem kell fizetni. Mindez igaz az ideiglenes hatósági szerződésekre is, hiszen a 65. § (7) kimondja, hogy a közösségi médiaszolgáltatónak ilyen esetben sem kell díjat fizetnie.⁹

Főszabályként leszögezhető, hogy – mivel állami tulajdonban lévő és alapvetően korlátos erőforrások igénybevételéről van szó – ezért analóg lineáris médiaszolgáltatás, függetlenül az adott szolgáltatás jellemzőitől, a Médiatanács által kiírt és lebonyolított pályázaton történt nyertesessé nyilvánítás és szerződéskötés alapján végezhető. Itt a közigazgatási hatósági eljárásról szóló törvény¹⁰ szabályait az Mttv.-ben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni. Érdemes újfent idézni a törvényjavaslat indoklását, amelyben a törvényhely újszerűségét az alábbiakban foglalják össze: „A pályázati eljárás részletes szabályai törvényi szintű szabályozásra emelkedtek, amellyel az Rttv. szerinti Általános Pályázati Feltételek intézménye megszűnik. A pályázati eljárás lebonyolításával kapcsolatos feladatokat – az e törvényben meghatározott kivételekkel – a Médiatanács látja el. A médiaszolgáltatási jogosultság nyertesével a Médiatanács a korábbi polgári jogi szerződés helyett közigazgatási hatósági szerződést köt.” Az elnyerhető jogosultság időtartama nem változott a korábbi szabályozáshoz képest: rádiós jogosultság hét évre, míg audiovizuális jogosultság tíz évre pályázható. Mindkét típus lejártakor a médiaszolgáltató kérelmére pályázat nélkül egy ízben legfeljebb öt évre megújítható, azaz jelen pillanatban kijelenthetjük, hogy a kisközösségi médiaszolgáltatókra vonatkozó korábbi törvényi szűkítés ebben a vonatkozásban megszűnt.

A pályázatokkal kapcsolatban érdekes kiemelni, hogy a törvény 48. § (4) alapján a Médiatanács meghatározott időszakokra (de legfeljebb három évre) közfeladat ellátása érdekében pályázati eljárás nélkül is feljogosíthat valamely vállalkozást médiaszolgáltatás végzésére. A törvény többféle olyan közfeladatot is felsorol taxatív módon, amely alapján a Médiatanács eljárhat, így például az Alkotmánynak megfelelően kihirdetett szükségállapot vagy az ország jelentős területét érintő elemi csapás vagy ipari szerencsétlenség esetén történő és azzal kapcsolatos médiaszolgáltatás. Mindez még alá is támasztható, de sokkal nehezebb meghatározni, hogy a törvényalkotót milyen szándék vezette a törvényhely b) pontjának megalkotásakor, amely szerint közfeladatnak minősül, és ennek alapján pályázat nélkül kaphat jogosultságot az a vállalkozás, amely „valamely közösség speciális oktatási, kulturális, tájékoztatási, vagy az adott közösséget érintő meghatározott eseményhez kapcsolódó igényeinek szolgálatát” elégíti ki. Ez egyrészt túl tág lehetőséget enged a mérlegelésre, másrészt nagymértékben fedi a közösségi médiaszolgáltatókra vonatkozó törvényi definíciót. Mindez a gyakorlatban gyengítheti a törvényalkotó szándékát, amely jól láthatóan az egységesítés, az uniformizálás irányába próbálja eltolni a pályázattal kapcsolatos folyamatokat.

A közösségi médiaszolgáltatók és a Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap kapcsolata

A korábbi Műsorszolgáltatási Alap¹¹ helyébe lépő Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap (a továbbiakban: MTVA) törvényi leírásánál azonnal szembeűnő, hogy milyen jelentős módon megváltozott feladatkört kell ellátnia a szervezetnek. A legnagyobb változást nyilvánvalóan az a sajtóhírekből is jól nyomon követhető kérdés jelentette, hogy a közmédia vagyonának kezelése és a dolgozóinak nagy többsége¹² átkerült az MTVA állományába¹³. Az Rttv. megfogalmazásában a „Műsorszolgáltatási Alap feladata (...) a közműsor-szolgáltatók, a nem nyereségérdekelt műsorszolgáltatók (...) támogatása, a kultúra megőrzése és továbbfejlesztése, a műsorok sokszínűségének biztosítása.”¹⁴ A támogatás mint feladat a közösségi médiaszolgáltatók esetében is megmaradt az új törvényben, de itt már nem esik szó a kultúráról és a sokszínűség biztosításáról, ugyanis „a Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap feladata (...) a közösségi médiaszolgáltatások (...) támogatása, (...) az elsőként filmszínházban bemutatásra szánt filmalkotások és a kortárs zeneművek támogatása, az Archívum és egyéb vagyonának gondos kezelése és gyarapítása, valamint az ezekhez kapcsolódó egyéb tevékenységek támogatása, illetve elvégzése”.

A bevételeket, azaz az Alap forrásait illetően a két törvény megfogalmazása jelentősen nem tér el egymástól, bár jól látható, hogy a törvényalkotó (itt legalábbis) figyelembe vette az elmúlt tizenöt év tapasztalatait. Az MTVA pénzügyi forrásai között megtalálhatóak ugyanis a vagyonhasznosításból, illetve a vállalkozási tevékenységből származó bevételek és a kamatbevételek is. Mindez nyilvánvalóan összefüggésben áll a fentebb említett közmédiumi strukturális reformokkal. A korábbi üzemen tartási díj helyett, annak politikai kockázatait nem vállalva¹⁵, a törvény értelmében a Magyar Állam évente közszolgálati hozzájárulást fizet a lineáris audiovizuális médiaszolgáltatások vételére alkalmas készüléket használó háztartások számára alapul véve. A közszolgálati hozzájárulás is az Alap bevételének számít – csakúgy, mint az eredeti tervek és szándékok szerint átvállalásáig az üzemen tartási díj. Mindezek mellett mindkét törvényben megtalálható az Alap bevételei között az önkéntes befizetés, amely külön – bár valószínűleg nem túl hosszú – tanulmányt igényelne. Fontos kiemelni, hogy nem hozott

változást az új médiatörvény a tekintetben, hogy az MTVA éves költségvetését – az NMHH költségvetésére vonatkozó törvény mellékleteként – az Országgyűlés hagyja jóvá.

Az NMHH 29,3 milliárd forintból, a Médiatek 194,4 millió forintból, míg az MTVA 64 milliárd forintból gazdálkodhat 2011-ben.¹⁶ Ez összesen nagyjából 95 milliárd forint, amihez hozzá kell számolni a Médiatek kezelésű költségvetésen kívüli 2011. évi bevételi előirányzatát (5,4 milliárd forint). Mindezeket egybevetve a Hatóság nagyjából 100 milliárd forint fölött deponál 2011-ben. Összehasonlításképpen érdemes megnézni a 2010-es évre vonatkozó hasonló számadatokat. Az Országgyűlés 2009. november 30-ai ülésnapján elfogadott 2009. évi CXXXVII. törvény (az Országos Rádió és Televízió Testület [a továbbiakban: ORTT] 2010. évi költségvetéséről) az ORTT számára 1,5 milliárd forintos bevételt, a Műsorszolgáltatási Alap számára pedig 31,3 milliárd forintos bevételt irányzott elő, míg a Nemzeti Hírközlési Hatóság 2010-es költségvetésében¹⁷ az adott évre tervezett saját bevételek előirányzatát 22,1 milliárd forinttal fogadták el. Ezek összege nagyjából 54,9 milliárd forint¹⁸. Ezen – nyilvánvalóan nem forintra pontos – adatokat összevetve jól látszik a két év közötti különbség, amelyet egyrészt a közszolgálati médiumokkal kapcsolatos változások, másrészt esetlegesen a politikai változások indukálhattak.

A közösségi média szempontjából mindez azért is különösen vizsgálatra érdemes, mert az Mttv. alkotói több olyan, a szektort támogató rendelkezést is kihagytak, amelyek pedig példaként szolgáltak még nyugat-európai országok médiahatóságai számára is. Alapvetően nem változott az a rendszer, amelyet legegyszerűbben úgy lehet leírni, hogy a Hatóság a kereskedelmi médiumoktól beszédett összegből támogatja a médiaszektor másik két lábát, a közösségi és a közszolgálati mediaszolgáltatókat. Viszont ennek a támogatásnak jelentős garanciális elemei kimaradtak az új törvényből. Az Rttv.-ben szereplő 'legalább fél-legfeljebb egyszázalékos szabálynak'¹⁹ a hiánya minden érintett számára már a törvény megalkotásának pillanatában feltűnő volt. Mint a számok megmutatják majd számunkra, e szabálynak egyrészt nagy a gyakorlati jelentősége, másrészt pedig elvi, garanciális szinten kapaszkodót jelentett a médiaszektor harmadik utas szereplőinek. Mindemellett jelentős változásnak tekinthető, hogy az Rttv.-ben szerepelt, hogy a nem nyereségérdekeltektől műsorszolgáltatók, illetve a közműsor-szolgáltatók támogatását biztosító nyilvános pályázatot az ORTT írja ki, és az általa összehívott eseti bírálóbizottság értékeli. Garanciális szabályként szerepelt még a régebbi törvényben a terület szakmai-érdekvédelmi szerveinek képviselőjét biztosító passzus, amelynek már csak a hűlt helyét találhatjuk meg az új törvényben. Ebben az esetben is fájó a hiány, fontos garanciális elem esett ki ezzel, csökkentve az átláthatóságot és a szakmaiság követelményeit. Ráadásul a Médiatek meg sem várta az új médiatörvényt, hiszen a Médiatek 300/2010. (X. 27.) számú határozata az eseti bírálóbizottságok működésének szabályairól szóló V/2006. számú szabályzat módosításáról²⁰ úgy rendelkezett, hogy az 1.3 pont („A Testület az 1996. évi I. törvény (Rttv) 78 § (5) bekezdése szerint biztosítja a Bizottságban a műsorszolgáltatók szakmai érdekvédelmi szervezetének részvételét.”) és az 1.4 pont („Az Alap gondoskodik a pályázati eljárásban érintett érdekvédelmi szervezet személyi javaslatának a testület elé terjesztéséről”) kerüljenek törlésre.

Az új törvény mindenestre ezt röviden elintézni véli azzal, hogy a nyilvános pályázatokra vonatkozó általános pályázati feltételeket az MTVA dolgozza ki, majd a Médiatek hagyja jóvá. A törvény értelmében, ebben az ÁPF-ben kell szerepeltetni a pályázatok elbírálásának módját. Nem szorul különösebb indoklásra, hogy egy korábbi törvényben szereplő passzus kötőereje és egy, a Hatóság által hozott ÁPF kötőereje között ég és föld a különbség. Megvizsgálva a Médiatek 112/2011. (I.19.) számú határozatával²¹ elfogadott, és azóta többször módosított, kiegészített, új Általános Pályázati Feltételeket (ÁPF)²², a bírálóbizottság megválasztását tekintve nem beszélhetünk ideális szabályozásról, amennyiben fontos erényeknek tekintjük a szakmaiságot, az átláthatóságot és a kiszámíthatóságot. A fogalommagyarázatok között a bírálóbizottságot a következőképpen definiálja a dokumentum: a Médiatek által megválasztott, a pályázatok tartalmi értékelését végző bizottság. Idáig nem vehetünk észre változást, hiszen a korábbi bírálóbizottsági tagokat is az ORTT választotta meg.

Az Rttv. azonban úgy fogalmazott, hogy „a bírálóbizottság tagjait a Testület köztisztviselőként álló személyek közül választja ki, a Testület tagjaira vonatkozó összeférhetlenségi szabályok alkalmazásával”.²³ Mindezt hiába keressük az új szabályok között. Az újonnan felállított három állandó bizottságra vonatkozó szabályok között csak a helyi televíziós és rádiós állandó műsorszámok támogatását célzó pályázati eljárások bizottságában, és mindössze egy tagnak kell rádiós vagy televíziós tapasztalatokkal rendelkeznie. Mindez azonban nem változtat a tényen, hogy a bizottságok elnökeit, tagjait és póttagjait, a Médiatek elnökének javaslatára, a Médiatek választja az általa meghatározott időtartamra. Egyrészt itt is megfigyelhetjük a sokak által – joggal – kritizált centralizáció jeleit, másrészt elvben semmi sem akadályozza meg a Médiateköt, hogy saját mandátumának akár teljes idejére egy választással alakítson ki bírálóbizottságot. Ráadásul a Médiatek a saját maga által meghatározott határozott időtartam ideje alatt bármikor indoklás nélkül, azonnali hatállyal felmentheti bármelyik elnököt vagy tagot, és ugyanígy visszahívhatja a póttagokat. Összeférhetlenségi szabályokat még csak utaló jelleggel sem lehet találni az új ÁPF-ben.²⁴ Mindez soknak tűnik: az ÁPF nem vár el szakmai tapasztalatot, nincsenek összeférhetlenségi szabályok, a Médiatek saját maga állapítja meg az egyes bizottságok működési idejét, és indoklás nélkül menthet fel elnököket, tagokat. Az átláthatóság, kiszámíthatóság és függetlenség elvei nem érvényesülnek ebben a szabályozásban.

Pályázat a közösségi mediaszolgáltatók folyamatos tevékenységének havi támogatására (NPREZSI)

NPREZSI, NPMUSZ/KMUSZ²⁵, RADIOALLANDO, TVALLANDO... rövidítések, amelyek valószínűleg a témával kevésbé behatóan foglalkozók vagy nem közösségi típusú mediaszolgáltató munkájában résztvevők számára ismeretlenek. Mint a Médiatek korábbi számában részletesen elemzett országos felmérésből (Gosztanyi, 2007) egyértelműen kiderül, az NMHH (korábban az ORTT) támogatása ma még létszükséglet a szektor fennmaradása

szempontjából. Mindennek függvényében érdemes röviden elemezni azokat a rendelkezésünkre álló adatokat, amelyek az Mttv. hatálybalépése után jellemzik az NMHH támogatási gyakorlatát. A kézirat 2011. augusztusi lezárásáig eltelt idő rövidsége miatt az adatok részletes elemzésre nem igazán alkalmasak, ám trendeket, irányokat ki lehet belőlük olvasni.

A szektort támogató legfontosabb pályázat az elmúlt években, amelyet itt hosszabban is érdemes elemezni, az NPREZSI kódon futó pályázati eljárás volt.²⁶ Ezen eljárás célja a közösségi médiaszolgáltatói (nem nyereségérdekelt műsorszolgáltatói és közműsor-szolgáltatói) jogosultsággal rendelkező és azt gyakorló magyarországi médiaszolgáltatók folyamatos tevékenységének havi támogatása, a pályázó elfogadott pályázati kérelme szerinti támogatott időszak fenntartási és üzemeltetési költségeihez való hozzájárulással. E pályázati lehetőség a médiaszolgáltató költségeihez történő havi hozzájárulásával számtalan esetben lehetővé az elmúlt években a virágzó hazai közösségi médiaszektor működését, megerősödését. A pályázatot az elmúlt években mindig az adott évet megelőző év decemberében írták ki, hogy az első fordulás nyertesek már az adott év elején hozzájuthassanak a számukra létfontosságú támogatáshoz. Ennek fényében már az is meglepő volt, hogy idén a pályázatot (NPREZSI2011²⁷) csak 2011. január 28-án írták ki, de az még inkább – bár a pályázat kiírása időpontjának fényében érthető módon –, hogy a pályázat beadásának első határnapja 2011. március 2. volt. A Médiatanács így a bírálóbizottság javaslatai alapján csak 2011. április 6-án hozhatta meg az első (!) pályázati forduló nyerteséről szóló döntését. Érdekességképpen az elmúlt három évben az első pályázati fordulóról szóló ORTT-döntések a következő időpontokban születtek meg:

Pályázat kódja	A pályázat kiírásának napja	Első fordulás pályázatokra vonatkozó testületi döntés napjatestületi döntés napja	A pályázati eljárás lezárásának napjalezárásának napja
NPREZSI2011	2011. január 28.	2011. április 6.	n.a.
NPREZSI2010	2009. november 16.	2010. január 27.	2010. március 17.
NPREZSI2009	2008. november 24.	2009. január 29.	2009. május 20.
NPREZSI2008	2007. november 14.	2008. január 11.	2008. augusztus 28.

A fenti dátumokból jól látható, hogy a korábbi médiahatóság a pályázatot már előző év novemberében kiírta, és az adott pályázati év januárjában meg is hozta az első pályázati körre vonatkozó döntését a bírálóbizottság ajánlása alapján, ezzel is hozzájárulva a támogatások minél gyorsabb kifizetéséhez. Ráadásul mindez azért is fontos, mert a civil szektorban köztudott, hogy a január-februári időszak a pénzügyek szempontjából mindig vízválasztó. Maga a támogatás havonta folyósítandó előfinanszírozás formájában nyújtott, vissza nem térítendő támogatás, amely a kiszámíthatóság és az előre tervezhetőség irányába adott segítséget a szektornak.

Külön ki kell emelni, hogy a 2011-es évre vonatkozó pályázati felhívás sem tért el egy jelentős pontban a korábban a szektor által elért eredményekhez képest, ez pedig az önkéntes munka kezelésének kérdése. Az önkéntes munka, mint fentebb láthattuk, alapvető a szektor fennmaradása érdekében, és mindenféleképpen a közösségi médiaszolgáltatás egyik fontos jellemzőjének tekinthetjük. Így kiemelendő, hogy a pályázati eljárásban a 7.) i) pont alapján a fenntartás és üzemeltetés költségének minősül a munkabéreként elszámolni kívánt önkéntes munka értéke. Ezzel a pályázó médiaszolgáltatónak lehetősége van önrészébe beszámítani az önkéntes munkát, amelyet a pályázati dokumentációban megfelelően igazolnia kell. És itt térhetünk rá a fentebb elemzett és sajnálatosnak minősített szakmai kompetenciák meg nem követelésére a bírálóbizottság tagjaival szemben. Ugyan hogy lenne képes a tartalmi értékelés során meghatározni egy bírálóbizottsági tag, hogy megfelelően van-e alátámasztva az önkéntes munka értéke, aki még sosem járt hasonló médiaszolgáltatónál, nem dolgozott civil szervezetnél, nem ismeri ennek a munkának a kiemelt fontosságát?²⁸ Ha megvizsgáljuk a pályázati felhívás IV.) 1.) pontját, amely a bírálóbizottság tartalmi értékelésével foglalkozik, láthatjuk, hogy néhány szempontból nem tartalmi, hanem igazából formai értékelésről beszélhetünk (pl. az a. pontban azt kell értékelni, hogy „a Pályázó által benyújtott Pályázati Kérelem illetve a mellékleteként benyújtott dokumentumok megfelelnek-e a Pályázati Felhívásban rögzített feltételeknek” vagy van-e a pályázati kiírásban meghatározott mennyiségű, önállóan szerkesztett, ismétlés nélküli műsora). Ezek vizsgálata még nem ad képet a pályázók valódi alkalmasságáról. A formai értékelés mellett pénzügyi-gazdasági kérdések is előkerülnek a szempontok között: „a Pályázó dokumentumokkal kellőképpen alátámasztotta-e a támogatandó időszakra vonatkozó pénzügyi tervezés adatait” (b. pont). De van három olyan valóban tartalmi szempont, amelyekről a szektor mélyebb ismerete nélkül (szinte) lehetetlen dönteni. Ilyennek minősülnek értékelésem szerint az alábbiak:

- c.) Indokoltak-e az egyes költségcsoportokban tervezett előirányzatok a Pályázó közösségi médiaszolgáltatói (nem nyereségérdekelt műsorszolgáltatói, illetve közműsor-szolgáltatói) tevékenysége szempontjából.
- d.) A fenntartási és üzemeltetési költségek arányban állnak-e, illetve indokoltak-e, figyelembe véve a műsorszerkezetet, a saját gyártású/önállóan szerkesztett műsorok arányát és a tényleges műsorszolgáltatói tevékenységet.
- e.) A működési költségek és a fenntartási költségek aránya összhangban van-e a médiaszolgáltatói működéssel.

A pályázati eljárások nyertesei és vesztesei

A pályázatokra vonatkozó elméleti problémák után érdemes megvizsgálni, hogyan is alakulnak a pályázati

támogatások összegei, azaz a megítélt pénzek a szektor vonatkozásában. A fentiekhez hasonlóan itt is az NPRESZI kódnevű pályázat alkalmas arra, hogy a szimptomatikus tüneteket bemutassa. Mindehhez először is érdemes szemügyre venni az úgynevezett pályázati naptárakat, amelyek az adott éves támogatási tervben szereplő eljárások ütemezését és finanszírozási konstrukcióját mutatják be. Az MTVA honlapján a pályázati tervek a bemutatandó időszakból a 2008-as, a 2009-es és a 2010-es évekre vonatkozóan található meg, így a 2011-es évre vonatkozóan csak a pályázati kiírásokból lehet kiindulni.

A pályázati naptárak vizsgálatából jól látható, hogy az „aranyévet” jelentő 2008 után, amikor is a törvényi maximumot, azaz a Műsorszolgáltatási Alap éves bevételeinek egy százalékát osztották ki pályázati úton a szektor tagjainak, a 2009. és 2010. évek csökkenést jelentettek. Mindennek ellenére a nem nyereségérdekelt és a közműsor-szolgáltató műsorszolgáltatók között a kiosztható pénzeszegek tekintetében egyik évben sem figyelhettünk meg eltérést. Ez azonban a 2011. évi pályázati eljárásra nem érvényesül, ott már igen jelentős, százmillió forintos különbséget láthatunk a két kategória között. Mindemellett 2011-re megszűnt a korábbi pályázati kiírásokban megszokott rádiós kettéosztás úgynevezett kisközösségi és nagyközösségi kategóriákra, amely nagymértékben segítette azt, hogy a nagyobb forrásigényű nagyközösségi rádiók ne vehessenek el pályázati forrásokat a kisebb igényű kisközösségi adók elől. Ráadásul fentebb jól láthattuk a 2011-es év „megkésztettségét” a döntések tekintetében, ami – reméljük – nem tudatos folyamat eredménye, azzal számolva, hogy így kevesebb támogatási összeget kell kiosztani a pályázók között.

Szintúgy „eltűntnek” nyilváníthatjuk azt a sávós módszert, amelyet az ORTT a Szabad Rádiók Magyarországi Szervezetének javaslatára fogadott el, miszerint a szükséges és vállalt önrész aránya sávosan változik a megpályázott összeg függvényében. Mindez azért volt fontos, mert a szektor sokszínűsége azt indukálja, hogy nem minden médiaszolgáltatónak van szüksége a maximálisan megpályázható összegre. Az eddigi gyakorlat „díjazta”, azaz értékelte az önkorlátozást, és cserébe kisebb önrész vállalását írta elő a kisebb megpályázott összegek gazdáinak. A legkisebbeknek, a kisközösségi rádióknak hihetetlen nagy segítséget jelentett, hogy az NPRESZI pályázatokon akár 15 százalékos önerő biztosításával is pályázhattak, amit ráadásul, ahogy fent is láthattuk, önkéntes munkával is igazolhattak. Ez a gyakorlat az elmúlt években beváltotta a hozzá fűzött reményeket, így a Médiahatóságnak érdemes lenne megfontolnia a sávós támogatott ráfordítási arány visszaépítését a rendszerbe.

A fenti információk függvényében érdemes részletesen megvizsgálni az NPRESZI 2011-re vonatkozó médiatanácsai támogatási döntéseket a 2011. évre vonatkozó adatok²⁹ alapján. A kézirat lezárásáig eltelt öt pályázati fordulóra vonatkozó részletes adatokat mellékletben közöljük.

1. pályázati forduló – A Médiatanács döntésének ideje: 2011. április 6.

Pályázók típusa	A megítélt támogatás összesen (Ft)	Nyertes pályázók (db) 2011. év	Nyertes pályázók (db)			A keretösszegből fennmaradó összeg (Ft)	Az adott fordulóiig megítélt támogatás a keretösszeghez viszonyítva (%) 2011. év	Az adott fordulóiig megítélt támogatás a keretösszeghez viszonyítva (%)		
			2010-2009-2008. évek	2010	2009			2008	2010-2009-2008. évek	2010
Közműsor-szolgáltató televízió	86.788.350	17	19	20	16	93.211.650	48.3	66,1	84,4	65.3
Közműsor-szolgáltató rádió	57.633.525	14	13	15	13	62.366.475	48.1	80,8	76,6	75.3
Nem nyereségérdekelt televízió	49.191.119	10	12	11	8	30.808.881	61.5	77,3	79,9	56.5
Nem nyereségérdekelt rádió	23.879.700	7	19	19	13	96.120.300	19.9	74,5	78,6	55.1
		48	63	65	50					

2. pályázati forduló – A Médiatanács döntésének ideje: 2011. május 11.

Pályázók típusa	A megítélt támogatás összesen (Ft)	Nyertes pályázók (db) 2011. év	Nyertes pályázók (db)			A keretösszegből fennmaradó összeg (Ft)	Az adott fordulóiig megítélt támogatás a keretösszeghez viszonyítva (%) 2011. év	Az adott fordulóiig megítélt támogatás a keretösszeghez viszonyítva (%)		
			2010-2009-2008. évek	2010	2009			2008	2010-2009-2008. évek	2010
Közműsor-szolgáltató televízió	31.194.800	8	13	6	9	62.016.850	65.6	100	100	99.5
Közműsor-szolgáltató rádió	16.188.400	4	8	3	6	46.178.075	61.6	100	89,9	96.6

Nem nyereségérdekelt televízió	0	0	4	4	3	30.808.881	61.5	100	100	64.3
Nem nyereségérdekelt rádió	29.083.040	12	7	10	8	67.037.260	44.2	94,7	94,1	80.2
		24	32	23	26					

3. pályázati forduló – A Médiatanács döntésének ideje: 2011. június 1.

Pályázók típusa	A megítélt támogatás összesen (Ft)	Nyertes pályázók (db)	Nyertes pályázók (db)			A keret-összegből fennmaradó összeg (Ft)	Az adott fordulóiig megítélt támogatás a keretösszeghez viszonyítva (%)	Az adott fordulóiig megítélt támogatás a keretösszeghez viszonyítva (%)		
			2011. év	2010-2009-2008. évek	2010			2009	2008	2011. év
Közműsor- szolgáltató televízió	3.955.000	2	0	0	0	58.061.850	67.8	100	100	100
Közműsor- szolgáltató rádió	8.750.000	3	0	4	1	37.428.075	68.8	100	100	100
Nem nyereségérdekelt televízió	8.928.500	3	0	0	3	21.880.381	72.7	100	100	77.6
Nem nyereségérdekelt rádió	22.035.650	7	4	0	2	45.001.610	62.5	100	94,1	82.7
		15	4	4	6					

4. pályázati forduló – A Médiatanács döntésének ideje: 2011. június 29.

Pályázók típusa	A megítélt támogatás összesen (Ft)	Nyertes pályázók (db)	Nyertes pályázók (db)			A keret-összegből fennmaradó összeg (Ft)	Az adott fordulóiig megítélt támogatás a keret-összeghez viszonyítva (%)	Az adott fordulóiig megítélt támogatás a keretösszeghez viszonyítva (%)		
			2011. év	2010-2009-2008. évek	2010			2009	2008	2011. év
Közműsor- szolgáltató televízió	4.245.744	2	lezárva	0	0	53.816.106	70.1	lezárva	100	100
Közműsor- szolgáltató rádió	4.267.926	2	lezárva	0	0	33.160.149	72.4	lezárva	100	100
Nem nyereségérdekelt televízió	3.036.156	1	lezárva	0	3	18.844.225	76.5	lezárva	100	87
Nem nyereségérdekelt rádió	3.180.000	1	lezárva	1	0	41.821.610	65.2	lezárva	100	82.7
		6	lezárva	1	3					

5. pályázati forduló – A Médiatanács döntésének ideje: 2011. július 19.

Pályázók típusa	A megítélt támogatás összesen (Ft)	Nyertes pályázók (db)	Nyertes pályázók (db)			A keret-összegből fennmaradó összeg (Ft)	Az adott fordulóiig megítélt támogatás a keretösszeghez viszonyítva (%)	Az adott fordulóiig megítélt támogatás a keretösszeghez viszonyítva (%)		
			2011. év	2010-2009-2008. évek	2010			2009	2008	2011. év
Közműsor- szolgáltató televízió	10.665.000	4	lezárva	lezárva	0	43.151.106	76.1	lezárva	lezárva	100
Közműsor-	0	0	lezárva	lezárva	0	33.160.149	72.4	lezárva	lezárva	100

szolgáltató rádió

Nem

nyereségérdekelte 0 0 lezárva lezárva 1 18.844.225 76.5 lezárva lezárva 92
televízió

Nem

nyereségérdekelte 0 0 lezárva lezárva 4 41.821.610 65.2 lezárva lezárva 93.6
rádió

4 lezárva lezárva 5

6. pályázati forduló – A Médiatanács döntésének ideje: n.a.

Pályázók típusa	A megítélt támogatás összesen (Ft)	Nyertes pályázók (db)	Nyertes pályázók (db)			A keret-összegből fennmaradó összeg (Ft)	Az adott fordulóig megítélt támogatás a keretösszeg-hez viszonyítva (%)	Az adott fordulóig megítélt támogatás a keretösszeg-hez viszonyítva (%)
			2011. év	2010-2009-2008. évek	2010			
Közműsor-szolgáltató televízió	n. a.	n. a.	lezárva	lezárva	0	n. a.	n. a.	lezárva lezárva 100
Közműsor-szolgáltató rádió	n. a.	n. a.	lezárva	lezárva	0	n. a.	n. a.	lezárva lezárva 100
Nem nyereségérdekelte televízió	n. a.	n. a.	lezárva	lezárva	0	n. a.	n. a.	lezárva lezárva 92
Nem nyereségérdekelte rádió	n. a.	n. a.	lezárva	lezárva	1	n. a.	n. a.	lezárva lezárva 95.8
		n. a.	lezárva	lezárva	1			

Az NPRESZI 2011 pályázati eljárás bírálati adatait vizsgálva egyből szúrhat, hogy Magyarországon a közösségi médiaszolgáltatói szektor „elfelejtett” pályázatot írni egy év alatt, de e romlás különösen kiemelendő a nem nyereségérdekelte rádiós médiaszolgáltatók tekintetében. Számukra az első fordulóban megítélt támogatás egy igen furcsa ívet formáz: a teljes keretösszegnek 2008-ban 55,1, 2009-ben 78,6, 2010-ben 74,5 százalékát sikerült megnyerniük. 2011-re ez a szám 19,9 százalékra csökkent. Ráadásul, ha ehhez hozzávesszük a nyertes pályázatok számát, akkor a fenti adatsor 2008-tól 2011-ig a következőképpen fest: tizenhárom darab, tizenkilenc darab, tizenkilenc darab, hét darab. Az elmúlt években a közösségi médiaszektor is „kitermelte” a maga rutinos pályázatíróit a különböző médiaszolgáltatóknál, akik pályázataikkal évek óta sikeresen szerepelnek nemcsak az ORTT/NMHH által kiírt, hanem egyéb pályázati eljárásokon is. Mindennek függvényében érdekesek a táblázatok adatai.

Ha a magyarzatokat keressük, több – valószínűleg összefüggő és egymástól el nem választható – okot is láthatunk. A fenti adatokból egyértelműen kiderül, hogy az elmúlt évek bírálóbizottságai nem próbálták minél tovább növelni a pályázati fordulók számát, hogy a bírálóbizottsági tagoknak járó dotációt felvehessék³⁰. Mindezt alátámasztja, hogy az NPRESZI pályázati eljárásban a bírálóbizottság 2009-ben négy forduló alatt, míg 2010-ben három forduló alatt javasolta a teljes pályázati keretösszeg megítélését az ORTT számára. 2011-ben a kézirat lezárásakor az ötödik forduló is túl vagyunk már, és a teljes keretösszeg 30–35 százaléka még mindig rendelkezésre áll. Mondhatnánk, hogy ez pozitív, hiszen így az adott pályázati évben később is lehet pályázni, de az NPRESZI kódnevű pályázatnak mindig is az év eleji gyors, előre látható és kiszámítható támogatás nyújtása volt a célja. Amennyiben a Médiatanács (vagy rosszabb esetben a bírálóbizottság) ezt az íratlan célt megváltoztatta, érdemes volna valamilyen formában ezt a szélesebb nyilvánosság tudomására hozni, hogy az érintettek időben felkészülhessenek rá.

Az adatokból kiderül, hogy szintén megváltozott az a korábban kialakított cél, hogy a Médiahatóság minél gyorsabban írja ki a pályázatot, hogy már év elején döntés születhessen az adott fordulóban. Cél volt még az elmúlt években az is, hogy már az első fordulóban minél több támogatott műsorszolgáltatóról lehessen beszélni. Bár ez első olvasatra hangozhat úgy, mintha a korábbi bírálóbizottságok „kiöntötték volna a pénzt az ablakon”, ez egyáltalán nem volt így. Csupán érvényesítették az empátia, a jóézés és a kölcsönös együttműködés alapkövetelményeit. Még az elutasított pályázók esetében is gyakorlattá vált az elmúlt években, hogy részletes indoklással kapták vissza pályázati anyagukat, amelyben sokszor pontról pontra le voltak írva a hibák, így könnyebb volt kijavítani, kiegészíteni, alátámasztani azokat.

A pályázati keretösszeg kapcsán megint hangsúlyozni kell, hogy az a médiapolitikai szándék, hogy egy kategóriába, a közösségi médiaszolgáltatói megnevezés alá „tereljenek” két eltérő kategóriájú és jellemzőjű médiaszolgáltatói típust, kontraproduktív lehet a jövőben. A 2011. évben még csak trendek látszódnak, de feltételezhető, hogy a szándék megmaradása után a 2012. évben egységes keretekért küzdenek meg a közösségi médiaszolgáltatók. Ennek hátránya egyértelmű lesz, mind politikai, mind pedig médiajogi szempontból: az erősebb, nagyobb hal meg fogja enni a kisebbeket, azaz el fogja nyerni előle a forrásokat. Így a szektorba áramló források kiegyensúlyozása mindenféleképpen fontos feladata lesz (lenne?) a Médiatanácsnak már a 2012-es évtől kezdődően.

A 2011. évben sok minden megváltozott. A kiosztott összegekről – a médiában elhangzott médiatanácsi diadaljelentések ellenére, miszerint milyen hatalmas összeg áll rendelkezésre – a mellékelt táblázat bebizonyítja, hogy arányaiban összehasonlíthatatlanul kisebbek az elmúlt években megszokottakhoz képest. Ráadásul az elutasított pályázók nagy többsége a tökéletesen szubjektív, „a pályázat pénzügyi tervezési adatai nem kellően alátámasztottak” formulával kapta vissza pályázati anyagát. Ha ironizálni akarnék e sajnálatos helyzeten, állíthatnám, hogy a bírálóbizottság tagjai voltak azok, akik nem támasztották alá döntésüket kellően, hiszen ezen kívül sok pályázó semmilyen segítséget, mankót nem kapott a (vélt?) hibák kijavítására. Mindennek kapcsán újra felvetném a bírálóbizottsági tagok kiválasztásáról írtakat, miszerint nem véletlen, hogy a bírálatok elkészítésénél nem a valódi tartalmi kérdéseket boncolgatták, hanem a jóval egyszerűbb pénzügyi-gazdasági témákat. Mindezt azonban a korábban megszokottaktól eltérően 2011-ben nem együttműködő, segítő, támogató módon tették.

Természetesen minderre van egy más irányú magyarázat is, amit úgy tűnik, a Médiatanács a magáévá tett. Újságírói kérdésre a Médiatanács Szóvivői Irodája válaszlevelében³¹ kifejtette, hogy „amit a pályázók nehezebb pályázati feltételnek élhettek meg, vélhetően az, hogy a bírálóbizottság – az eddigi gyakorlattól eltérően – a pályázati felhívásban rögzített követelményeket komolyan vette és a megalapozatlan pályázati kérelmeket kiszűrte”. A Médiatanács szóvivője³² adós maradt annak megválaszolásával, hogy milyen adatokkal támasztja alá ezen állítását. A szóvivői nyilatkozat több negatív változást is előrevetít. Egyrészt kijelenti, hogy a pályázati kiírásoknál „az új médiatörvényben a közműsor-szolgáltatók és a nem nyereségérdekelt műsorszolgáltatók körére vonatkozó türelmi időre tekintettel a Médiatanács kifejezetten a korábbi feltételek megtartására törekedett”, azaz változások várhatóak a kiírásokban a 2012. évtől kezdődően. A bírálóbizottságok idei működését tekintve, mindez nem sok jót jelent a jövőre nézve. Másrészt a nyilatkozatban szerepel, hogy „a bizottság tagjai valamennyi pályázati kérelmet egyenként megvizsgálta (*sic*). Egymástól függetlenül, egyhangúan ugyanarra az eredményre jutottak, amelyet a bizottsági döntésről szóló jegyzőkönyv is tanúsít.” Az elmúlt években a bírálóbizottság tagjai sosem jutottak egyhangúan ugyanarra az eredményre, hanem hosszasan érveltek igazuk mellett.

Végül ki kell emelni, hogy az NPRESZI eljárásban 2011. évre rendelkezésre álló ötszázmillió forint a 2010-es összeghez viszonyítva nominálisan 64 százalékos emelkedést jelent, és ha ehhez hozzászámítjuk a KMUSZ/NPMUSZ pályázati eljárás 2011. évre előirányzott százmillió forintját, akkor körülbelül az MTVA 2011. éves bevételeinek egy százalékánál járunk. Am ne feledjük, hogy a korábbi szabályozás a 0,5-1 százalékot külön-külön írta elő a közműsor-szolgáltató és a nem nyereségérdekelt műsorszolgáltatói kategória számára, azaz kijelenthetjük, hogy a 2011-es évre arányaiban kevesebb pénz jut a közösségi médiaszolgáltatóknak, mint a korábbi években. A fenti adatok ráadásul azt mutatják, hogy nem csupán elvben jut kevesebb, hanem a gyakorlatban is.

Összefoglalás

E sorok írója is azok táborát erősítette az elmúlt években, akik minden fórumon javasolták a korábbi, nem nyereségérdekelt műsorszolgáltatói kategória pontosítását és átnevezését a világszerte használt közösségi médiaszolgáltató megnevezésre. Am álmunkban sem gondoltunk arra, hogy ezen átnevezés megvalósulása a jelen formában, azaz a nem nyereségérdekelt és a közműsor-szolgáltatói kategóriák egybemosásával fog megvalósulni. Ez a kettősség jelen pillanatban szétfeszíti a közösségi kategóriát, és várhatóan sok problémát fog még okozni a jövőben. E problémákat az elmúlt rövid időszakban egy kulcsfontosságú kérdésnél, a támogatásoknál már megfigyelhettük. Ahogy a vonatkozó számokból és folyamatokból egyértelműen kiderül, a szektor mind elvben, mind a gyakorlatban kevesebb pénzbeli támogatásra számíthat.

A támogatás csökkenésének okai között kutatva – egyes, nem túl szerencsés nyilatkozatoktól eltekintve – sem a Médiatanács, sem pedig az MTVA részéről nem igazán az ellenérdekeltség, hanem az odafigyelés hiánya a szembetűnő a szektor médiaszolgáltatóinak a szemében. Mind a fent részletesen elemzett NPRESZI, mind pedig a helyhiány miatt nem részletezett NPMUSZ/KMUSZ pályázatok esetében hasonló negatív tendenciák figyelhetők meg. Ha azt vesszük alapul, hogy az MTVA a támogatások tekintetében még csak keresi a helyét a magyar médiarendszerben, érdemes lenne figyelembe venni, hogy a magyar médiarendszer kevés jól működő részeinek egyike volt az évek során a hatóság és a közösségi médiaszolgáltatók együttműködésével kikristályosodott közösségi pályázati rendszer, így annak múltbeli tapasztalatait nem biztos, hogy érdemes sutba dobni.

Irodalom

Hargitai Henrik (2011): A helyi nyilvánosság szervezése veszélyhelyzetben: a devecser-ajkai Közös Hullámhossz rádiók. *Civil Fórum* XII. évfolyam 1. szám, 12-16.

Gosztonyi Gergely (2010): A közösségi médiára vonatkozó szabályozás az új magyar médiatörvény-tervezetekben. In: *Ünnepi tanulmányok Révész T. Mihály 65. születésnapja tiszteletére*. Budapest: Gondolat Kiadó. 108-125.

Gosztonyi Gergely (2007): Kisközösségi rádiók Magyarországon, p. 43-69., *Médiakutató, ősz*.

Gosztonyi Gergely (2009): Past, Present and Future of the Hungarian Community Radio Movement, p. 297-308. In: Howley, Kevin (ed.): *Understanding Community Media*. SAGE Publications Ltd.

O. Nagy Gábor & Ruzsiczky Éva (1978): *Magyar Szinonimaszótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 384-385,

Péterfi Anna & Péterfi Ferenc (2011): Hogy rátaláljunk a helyi közösségek hangjára... *Civil Fórum* XII. évfolyam 1. szám. 9-12.

Lábjegyzetek

- 1 Tandori Dezső: Információ és társa, *Beszélő*, 2004/10.
- 2 1996. évi I. törvény a rádiózásról és televíziózásról.
- 3 2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról.
- 4 Mttv. 66. § (1).
- 5 <http://periskopradio.hu/periweb/?p=1674> (utolsó letöltés: 2011. szeptember 1.).
- 6 <http://www.vallalkozoinegyed.hu/20110713/megszaporodtak-a-kozossegi-mediaszolgaltatok> (utolsó letöltés: 2011. szeptember 1.).
- 7 V. ö.: „hasonló korlátozásokat és kedvezményeket biztosít az új kategóriába tartozó médiaszolgáltatások számára” (törvényjavaslat részletes indoklás).
- 8 Jelen írásban csak a legfontosabb kivételszabályok ismertetésére szorítkozunk.
- 9 Mttv. 22. § (1) d).
- 10 Mttv. 36. § (1).
- 11 V. ö.: Rttv. 16. § (2) A műsoridő - bármely módon számított - egy óráján belül a reklám nem haladhatja meg a (...) percet... (Kiemelés: G. G.).
- 12 Minderre szép példa a Közös Hullámhossz adása. 2011. július 22-től július 31-éig immár 21. alkalommal zajlott le a Művészetek Völgye. A Szabad Rádiók Magyarországi Szervezetének koordinálásában a hazai szabad rádiósok közössége a fesztiválhoz kapcsolódó, 10 napos, napi 24 órás élő rádióadással harmadik alkalommal működik közre a Völgy programjaiban. A Közös Hullámhossz Rádió stábjában idén is a közösségi rádiók munkatársaiból alakul: műsorában helyet kap koncertközvetítés, stúdióbeszélgetés fellépőkkel, magazinműsor, stúdiókoncert éppúgy, mint improvizatív hangjáték, gyerekrádió, kísérleti hangkollázs vagy szabadrádiós lemezlovasok mixei. (<http://www.kozoshullamhossz.hu/index.php/about-us>; utolsó letöltés: 2011. szeptember 1.).
- 13 2004. évi CXL. törvény a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól.
- 14 Rttv. 5. fejezet 1. cím.
- 15 MTVA SZMSZ 40. § (1) A közszolgálati részvénytársaságok - törvényben és országgyűlési határozatban előírt - vagyonátadásával összefüggő munkáltatói jogutódlás kapcsán az Alap szervezetébe átkerült munkavállaló divízióban végzi munkáját.
- 16 Néhány vonatkozó sajtóhír: http://nol.hu/belfold/20110415-az_ordog_es_az_epitkezes_evei, http://www.nol.hu/belfold/b_rutalis_leepites_kesz_a_kirugasi_lista_a_kozmediaban, http://hvg.hu/itthon/20110719_media_mtva_szakszervezetek_megallapodas (utolsó letöltés: 2011. szeptember 1.).
- 17 Rttv. 77. § (1).
- 18 <http://www.jogiforum.hu/hirek/17979>, http://www.hirado.hu/Hirek/2010/07/09/11/Atvallalhatja_a_kormany_az_idei_uzemben_tartasi_dijat.aspx (utolsó letöltés: 2011. szeptember 1.).
- 19 <http://www.nmhh.hu/dokumentum.php?cid=27787> (utolsó letöltés: 2011. szeptember 1.).
- 20 http://www.complex.hu/kzldat/t09_00137.htm/t0900137.htm (utolsó letöltés: 2011. szeptember 1.).
- 21 http://www.complex.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0900130.TV (utolsó letöltés: 2011. szeptember 1.).
- 22 A ténszerűség kedvéért ki kell emelni, hogy a 2010-es évre vonatkozó adatok nem tartalmazzák a közmédiák gazdálkodási számait.
- 23 Rttv. 78. § (1).
- 24 <http://www.ortt.hu/jegyzokonyvek/jegyzokonyv-20101130112724.pdf> (utolsó letöltés: 2011. szeptember 1.).
- 25 http://www.ortt.hu/hatarozatok.php?menu_id=38&h_id=14525 (utolsó letöltés: 2011. szeptember 1.).

26 http://www.mtva.hu/files/tiny_mce/Fil e/altalanos_palyazati_feltetelek.pdf, MA-IGAZGATÁS 0003-091-SIU/2011 (utolsó letöltés: 2011. szeptember 1.).

27 Rttv. 77. § (5).

28 Itt kell megemlíteni, hogy az V/2006. számú bizottsági szabályzatot a Médiatanács a 275/2011. (III. 2.) számú határozatával hatályon kívül helyezte, egyúttal elfogadta az új szabályzatot is (http://www.ortt.hu/hatarozatok.php?menu_id=38&h_id=14717; 2011. szeptember 1.). Az MTVA tájékoztatása alapján az új szabályzat az ÁPF-fel összhangban van: a bizottság létrejöttét, összetételét az ÁPF tartalmazza, a szabályzat a bizottság és az Alap feladataira, illetve felelősségére terjed ki. Ez az új szabályzat azonban nem nyilvános: azt csupán az aktuális és érintett bizottsági tagok kapják meg, sem a Médiahatóság, sem az MTVA honlapján nincs közzétéve.

29 A 2011. évtől KMUSZ: http://www.mtva.hu/index.php?p=palyazatok&act=det&p_id=134&m1=34&m2=36 (utolsó letöltés: 2011. szeptember 1.).

30 Jelen sorok írója az Rttv. 78. § (5) alapján a Szabad Rádiók Magyarországi Szervezetének delegáltjaként részt vett a nem nyereségérdekelt műsorszolgáltatók és közműsor-szolgáltatók 2007., 2008., 2009. és 2010. évi fenntartási és üzemeltetési költségeinek támogatására meghirdetett pályázati eljárásokban [2605/2006 (XI. 22.) sz. ORTT határozat, 258/2008 (II. 6.) sz. ORTT határozat, 2303/2008 (XII. 10.) sz. ORTT határozat, 2434/2009 (XII. 9.) sz. ORTT határozat]. Mindemellett hozzájárult a Szabad Rádiók Magyarországi Szervezete pályázati kiírásokat és folyamatokat javítani szándékozó és a 478/2006 (III. 08.) sz. ORTT határozattal (http://www.ortt.hu/hatarozatok.php?menu_id=38&h_id=551) elfogadásra kerülő javaslatainak elkészítéséhez. (utolsó letöltés: 2011. szeptember 1.).

31 Pályázat a közösségi médiaszolgáltatók (a nem nyereségérdekelt műsorszolgáltatók és közműsor-szolgáltatók) havi fenntartási és üzemeltetési költségeinek támogatására, <http://mtva.hu/index.php?p=news&act=lst&cid=660&mid=62> (utolsó letöltés: 2011. szeptember 1.).

32 „Sajnos a magyarországi munkaadók többsége nem tekint pozitívumként az önkéntes munkára – szemben a nyugat-európai cégekkel”: <http://www.origo.hu/allas/palyakezdo/20100526-kinek-lehet-hasznos-az-onkent-es-munka.html> (utolsó letöltés: 2011. szeptember 1.).

33 2010: <http://www.mtva.hu/index.php?mid=35>, 2009: <http://www.mtva.hu/index.php?p=contents&cid=448>, 2008: <http://www.mtva.hu/index.php?p=contents&cid=23> (utolsó letöltés: 2011. szeptember 1.).

34 Minden adat az MTVA honlapjáról nyilvánosan elérhető archív oldalakról származik. A táblázatok nem veszik figyelembe a beadott pályázatok számát, így e vonatkozásban nem tekinthetők tisztítottaknak (utolsó letöltés: 2011. szeptember 1.).

35 Ez a 2011. évre fordulónként havi bruttó 350.000 forintot jelent, http://www.ortt.hu/hatarozatok.p hp?menu_id=38&h_id=14717 (utolsó letöltés: 2011. szeptember 1.).

36 <http://www.vaci-hirhatar.hu/hirek/a-palyazok-fele-elbukott> (utolsó letöltés: 2011. szeptember 1.).

37 http://index.hu/kultur/media/2011/01/12/kiricsi_karola_lett_a_mediatanacs_szovivoje/ (utolsó letöltés: 2011. szeptember 1.).

Állásfoglalás

[Közös állásfoglalás a kommunikációs alapképzés tervezett megszüntetéséről](#)

Legolvasottabb

- [Manipulál-e a média?](#)
- [Az internetes kommunikáció története és elmélete.](#)
- [Reklámhatás, problémamegoldás, intencionalitás](#)
- [Médiaerőszak: tények és mítoszok](#)
- [A tévémaci tudatformáló szerepe](#)

Könyvajánló

<>
Szomszédok közt
> [könyv rendelés](#)

Megrendelés

<>

2016 nyár
> [régebbi lapszámok](#)
Pódiumbeszélgetések

[„Szomszédok közt” pódiumbeszélgetés](#)

Kérdez: Bajomi-Lázár Péter Médiakutató

Válaszol: Kovács M. András és Lányi Balázs forgatókönyvíró

> [korábbi pódiumbeszélgetések](#)

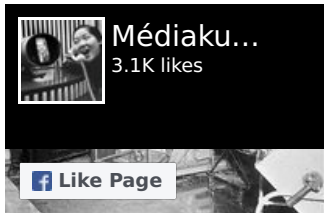
Partnereink

[Magyar Kommunikációtudományi Társaság](#)

[Sajtószabadság Központ](#) (rendszeres tevékenységét források hiányában megszüntette)

[Eastbound - Culture, Society, Media](#)

[Infokommunikáció és jog](#)

- [Korábbi lapszámok](#)
- [Rovatok](#)
- [Szerzőink](#)
- [Rólunk](#)

Médiakutató 2011 tél

Új média

[Urbán Csilla:](#)

„Történelemgyártás” és virtuális közösség.

Az eRepublik online játék imaginárius múltja

A játék fontos kulturális tevékenység, amelynek a digitális kultúrában is központi szerepe van. Az utóbbi időben egyre több szakirodalom foglalkozott a narratológia és a ludológia kapcsolatával, a játékok közösségével, a virtuális világok jelentőségével. A tanulmány rövidített változata egy szakdolgozatnak, amelyben az eRepublik online játékot mutattam be, illetve elemeztem általános problémák felvetésével. Az elemzésben központi szerepet kap a magyar történelmi múlt megjelenése, keveredése a játékbeli eseményekkel, amelynek eredményeképpen a játékban egy imaginárius történelmi emlékezet jön létre.

1. Az eRepublik rövid jellemzése

Az online játékokat a szakirodalom különböző csoportokba sorolja, az eRepublik a több résztvevős online játékok, illetve világok¹ közé tartozik, és jellemző rá a szerepjátszó jelleg is.²

A játékban a fejlesztők valóságnak megfelelően osztották fel az országokat és a régiókat, az országok nevei előtt az „e” betű azok online voltára utal. A tanulmány lezárásakor 69 ország szerepelt a játékban, összesen körülbelül 250 ezer játékosal. A játék kezdőlapjának adatai szerint az országok között Szerbia volt a legnépesebb ország 17 298 fővel³, ez azonban akár napról napra is változhat. A világpolitikai helyzetről a játékban található térképről lehet tájékozódni.

A játékosok a belépést követően választhatnak maguknak országot, amelynek megkapják állampolgárságát. Az országok gazdasági és diplomáciai kapcsolatokat alakítanak ki, és háborúznak egymással. Ezért fontos a játékban a külpolitika, de a belpolitika is lényeges, az országot ugyanis a játékosok és a játékban szereplő pártok tagjai közül demokratikusan megválasztott kongresszus⁴ és elnök irányítja.⁵ Magyarországon a nagyobb pártok között túlsúlyban vannak a magukat (szélső)jobboldalhoz soroló pártok.

A játékosok általánosságban két típusra oszthatók. Az egyik típus az úgynevezett kétkattos játékos, aki csak dolgozik és harcol. A másik típus az, aki ezeken kívül valamilyen tisztséget is betölt vagy újságot ír. A játék egyik jellemzője, hogy nagyszámú, viszonylag passzív és irányítható játékosnak kell ahhoz lennie, hogy a kevés aktív játékosnak valóban élményt szerezzen a játék.⁶ A játék eleinte összesen pár percet vesz igénybe, később azonban egyre több lehetőséget nyújt. Ahhoz, hogy valaki komolyabb eredményt érjen el, sok időt kell a játékkal töltenie, egy elnök pedig akár napi több mint tíz órát is rászánhat.

Dolgozatom és az egész játék szempontjából nagyon fontos szerepet játszanak az újságok. A játékosok indíthatnak lapokat, amelyek a legfőbb információforrást jelentik, ezen kívül mozgósító funkciójuk van, és a közösség emlékezetét is fenntartják. Az újságok cikkei elemzésem egyik fő anyagát adták.

2. Játékhatárok

A játék rövid bemutatása után érdemes megvizsgálni, hogy az eRepublik és általában az online játékok hogyan illeszthetők be abba a keretbe, amelyet Johan Huizinga vázolt fel könyvében, és amely az alapot adja a játékokkal foglalkozó szakirodalomban. Mivel ez a könyv először 1938-ban jelent meg, ezért több aspektusa nem alkalmazható az online, virtuális környezetben játszódó játékokra. Röviden összefoglalva, Huizinga a következőket tartja a játékok legfőbb jellemzőinek: a játéknak mindig van valami jelentése, általában szemben áll a komolysággal, mégis komoly. Emellett olyan önkéntes tevékenység, amely külön teret és időt teremt, elszakadva a való világtól, határain belül rend van, amely a szabályoknak köszönhető (Huizinga, 1980 [1938]: 13). Az elemzésben látni fogjuk, hogy ezek mind jellemzőek az eRepublikra is. Ezek közül elsősorban a játéktér és -idő határait fogom kiemelni.

A játék határai az online játékoknál kevésbé lehatároltak, mint a Huizinga által bemutatott példák esetében.

A játék határait a játékosok folyamatosan átlélik, az nem lezárt sem a virtuális térben, sem a virtuális-valós világ kettősségében. A mesterséges világokat is korlátok veszik ugyan körül, azonban ezek „lyukacsosak” (Costranova, 2005: 147). Az eRepublik a virtuális térben több virtuális területre is áttérjed, ilyenek a játékkal foglalkozó toborzó blogok, a hivatalos Wikipédia- és Facebook-oldal, a Twitter és a YouTube-on található videók. A játék határainak felbomlása a virtuális és az aktuális világ közötti határokat többféleképpen érinti. Az olyan online játékra, amelyben fejlődésre van lehetőség, jellemző, hogy a játék idejét nem lehet teljesen elválasztani a való világ idejétől. Ezen azt értem, hogy ezeknél a játékoknál a játékidő eleinte pár perc, azonban minél magasabb szintet ér el valaki, annál több lehetőség van játékra, így párhuzamosan is folyhat a való világbeli cselekvéseinkkel. Ráadásul a játék akkor sem szűnik meg, ha a játékos nem játszik, a játéktér parallel világként létezik tovább, a két világban pedig ugyanaz az ágens cselekszik. Az online többszereplős játékokban tehát feloldódnak a játéktér szigorú időbeli határai is. Az eRepublik esetében pedig a részt vevő országok egyezése a valós világbeli országokkal csak tovább fokozza a virtuális és az aktuális világ közötti határ lyukacsosságát.

A játék értékrendszere is összefonódik a valós világ értékrendszerével. Erre utal a demokratikus választások fontossága, az ország berendezkedése (kivéve az az eset, amikor Magyarország, egyedül az államok sorában, elérte, hogy egy rövid ideig királyság lehessen), valamint a más nemzetekhez való attitűdöt is nagyban befolyásolja a külső értékrendszer. Ez azonban a többi virtuális játék esetében is így van, hiszen a szimuláció feltételezi a viselkedési minták átvételét.

Kérdéses, hogy érdemes-e beszélni a számítógép generálta virtuális valóság és a való világ közötti referencialitásról. Referencialitáson itt azt értem, hogy a játék mennyire fedi le a való világot. Általánosan elmondható, hogy a technológiai fejlesztések egyik törekvése, hogy a világot minél pontosabban le tudjuk képezni. Ez a törekvés figyelhető meg a számítógépes fejlesztésekben is (Holmes, 1997: 2). Az eRepublik is hasonló duplikációt hajt végre: leképezi az országokat, a diplomáciai mechanizmusokat, a választások folyamatát, és erős közösséget is teremt a valódi (tehát nem a program generálta) játékosok között. Emellett a játékosok motivációi is gyakran olyan dolgokra vezethetők vissza, mint például a múltba visszanyúló nemzeti sérelmek. A valóságosságot fokozza, hogy a világ egészét itt is térképen látjuk. Ez a térkép pedig semmiben sem különbözik a valódi térképektől, éppen csak az országhatárok nincsenek a helyükön. A világ valóságosságát az is növeli, hogy a játék a közösségi oldalakhoz hasonlóan szerveződik.

3. A játék virtuális közössége

A többszereplős online játékokban nagyon fontos szerepet játszik a közösség, amely az eRepublikban több kisebb csoportosulásra oszlik, főleg nemzetiség alapján. A közösség legfontosabb helye a chat: itt lehet barátokat szerezni, meggyőzni a játékosokat a politikai programokról, innen lehet vezényelni a csatákat. Az interjúk során a játékosok közül sokan nem tartották jónak a játékot, és kiemelték, hogy egyedül a közösség miatt maradnak.

A játékokban minden azon múlik, hogy a közösség tagjai mennyire tudnak együttműködni. Van ugyan egyéni előremenetel, ennél azonban sokkal lényegesebb az, hogy mindenki időről időre részt vegyen a játékban. A játék ugyan virtuális, a játékosok közös cselekvése azonban megteremti a játékban való hitet, így maga a játék hitelessége és valóságossága a játékosokon múlik, társadalmi konstrukció (Pearce, 2009: 17).

A virtuális közösségek – így a játékos közösségek is – helyiek és globálisak egyben (glocalized) (Wellman & Gulia, 1999: 187). A játékban bárki részt vehet, azonban helyi jellegzetességeket is hordoz: maguk a nemzetek is külön közösségeket alkotnak, és a játék során utalnak a valós nemzeti történelemben megtörtént eseményekre is, azaz kötődnek egy helyi közösség történelmi emlékezetéhez. Jones szerint az internet nyújtotta közeg egyrészt aláássa a civil társadalom egységet követelő eszméjét, ezzel együtt azonban fórumot biztosítva közösségeknek a digitális tér a társadalom egy olyan képét is nyújtja, amely újáteremti ezt a civil társadalmat (Jones, 2002: 25). Ez az eRepublik esetében úgy értelmezhető, hogy a játék egész közössége, de önmagukban a kisközösségek is egy olyan világot alakítanak ki, ahol a virtuális világ polgárai egyaránt átlátják a hazai és a geopolitikai történéseket, ami a való világban egyre nehezebb. Emellett a polgárok nemcsak átlátják ezt a világot, hanem a játék megadja azt az illúziót is, hogy irányítani is tudják (ha akarják).

A játék közössége számára fontos a nemzeti jelleg. A játékkal kapcsolatban érdemes megfigyelni, hogy a játékosok hogyan tartják fenn ezt a közösséget, hogyan alakítják ki nemzeti jellegét, milyen nyelvi és képi szimbólumok jelzik a nemzeti összetartozást. A virtualitás és a nemzetközösség fogalma összefügg, elsősorban Benedict Anderson elméletén keresztül. Eszerint a nemzet egy olyan elképzelt közösség, amelyben az emberek nem ismerik egymást, de tudják, hogy egy közösséghez tartoznak (Anderson, 2006: 20). Ebből a szempontból játszanak fontos szerepet az újságok, amelyeknek már Anderson elméletében is kiemelkedő jelentőségük volt, ő az egyidejűség tudatát és az elképzelt közösségek kialakulását részben a napilapok elterjedésének tulajdonítja. Szerinte ez azért van, mert a napilapok sok olyan eseményt jelenítenek meg, amelyek különböző időpontokban mentek végbe, ezért az olvasó úgy látja, hogy az elképzelt világ a mindennapokban gyökerezik (Anderson, 2006: 40 - 42). A sajtó a játékban így nemcsak egy választható karrier, hanem nagyon fontos információforrás is, valamint propaganda célokra is szolgál. Több újság használ nacionalista jelszavakat, hogy buzdítsa a játékosokat, így az újságok retorikájukkal és a valós, valamint a virtuális események újramondásával időről időre emlékeztetnek a virtuális közösség nemzeti jellegére, és narratívát alkotnak az egymást követő harcok számára. Az újságok összekapcsolódnak az emlékezettel is, a játékosok ugyanis ezekből szerezhetnek ismereteket az ország eddigi történetéről. Az emlékeztetnek az elemzett játékban más szerepe is lehet: a csaták és a nemzeti konfliktusok, valamint a szövegek nyelvezete és a szövegek utalásai is emlékeztetnek az adott nemzet való világbeli történelmére. Így a játék egy imaginárius nemzeti emlékezetet hoz létre.

4. Játék és történelem

Dolgozatom címében ugyan szerepel a történelem szó, azonban ennek jelentése más a játékosok, illetve a történészek, kultúrakutatók számára. A játékosok egyértelműen a szó 19. századi jelentését használják, amelyben a háborúk és a politikai események játsszák a főszerepet. Ezzel szemben a történelem- és kultúrakutatás irányai megváltoztak, a történeti „nagy elbeszélések” már nem működnek, ehelyett inkább azok az elvek érvényesülnek, amelyek szerint mindennek van története, és mindennek sok története van. Emiatt olyan témák is előtérbe kerültek, amelyek eddig nem igen szerepelhetek volna egy történész munkáiban (Kisantal, 2009: 22), mint például a „mi lett volna, ha...?” narratívák vagy éppen a történelmet középpontba állító videojátékok.

A történelem és a játék nem ellentmondó fogalmak, érdemes azonban különbséget tenni kétféle játékszituáció között. A „play mode” maga a játékszituáció, mikor teljesen belefeledkezünk a játékba, és elhatárolódunk a valóságtól. Ebben az esetben a valóság és a játék megkülönböztetésén van a hangsúly. A „game mode” sokkal inkább magát a játékot és a stratégia alkalmazását jelenti, ahol a cél az, hogy a játékos minél magasabb szintet érjen el (Walther, 2003). A megkülönböztetést azért említem itt, mert az eRepublikban a játékszituáció teszi lehetővé, hogy a játékosok újrajrják a történelmet. A „game mode” ugyanis nem feltétlen igényel játékszituációt. A történelem – ha csaták sorozataként értelmezzük – így maga is lehet „game mode”, egyfajta játékszituáció.

Annak ellenére, hogy a háborúk története nem egyezik meg napjaink történészi érdeklődésével, a játék – és általában a video- és internetes játékok – szempontjából ez továbbra is fontos, és a kérdés összefügg a történelmi ismeretek megszerzésével, illetve a játékosok történelemről kialakuló képével is. A háború a játékok révén az utóbbi időben ugyanis interaktív szórakozássá vált (Bayer, 2003: 71). Az eRepublik azonban nem erőszakos, ez köszönhető annak, hogy a játék világa főleg szöveges,⁷ ennek ellenére minden a háborúnak rendelődik alá. A háború mint társadalomszervező erő jelenik meg, ez az, ami összetartja a közösséget. A játék történelme is a folyamatos harcokból áll, amelyeket a játékosok megpróbálnak narratívába rendezni. Azért is töltenek be fontos szerepet ezek a játékok, mert a játék során formálják a játékosok ítéletét a történelmi és a jelen időjű háborúkról, habár megnehezítik a különbségtételt a valóságos és a virtuális között (Bayer, 2003: 71). A játékok olyan szimulációkká válnak, amelyek lehetséges helyzeteket teremtenek, (Dovey, 2009: 136) és emlékeztetnek a „mi lett volna, ha...?” történelmi narratívákhoz is, amelyek az utóbbi időben a kultúrtörténeti kutatásokban is létjogosultságot nyertek, mivel a narratív sémák és forogatókönyvek jól mutatják az adott kor múlttal szembeni attitűdjét (Kisantal, 2009: 25). Az eRepublik ugyan nem történelmi eseményeket dolgoz fel, a játék kezdetén azonban a történelem újrajrására kapunk felszólítást („Rewrite your history!”). Mivel a játék ideje párhuzamos a való világgal – a virtuális történeteket elbeszélő művek között a parallel világokhoz sorolhatjuk –, ezért azt mondhatjuk, hogy a játék nem utalja vissza a játékosokat a múltba, de megjelenik benne a valós világ történelmi eseményeinek emlékezte. Az eRepublik tekinthető úgy, mintha közössége egy alternatív, „másik” történelmet teremtene a való világbeli országok történelméhez képest.⁸ Ebben az esetben a virtuális szó jelentése a lehetségesre utal, és nem a valóssal, hanem az aktuálissal áll szemben (Ryan, 1999: 88–89). Az amúgy virtuális események rávilágítanak arra, hogy más körülmények között bizonyos események hogyan zajlottak volna le, illetve arra is, hogy a játékban hogyan csapódnak le a való világbeli problémák, a különböző népekhez kapcsolt attitűdök.

A játékbéli történelem alakulását befolyásolják a programozási szabályok, a technológiának tehát rendkívül nagy szerepe van. A játék rámutat azonban arra, hogy ezeket a – sokszor szabályok irányította – háborúkat hogyan töltik meg ideológiával (például a cél egy-egy ország eltörlése), illetve, hogy a gyorsan egymás után zajló harcok közül hogyan választják ki azt a párat, amelyre később is emlékeznek, illetve jelentőséget tulajdonítanak neki.

Az eRepublik esetében nemcsak átértékelésről van szó, hanem újramondásról is. A beidézett történelmi események és más népekhez való viszony bizonyos szempontból nem átértékelődik, hanem megismétlődik, illetve fokozottabban jelen van. Például a románokkal szembeni ellenszenv a magyar játékosok körében sokkal nagyobb mértékű, mint a valós világban.⁹ Nem azt állítom ezzel, hogy kizárólag a játékban nem alakulhattak ki olyan konfliktusok, amelyek ellenségeskedéséhez vezetnek, azonban a játékosok motivációja sokszor visszavezethető a valós történések befolyására.

A „más” történelmek megértéséhez, illetve felismeréséhez fontos a háttértudás. Az alternatív történelmeknek Duncan szerint akkor van igazi hatása, ha a befogadó megérti, hogy valami változás történt a valós eseményekhez képest (Duncan, 2003: 217). A történelmi eseményeket feldolgozó játékok esetében a játékosnak először is meg kell értenie, hogy amit a játékban tapasztal, az nem a való életre vonatkozik. Másrészt tisztában kell lennie bizonyos való világbeli eseményekkel is, ezek nélkül ugyanis nem feltétlenül értene utalásokat.

6. Narráció és / vagy szimuláció az eRepublik esetében

A játékokkal és a történelemalakítással kapcsolatban felvetődik a narratíva kérdése is. Ahogy látni fogjuk, az online játékokkal foglalkozó szakirodalom inkább a játékok szimuláció jellegét hangsúlyozza. A szimulációt Frasca a következőképpen határozza meg: „modellezni egy (forrás) rendszert egy más rendszeren keresztül, amely (valamely szemlélő számára) átveszi az eredeti rendszer viselkedési mintáját” (Frasca, 2008: 128). Ez tehát azt jelenti, hogy nemcsak a tárgy jellegzetességeit veszi át, hanem a viselkedési mintát is. Ez különbözteti meg a reprezentációtól, és egyben a hagyományos médiumoktól is, amelyek reprezentációsak (Poster, 1999: 128). Ezek alapján a videojátékok Frasca szerint paradigmaváltást jelentenek a kultúrában, mivel az első összetett szimulációs tömegmédiumot képviselik (Frasca, 2008: 129). Az eRepublikban a narrativitás is jelen van, főleg az újságoknak köszönhetően, azt azonban nem lehet mondani, hogy létezik egy egész játékra kiterjedő narratíva. Ez elsősorban az online, többszereplős játékok jellemzőinek köszönhető: a játék alakítása szigorú szabályok szerint a játékosokra van bízva, előre nincs meghatározva egyetlen végkimenetel sem.

A szimulációval kapcsolatban Frasca megemlíti a paidia és a ludus fogalmát is. Frasca szerint a ludus – amely társadalmi szabályokkal átitott játékot jelent, és olyan szabályokat tartalmaz, amelyek kijelölik a győztest és a

vesztést – a dichotómiára épülő világokban működik jól, és morális töltete van. Szerinte ilyen minden harci játék. A paidia esetében viszont a játékkervezők csak „manipulációs szabályokat” alkotnak, de nem adják meg a sikeres játék forgatókönyvét (Frasca, 2008: 137–138). Az eRepublik tekinthető harci játéknak, hiszen fő mozgatórugója a háború. A játék bizonyos szempontból dichotómiára épül, mivel az országok mindig két nagy szövetségi rendszerbe tömörülnek, létrehozva ezzel egy bináris hatalmi rendszert, amely azonban folyamatosan változik, a játék tehát inkább a paidia kategóriájába sorolható.

7. Eszközök a történelem feldolgozására a játékban

A játék elemzése során kiemelt szempontom volt, hogy hogyan jelennek meg a játékban a valós világbeli és a játékbeli „történelmi” események, hogyan keveredik a kettő emlékezete. Ezt a hivatalos Wikipédia-oldalon, a játékban megjelenő újságcikkekben, illetve a játékon belüli kisebb közösségek avatárjain lehet legkönnyebben bemutatni. Az eredeti dolgozatban egy sokkal részletesebb elemzés található, itt most csak felvázolom azokat a játékelemeket, amelyeket vizsgáltam.

A játék Wikipédia-oldalát azért érdemes kiemelni, mivel a játék készítői ezt szánták az egyik legfontosabb információforrásnak, így található rajta egy, a történelmet bemutató menüpont is, egy annalesekhez hasonló naptárral. Az almenüpont egy legendás játékosról vett idézettel indul, amelynek lényege, hogy az „evilágban” minden játékos felelős a történelemért. A menüpontban¹⁰ található naptárat¹¹ a játékosok közösen szerkesztik.¹² 2009. március 28. óta, tehát az események feljegyzése nem párhuzamosan folyt a játékkal, ami így jelentős visszaemlékezést kívánt a szerkesztőktől. A naptár naponként egy-egy mondatban tartalmazza, hogy éppen akkor mi történt, a fontosabb események a katonai, illetve a politikai történések sorából kerülnek ki. A naptár nemzetközi, mivel azonban eMagyarország jelentős nemzetnek számít, több feljegyzés is található róla. A legtöbb bejegyzés a különböző harcokat és azok végeredményét említi. Az eseményeket gyakran periodizálták, például világháborúként jelölték vagy egyéb megnevezéssel látták el, ilyen volt például a balkáni háború. Vannak azonban olyan kiemelkedő események, amelyek nem elsősorban a háborúhoz kapcsolódnak, ezek közül a fontosabbak a következők: pártok megalakulása, az ország himnuszának megszavazása (amely megegyezik Magyarország való világbeli himnuszával) és a címer elfogadása. A címer megegyezik a valódi címerrel, különbség, hogy két oldalról két angyal tartja, amely a Habsburg-időkre emlékeztet. Az események közül szintén kiemelkedő, hogy eMagyarország 2008. július 23. és augusztus 7. között a játék történetében először királyság volt, a királyi tisztséget pedig I. Kárpáthy Antal király kapta meg. Ezen kívül a naptárban kiemelten szerepel még a 2009. február 9-én, az Index hatására kezdődött baby boom.

Az újságcikkekben is látni fogjuk, hogy a játékbeli események kezelésében a legfőbb szelekciós szempont az, hogy mely esemény milyen hatást gyakorolt az ország politikai és katonai életére. Ezen kívül már itt is megfigyelhető, ami inkább az újságcikkekben lesz látványos, hogy az eseményeket narratív sémákba rendezik a játékosok.

7.1. Sajtó az eRepublikban

Az újságok nagyon fontos szerepet töltenek be a játék életében és az eseményekre való visszaemlékezésben. Egyrészt a játékon belül az újságok felületei azok a helyek, ahol összefüggő szövegeket olvashatunk, másrészt a játékosok innen szerzik be a hivatalos információkat az ország ügyeiről és feladataikról. Emellett a közösség szempontjából fontos emlékeztető szerepük is van, mivel gyakran tartalmaznak utalást játékbeli és játékon kívüli történelmi eseményekre egyaránt.

Alapvetően kétféle módon jelennek meg a régebbi események a cikkekben: vagy utalás formájában (amikor is párhuzamba állítják az aktuális eseményeket a múltban történt játékbeli, illetve való világbeli eseményekkel), vagy amikor az egész cikk kizárólag múltbeli történéseket beszél el. Általánosan elmondható, hogy a valós világbeli események közül leggyakrabban a világháborús területvesztések, illetve ehhez kapcsolódóan a környező nemzetekkel szembeni attitűd jelenik meg, amelyet a való világban jelenlévő ellentétek határoznak meg. Ezek közül ki kell emelni a román–magyar viszonyt, amely mindkét játékos közösség számára meghatározó, sőt a játékosok jelentős részének ez jelenti a motivációt.

Az újságcikkek vizsgálata három főbb esemény köré épült. Az első a 2010 augusztusában történt hackertámadás, melynek következtében Románia egész Magyarország területét elfoglalta. A másik két esemény közül az első szintén Magyarország elfoglalása 2010 novemberében, a másik pedig Románia teljes területének 2011. áprilisi eltörlése. Ezekon kívül elemeztem olyan történelmi témájú cikkeket is, amelyek nem a román–magyar témakörhöz tartoznak, azonban a vizsgált időszakokban keletkeztek, valamint olyanokat, amelyek régebben születtek, de olyan átfogó eseményeket tárgyalnak, mint például a világháború. Az elemzésben elsősorban az egyik legmeghatározóbb konfliktusra, a román–magyar viszonyra koncentráltam, és elsősorban a következő szempontokat emeltem ki: utal-e a cikk az esettel kapcsolatban a valós világban megtörtént eseményre; az aktuális esemény mellett az írás megemlíti-e a játékban régebben történt eseményt, amelyet már a történelmi időbe sorol; milyen jelzőket használ a szöveg a románokra, illetve a magyarokra.

Az események értelmezése, illetve a régebbi történések narratívába rendezése nagyon hasonló elemeket mutattak. A cikkek részletesen ismertették a harcok menetét, amelyek néha kívülálló számára követhetetlenek voltak. Közös elem volt a cikkekben az adminok elfoglaltsága a románok javára, valamint az emagyar nemzet történelmének sémája. Érdemes megjegyezni, hogy a programozási szabályok és a játékbeli történelmi események szorosan összekapcsolódnak.

A játékot ért hackertámadás¹³ közlése a következő sémát követte: Az adminok által segített románok tisztességtelen eszközökkel foglalták el Magyarországot, mivel arra saját erejükből nem lennének képesek. A sokat

szenvedett magyar nemzet azonban nem adja fel, és visszaszerzi területeit. A revízió általában egy nagyon fontos szempontja az emagyarok románokkal kapcsolatos politikájának. Ha nem is mindig a trianoni határok visszaállítását követelik, retorikában és az események narrációjában a való világbeli revíziós politika hangját idézik. A cikkek eMagyarország eltörlését a magyar történelemben szereplő hódításokkal állították párhuzamba. Ilyen események voltak például „a tatárjárás, a török dúlás, Mohács, az osztrák elnyomás, az 1848-as hősi küzdelem leverése, az első világháború, Trianon, a Don-kanyar, az orosz megszállás 1956-ban”.¹⁴ A régi nagy pusztításokat több cikk is egyenlő súlyúnak tartotta az „evilágban” bekövetkezett támadással.

Egy furcsa kapcsolódási pont a játék és a való világ között az indexes „baby boom”, amely szinte minden olyan cikkben megjelent, amely eMagyarország történetét dolgozta fel. A cikk 2009. február 9-én jelent meg az Indexen (Index, 2009), hatására naponta több ezer játékos regisztrált. A cikk már címében a román-magyar ellentétet állította a középpontba, és a cikk szövege is ezt hangsúlyozta. Ennek hatására sok olyan játékos regisztrált, akinek a román-magyar konfliktus a fő motiváció, ez viszont meghatározza a politikai berendezkedést, illetve a pártok szlogenjeit is. A játékosok eMagyarország történelmében az Index-cikket egy olyan pontnak tartják, amely teljesen átalakította az „evilágot”, az ország ennek köszönhetően nagyhatalmi helyzetét, aranykorként értékelték ezt az időszakot. A máig nagy játékosok is jobbára ebből a korszakból kerültek ki. A Romániával való viszony tehát nagy játékoscsalogató erő, ugyanis Erdély különös pozíciót foglal el a magyar külpolitikában, ami szintén a revíziós törekvéseknek köszönhető.

A harcok során a területszerzésnek elsősorban az lenne a célja, hogy az országok termeléséhez szükséges alapanyagokat beszerezzék. Ez a nyugat-európai, illetve távolabbi országokkal való kapcsolatra igaz is. A kelet-európai országokkal folyó harcok leírása azonban más képet mutat. Itt nem a nyersanyagszerzés az elsődleges motiváció, hanem olyan okok is előtérbe kerülnek, amelyek nemzeti sérelmekre vezethetőek vissza.

A Magyarország történelmét összefoglaló cikkek¹⁵ általában az „őstörténetnél” kezdik, azonban megjegyzik, hogy a kezdeti időszakról kevés feljegyzés maradt. A cikkek kiindulópontként román támadásokat határoztak meg. A román és magyar harcok a történetekben ciklikusan ismétlődtek, valamint előtérbe kerültek azok a játékbeli háborúk, amikor eMagyarország nagyhatalmi státuszt szerzett (például Heilongjiang, Kanada, Erdély, Washington elfoglalása, amikor eMagyarország 13 országból birtokolt kb. 50 területet). Van pár kiemelkedő csata, amit úgy emlegetnek mint például a győri, a szegedi csata és Pest visszavétele. Ezeknek szimbolikus jelentőségük van, kiemelkednek az állandó harcok sorából. Több cikk az ország történelmének kezdeteit akarja megismertetni az újabb játékosokkal, ez is mutatja, hogy a játékbeli eseményekre való emlékezésnek mekkora szerepe van a közösség összetartásában. A cikkek azonban gyakran a katonai lépések leírásából állnak, így az egy kívülálló számára szinte követhetetlen.¹⁶

A történetsemára jellemző, hogy folyamatosan és elég gyorsan aranykor és hanyatlás váltják egymást, amely azonban motivációt is nyújt a játékosoknak a játékban maradáshoz. Ez teszi lehetővé, hogy a játéknak ne legyen vége. A ciklikus ismétlődés ugyan unalmassá tehetné a játékot, azonban a románok elleni támadás, illetve Magyarország hatalmi helyzetének visszaszerzése általában elég motiváció a játékosok számára. Az összefoglaló cikkek jövőképe gyakran eRománia elfoglalását tűzi ki fő célul, a játéknak azonban akkor sem lett vége, amikor 2011 áprilisában ez bekövetkezett. A győzelem nagy katarzist jelentett ugyan a játékosoknak, a játék sajátosságaiból következően azonban ez a helyzet csupán pár óráig állt fenn.

Pár cikk nagyobb korszakot próbált meg felölelni, a világháborúkat beszéli el.¹⁷ Ilyen cikkből kevés van, mivel megírásuk nagy kutatómunkával jár, az adatokat ugyanis csak régebbi cikkekből lehet összegyűjteni. Ezekre a cikkekre ugyanazok a narratív sémák (ciklikusan bukás, majd felemelkedés, fejlődés) jellemzőek, mint az eddigiekre.

A világháborúk azonban olyan periodizációt jelentenek, amelyek segítenek nagyobb tömbökbe rendezni a folyamatos csatákat. Az eRepublik történelme tulajdonképpen csak világháborúkból áll.

A jelzők használata is jól mutatja a nemzeti ellentéteket. Eszerint általában a magyarok mint egy sokat szenvedett, de dicső nemzet, a románok pedig mint csaló, gyáva közösség jelenik meg. A románokra a leggyakrabban megjelenő elnevezések negatívak, leggyakoribb a „szőrös talpú” elnevezés, illetve csalóknak is nevezik őket az adminok közbeavatkozása miatt. A magyarokat általában dicsőséges, jobb korokat is látott, összetartó nemzetnek jellemzik. Ez azonban a valóságban nem teljesen így van, harcolni ugyanis egyre kevesebben harcolnak, és a századok toborzói is arról számolnak be, hogy egyre kevesebben lépnek be. Az összetartás és a becsületesség tehát egy mítosz, amit az újságok tartanak fenn, részben ezzel próbálják játékra sarkallni a játékosokat, és ez a mítosz rendkívül hasznos a közösség összetartására is.

Érdeemes megfigyelni a cikkeknel, hogy milyen sémákat használnak a játékosok az események elbeszélésére. Összesen öt séma fedezhető fel a történelem és az idő viszonyában.¹⁸ A játék korszakait sokszor aszerint osztják fel a játékosok, hogy éppen milyen fejlesztések történtek benne (ezek a Béta, a v1 és a v2 korszakok), ezek egy evolúciós sémát rajzolnak ki. A játékban a ciklikus történelemfelfogás is érvényesül, mivel a gyors események és bizonyos szabályok miatt a harcok gyakran ismétlődnek. Van olyan séma, amely sűrűbb és kevésbé eseménydús korszakokat különböztet meg. A történelmi diszkontinuitás is felfedezhető a cikkekben, ilyenkor az epizodikus, egymástól elkülönülő történelmi korszakokra osztják fel az eseményeket. A különböző periódusokat általában címkékkel látják el (Zerubavel, 2003: 86). Ilyen címke a már említett, fejlesztéseken alapuló felosztás, valamint az is, amikor eMagyarország egyes korszakait az „aranykor” elnevezéssel jelölik. Törést mutató narratíva az is, amikor bizonyos periódusokat ellentétbe állítanak egymással, ilyen például egy új kezdet meghatározása a történelem folyamatában, amely mindenféle kapcsolatot megszakít az előtte lévő korszakkal, így az adott közösség időmérőjét nullára állítjuk (Zerubavel, 2003: 89-91), ilyen volt például Magyarország vagy Románia eltörlése.

Általánosan megállapítható, hogy a leggyakoribb séma az előbb felsoroltak közül a körkörös narratíva. Az

események ciklikussága, illetve a csökkenő játékoszám miatt nagy a veszélye annak, hogy a játék unalmassá válik, és a játékosok elhagyják a játékot. Ez igazolja azt, hogy az online játékok nem feltétlenül nyújtanak szórakozást, mégis játszunk velük (Johnson, 2005: 27–28), a játékosok viszonya a játékhoz inkább ambivalens.

A virtuális világ kiürülése elég hamar bekövetkezne, ha az eRepubliknak csak a harc lenne a lényege. A közösség viszont olyan nagy szerepet játszik, hogy játékban tartja a játékosokat, ez a közösség azonban inkább a chaten éli az életét.

7.2. Képi megjelenítés: pártok és századok

A cikkeken kívül kisebb közösségek avatárjait is elemeztem, ezekből mutatok be párat. Különböző közösségek egységes avatárt használnak, ilyenek például a pártok, valamint a századok, amelyeknek a csatákban stratégiai szerepük és közösségépítő funkciójuk van.

A pártok, illetve a századok jelképein található szimbólumok és alakok egyértelműen kapcsolódnak a magyar történelemhez. A századok általában valamilyen történelmi kötöttségű nevet választanak maguknak, amelyet a logójukban is feltüntetnek.

Sok olyan század van, amelynek a neve valamilyen történelmi személyiséghez kötődik. Ilyen például a Kinizsi, a Dobó, a Hunyadi, a Bocskai, a Deák és a Horthy Század és a Zrínyi Miklós Ezred. Kinizsi Pál, Dobó István, Zrínyi Miklós, Bocskai István és a Hunyadiak mind a 15–17. századi törökellenes harcokhoz kapcsolódnak. A századok ezeket a történelmi alakokat kiválasztva a hősies, török elleni küzdelmekkel állítják párhuzamba a játékban szereplő csatákat.

1. Zrínyi Miklós Ezred logója

A Zrínyi Miklós ezred bemutatójában például ez szerepel: „Bár nincsenek itt a törökök, sem a Habsburgok, de Zrínyi hadainak újból erősnek kell lenni, hogy nevéhez méltón szolgálhassa eMagyarországot.” Ezzel a század a valós történelmi eseményekre utal vissza, és összeköti a valóságot a játékban elérendő sikerekkel. Bethlen Gábor erdélyi fejedelem választása is hasonló párhuzamot mutat: a fejedelem célja a Magyar Királyság egyesítése volt, ezért Habsburg-ellenes politikát folytatott, amely ugyan nem járt sikerrel, azonban a játékban utalhat Magyarország régi területeinek visszaállítására. Az időben két legközelebbi alak Deák Ferenc és Horthy Miklós. Horthy alakjának választása érthető, összekapcsolható a revízióval, a jobboldali hagyománnyal, amely élénken képviseli magát a játékban. Deák azonban már kevésbé értelmezhető, a passzív ellenállás politikájával kevésbé illik a harcos magatartáshoz.

2. Horthy Miklós Század logója

A századok tehát feltűnően valós történelmi hagyományokra utalnak vissza, amikor meghatározzák saját szerepüket, és főleg régebbi történelmi idők hadvezéreihez nyúlnak vissza. A pártok ezzel szemben inkább szimbólumokat jelenítenek meg, mint személyeket. A képek nagyon egyformák abból a szempontból, hogy mindegyiken megjelenik a magyar zászló, a címer és a babérkoszorú, amelyek egyértelműen a nemzeti hovatartozást fejezik ki. Az első a játék folyamán többször is kormányon lévő párt, a Határon túli Magyar Szövetség. Ennek emblémájában egyértelmű az utalás Nagy-Magyarországra, ezáltal pedig a trianoni területvesztésre.

3. A Határontúli Magyar Szövetség logója

A háttérben az Árpád-sávós zászló szintén a párt jobboldali hagyományára utal. Jelenleg ők adják a kongresszusi képviselők 20 százalékát, és ők rendelkeznek a második legtöbb (340) taggal.¹⁹ A pártot székelyek hozták létre, a közösség alapja elméletileg a való világbeli hovatartozás.

A „hazáért tenni akaró” Magyar Hazafiak Pártja 425 taggal a legnagyobb párt, a képviselői helyek 22 százaléka az övék. Címere megegyezik az Osztrák-Magyar Monarchia címerével, amely a középcímert ábrázolja kombinálva a koronával és két angyallal. A logó egyértelműen visszamutat a korszakra, és áttételesen Nagy-Magyarországra is, mivel a címet a világháborús vereség után 1918-ban ismét felváltja a Kossuth-címer.

4. A Magyar Hazafiak Pártjának logója

Szintén nagy szerepe van a koronának A Szent Korona Szövetsége elnevezésű párt logójában. A képen a korona és a zászló látható, a párt mottója pedig már egyértelműen a trianoni békeszerződés utáni időkre utal. A „Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában, Hiszek egy isteni örök igazságban, Hiszek Magyarország feltámadásában” jelmondat a Védő Ligák Szövetsége elnevezésű egyesület által 1920-ban kiírt pályázat nyertes pályaműve, a később több versszakkal is bővült Magyar Hiszekegy (Vonyó, 2002). Ebből a három példából is látszik, hogy a politikai életet irányító legtöbb taggal rendelkező szerveződések olyan szimbólumokat használnak, amelyek az első világháború utáni területvesztésre utalnak vissza.

Érdemes megemlíteni, hogy a KARD elnevezésű, szintén népszerű csoport ugyan jobbközép, autoritárius pártnak nevezi magát, szimbolikájában eltér az előzőektől, logójukon egy kard látható, rajta egy magyar zászlóval. Ez a párt „hitvallásából” is következik, tagjai ugyanis csak játszani akarnak, a játék lehetőségeit kihasználva, azaz inkább a játék motiválja őket, nem a való világbeli nemzeti sérelmek.

5. A Határontúli Magyar Szövetség logója

A századokhoz hasonlóan a pártok is alkalmazzák a nemzeti jelképeket, kifejezve ezzel nemzetiségi hovatartozásukat és ideológiai kötődésüket is. A pártok avatárjai azonban sokkal jobban elszakadnak a valós történelmi személyektől, általánosabb szimbólumokat használnak, a török korra egyáltalán nem utalnak, viszont többen középpontba állítják az első világháború utáni korszakot.

Összegzés

A dolgozat célja az eRepublik elemzése mellett általános problémák felvetése is volt. Az online játékokat megpróbáltam Huizinga elmélete alapján meghatározni, ezekre azonban határaik képlékenysége miatt nem teljesen tudtam alkalmazni a klasszikusnak mondható játékfogalmat.

A játékban nagyon fontos a nemzeti hovatartozás, sok játékos számára ez a legvonzóbb az eRepublikban. Általánosabban fogalmazva azonban nemcsak a nemzet, hanem a közösség és az ezen belül zajló interakció az, ami a játékban tartja a játékosokat. A közösség fő mozgatóereje pedig nem feltétlenül a nemzet, a játékosok kialakítanak kapcsolatokat más nemzetiségű játékosokkal is.

A dolgozatban megállapítottam, hogy a játékok ugyan nem narratívák, inkább szimulációk, azonban mutatnak narratív jellegzetességeket. Különösen igaz ez az eRepublikra, ahol a játékon belül is van törekvés a játék történelmének elbeszélésére. A játékbeli események gyorsasága miatt az ország négyéves történelméből azonban csak pár olyan eseményt lehet kiemelni, amelyek valóban tartósan megmaradtak a közösség emlékezetében.

A történelem kérdését megpróbáltam a virtuális történelem keretében elhelyezni. Az elemzés során kiderült, hogy az eRepublik játékosai mind a valós, mind a játékbeli eseményekre visszautalnak a játékban. Ezek fő közegei a játékban megjelenő újságcikkek. A játékosok azzal, hogy az „evilágban” történt eseményeket analógiába állítják a valós történelmi eseményekkel, új kontextust és új értelmezést adnak a valós történéseknek is, és létrehozzák a játék imaginárius történelmét.

Irodalom

Anderson, Benedict (2006): Elképzelt közösségek: gondolatok a nacionalizmus eredetéről és elterjedéséről. Budapest: L'Harmattan.

Bayer, Martin (2003): Playing War in Computer Games: Images, Myths, and Reality. In: Westphal, Raymond (ed.): War and Virtual War. The Challenges to Communities. Oxford: Inter-Disciplinary Press.

Costranova, Edward (2005): Synthetic Worlds. The Business and Culture of Online Games. Chicago & London: The University of Chicago Press.

Dovey, Jonathan (2009): How do you play? Identity, technology and ludic culture. Digital Creativity, Vol 17: 3.

Ducheneaut, Nicolas (2010): Massively Multiplayer Online Games as Living Laboratories: Opportunities and Pitfalls. In: Bainbridge, William Sims (ed.): Online Worlds: Convergence of the Real and the Virtual. London & Dordrecht & Heidelberg & New York: Springer.

Duncan, Andy (2003): Alternate History. In: James, Edward & Mendlesohn, Farah (eds.): The Cambridge Companion to Science Fiction. Cambridge: Cambridge University Press.

Frasca, Gonzalo (2008): Szimuláció vs. narratíva. Bevezetés a ludológiába. In: Fenyvesi, Kristóf & Kiss, Miklós (szerk.): Narratívák 7. Elbeszélés, játék és szimuláció a digitális médiában. Budapest: Kijárat.

Hellekson, Karen (2001): Introduction = Hellekson, Karen: The Alternate History. Refiguring Historical Time. Kent & Ohio: The Kent State University Press.

Holmes, David (1997): Introduction = Holmes, David (ed.): Virtual politics: identity & community in cyberspace. London & Thousand Oaks & New Delhi: SAGE Publications.

Huizinga, Johan (1980 [1938]): Homo ludens: a study of the play-element in culture. London & Boston & Henkey: Routledge & Kegan Paul.

Index (2009): Segítség, az erománok elfoglalták eMagyarországot!, http://index.hu/tech/net/2009/02/09/segitseg_az_eromanok_elfoglaltak_emagyarorszagot/ (utolsó letöltés: 2011. augusztus 29.).

Johnson, Steven (2005): Everything Bad is Good for You. New York: Riverhead Books.

- Jones, Steven G. (2002): The Internet and its Social Landscape. In: Jones, Steven G. (ed.): Virtual Culture. Identity and Communication in Cybersociety. London & Thousand Oaks & New Delhi: SAGE, Publications.
- Kisantal, Tamás (2009): A történetírásban újabban meghonosodott fordulatokról. In: Kisantal, Tamás (szerk.): Narratívák 8. Elbeszélés, kultúra, történelem. Budapest: Kijárat.
- Pearce, Celia, Artemesia (2009): Communities of Play and the Global Playground. In: Pearce, Celia, Artemesia: Communities of Play. Emergent Cultures in Multiplayer Games and Virtual Worlds. Cambridge & Massachusetts & London: The MIT Press.
- Poster, Mark (1999): Theorizing virtual reality: Baudrillard and Derrida. In: Ryan, Marie-Laure (ed.): Cyberspace textuality: computer technology and literary theory. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press, 1999.
- Ryan, Marie-Laure (1999): Cyberspace, virtuality and the text. In: Ryan, Marie-Laure (ed.): Cyberspace textuality: computer technology and literary theory. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.
- Vonyó, József (2002): A Magyar Hiszekegy születése. História, Vol 24: 1.
<http://www.historia.hu/archivum/2002/0201vonyo.htm> (utolsó letöltés: 2011. augusztus 29.).
- Walther, Bo Kampmann (2003): Playing and gaming: reflections and classifications, Game Studies, Vol 3 (May 2003), <http://www.gamestudies.org/0301/walther/> (utolsó letöltés: 2011. augusztus 29.).
- Wellman, Barry & Gulia, Milena (1999): Virtual communities as communities. In: Smith, Marc A. & Kollock, Peter (ed.): Communities in cyberspace. London: Routledge.
- Zerubavel, Eviatar (2003): Time Maps. Collective Memory and the Social Shape of the Past. Chicago & London: The University of Chicago Press.

Lábjegyzetek

- 1 Massively multiplayer online game (MMOG), illetve massively multiplayer online world (MMOW).
- 2 A több résztvevős online játékokat az különbözteti meg a virtuális világtól (például Second Life), hogy a játékok sokkal célvezéreltebbek. Ebben a tekintetben a videojátékokhoz is hasonlítanak, azonban ezektől az különbözteti meg őket, hogy a játékosok interakcióba tudnak lépni egymással, sőt a játék gyakran készíti is arra a játékosokat, hogy beszéljenek egymással, főleg a feladatok végrehajtásakor (Ducheneaut, 2010: 135). Ezzel szemben a világok esetében inkább a játékos világának kiépítése, illetve a játékos közösség kialakítása a lényeg. Az eRepublik a több résztvevős online játék és világ között helyezkedik el, vannak ugyan célok, de a játék nem egyértelműen célvezérelt. A Second Life típusú virtuális játékoktól pedig az különbözteti meg, hogy nincs kifinomult képi grafikája.
- 3 Az adat 2011. augusztus 29-ei. Forrás: <http://www.erepublik.com/en>
- 4 A játékban a való világnak megfelelően vannak minisztériumok, azoknak pedig tisztségviselői. Van oktatásügyi minisztérium, amely az újoncokat látja el tanáccsal, külügyminisztérium diplomatákkal, akik fontos szerepet játszanak az országok közötti kapcsolatok kialakításában. A minisztériumok közül a legfontosabb a hadügyi, amely a Hadügyi Közlöny című újságon keresztül folyamatos tájékoztatást nyújt az aktuális csatákról és a megfelelő stratégiáról.
- 5 A játékban nagyon fontos az országok gazdasága is, amelyet szintén érdemes lenne vizsgálni, dolgozatom szempontjából ez azonban kevésbé fontos.
- 6 A játékosoknak vannak napi kötelességeik, amelyek szükségesek az életben maradáshoz, valamint a fejlődéshez. Ilyen a napi munka, valamint a napi edzés. A munkával pénzt lehet gyűjteni, az edzéssel a harci képességeik lesznek egyre jobbak.
- 7 Ez azt jelenti, hogy kevés a képi elem, ha vannak ilyenek, akkor azok háttérként szolgálnak. A játékot ilyen szempontból nem lehet összehasonlítani azokkal a számítógépes játékokkal, amelyeknek fejlett 3D-s grafikájuk van.
- 8 A szakirodalomban különbség van a virtual vagy counterfactual, valamint az alternative és az alternate history között. A nem tényszerű (counterfactual) jelzót elsősorban a történészek használják (Hellekson, 2001: 3) (ők alkalmazzák inkább a virtuális szót is), amelynek segítségével azt vizsgálják, hogy egy-egy, valóban megtörtént eseménynek a történelem menetében milyen jelentősége volt, illetve milyen események okoztak változásokat. Az „alternate history” pedig inkább egy irodalmi műfaj, amely a valóstól egy időbeli ponttól eltérő események kiváltotta helyzetet ír le.
- 9 Pár esetben a nemzetekkel szembeni attitűd nem úgy jelenik meg, mint a valós életben: a lengyelekkel például sokkal ellenségesebb viszonyban van a közösség, a szlovákokkal azonban jóval barátságosabb a kapcsolat.
- 10 <http://wiki.erepublik.com/index.php/History> (utolsó letöltés: 2011. augusztus 29.).

11

<http://wiki.erepublik.com/index.php/History> (utolsó letöltés: 2011. augusztus 29.).

12

A Wikipédia-oldalon található egy szócikk is Magyarországról (<http://wiki.erepublik.com/index.php/Hungary>). A leírás úgy mutatja be az országot, mint egy olyan államot, amely – főleg a baby boom óta – nagy szerepet játszott a játék történetében, az eRepublik egyik legerősebb nemzete. Az oldal táblázatba foglalva felsorolja az ország elnökeit is 2008 februárjától egészen napjainkig, tehát folyamatosan frissül. Az oldalon szintén táblázatos formában megtaláljuk Magyarország háborúit. Ebben a részben tehát már kontextualizálják az eseményeket. Az országok bemutatásánál a felemelkedés narratívája szerepel.

13

2010 augusztusában a magyar és a szerb elnökök profilját feltörték, aktivizálták a csak az elnökök által indítható csatákat, majd visszavonultak az érintett területről, amit a románok elfoglalhattak, eltörölve a térképről Magyarországot.

14

Az utalás a következő cikkben található: New Hope: Miért nyertes nép a Magyar? Mert még mindig élünk és élni is fogunk!, <http://www.erepublik.com/en/article/mi-rt-ny-ertes-n-p-a-magyar-mert-m-g-mindig-l-nk-s-lni-is-fogunk--1481545/1/20> (utolsó letöltés: 2011. augusztus 29.).

15

A dolgozatban következő cikkeket vizsgáltam: Bifidus Essensis: E-Magyarország : Az aranykor, <http://www.erepublik.com/en/article/e-magyarorsz-g-az-aranykor-1475974/1/20>; Csanád vidéke: eSzegec történelme I. rész, avagy ilyen volt az eRepublik két évvel ezelőtt, Csanád vidéke: eSzegec történelme I. rész, avagy ilyen volt az eRepublik két évvel ezelőtt, <http://www.erepublik.com/en/article/eszegec-t-ouml-rt-eacuteneleme-i-r-eacutecz-avagy-ilyen-volt-az-erepublik-k-eacutet-eacutevvel-ezel-tt-1482661/1/20> (utolsó letöltés: 2011. augusztus 29.).?mileszebből: Értsük meg a románokat???, mileszebből: Értsük meg a románokat???, <http://www.erepublik.com/en/article/-ics-a-rom-aacute-n-magyar-h-aacute-bor-uacute-quot-r-ouml-vid-quot-t-ouml-rt-eacute-nete-1663026/1/20> (utolsó letöltés: 2011. augusztus 29.).?Csodaszarvas: Hogyan foglaltuk el Erdélyt III, Csodaszarvas: Hogyan foglaltuk el Erdélyt III, <http://www.erepublik.com/en/article/hogyan-foglaltuk-el-erd-eacute-lyt-iii-a-kocka-el-van-vetve-1687487/1/20> (utolsó letöltés: 2011. augusztus 29.).

16

Részlet egy a katonai lépéseket leíró tipikus cikkből: „December elején, a románok megünvén az ücsörgést, neki estek Bulgáriának, azzal a feltett szándékkal, hogy Törökországon keresztül áttörnek Iránig és ismét eléri az ázsiai térség szívéét. Az akciójuk általános meglepetést keltett és nem csak a Főnixszben, hanem az EDEN-en belül is. A haditerv nem volt egyeztetve a szövetségeseikkel, amit például a Görögök meglehetősen zokon vettek, ugyanis a hadi műveletek eredményeként MPP-ken keresztül hadba kerültek Szerbiával. A görögök ezt az állapotot szerették volna elkerülni, egyrészt a hagyományosan jó görög-szerb viszony, másrészt a central greec-i akkor még High Iron régió biztonsága miatt.” Csodaszarvas: Hogyan foglaltuk el Erdélyt III, <http://www.erepublik.com/en/article/hogyan-foglaltuk-el-erd-eacute-lyt-iii-a-kocka-el-van-vetve-1687487/1/20> (utolsó letöltés: 2011. augusztus 29.).

17

A vizsgálat során a következő cikkeket elemeztem: Impossible is nothing: Magyarország mint nagyhatalom (eTörténelmi krónika), <http://www.erepublik.com/en/article/magy-arorsz-g-mint-nagyhatalom-et-rt-nelmi-kr-nika--1320906/1/20> (utolsó letöltés: 2011. augusztus 29.).?Impossible is nothing: A 3. világháború, avagy In memoriam Heilongjiang (eTörténelmi krónika), Impossible is nothing: A 3. világháború, avagy In memoriam Heilongjiang (eTörténelmi krónika), <http://www.erepublik.com/en/article/a-3-vil-g-h-bor-avagy-in-memoriam-heilongjiang-et-rt-nelmi-kr-nika--1332862/1/20> (utolsó letöltés: 2011. augusztus 29.). Impossible is nothing: A román hódoltság ideje (eTörténelmi krónika), Impossible is nothing: A román hódoltság ideje (eTörténelmi krónika), <http://www.erepublik.com/en/article/a-rom-n-h-dolts-g-ideje-et-rt-nelmi-kr-nika--1318804/1/20> (utolsó letöltés: 2011. augusztus 29.). V2 Rising Közlöny: A III. világháború története, V2 Rising Közlöny: A III. világháború története, <http://www.erepublik.com/en/article/a-iii-vil-gh-bor-t-rt-nete-1210362/1/20> (utolsó letöltés: 2011. augusztus 29.).

18

A sémákat Zerubavel könyve alapján határoztam meg (Zerubavel, 2003). A szerző hét sémát különböztet meg, ezek közül csak azokat említem, amelyek megtalálhatóak a játékban.

19

A pártokra vonatkozó adatok a 2011. augusztus 29-ei állapotot mutatják.

Állásfoglalás

[Közös állásfoglalás a kommunikációs alapképzés tervezett megszüntetéséről](#)

Legolvasottabb

- [Manipulál-e a média?](#)
- [Az internetes kommunikáció története és elmélete.](#)
- [Reklámhatás, problémamegoldás, intencionalitás](#)
- [Médiaerőszak: tények és mítoszok](#)
- [A tévémaci tudatformáló szerepe](#)

Könyvajánló

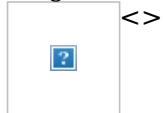

<>

Szomszédok közt

[> könyv rendelés](#)

Megrendelés

2016 nyár

[> régebbi lapszámok](#)

Pódiumbeszélgetések

[„Szomszédok közt” pódiumbeszélgetés](#)

Kérdez: Bajomi-Lázár Péter Médiakutató

Válaszol: Kovács M. András és Lányi Balázs forgatókönyvíró

[> korábbi pódiumbeszélgetések](#)

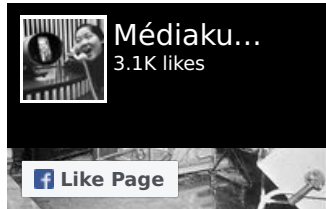
Partnereink

[Magyar Kommunikációtudományi Társaság](#)

[Sajtószabadság Központ](#) (rendszeres tevékenységét források hiányában megszüntette)

[Eastbound - Culture, Society, Media](#)

[Infokommunikáció és jog](#)

- [Korábbi lapszámok](#)
- [Rovatok](#)
- [Szerzőink](#)
- [Rólunk](#)

Médiakutató 2011 tél

Politika

[Makó Ágnes:](#)

Az őszi beszéddel kapcsolatos online sajtómegjelenések néhány jellegzetessége az Index és az Origo hírportálokon

Az alábbi írás¹ a Textplore szövegelemző szoftver tesztelése során végzett munka bemutatása: a 2006 őszi kivételű „őszi beszéd” nyomán a két legolvasottabb magyar hírportálon, az Indexen és az Origón keletkezett sajtóvisszhang egyes aspektusait kívánja feltárni, különös tekintettel a cikkek hangvételére, valamint a tudományos kifejezések használatára. A kutatás a 2006 szeptembere és 2011 áprilisa között megjelent, az őszi beszéddel kapcsolatos online tartalmakra terjed ki. Az eredmények azt mutatják, hogy a beszédhez gyakrabban kötődnek negatív tartalmú szavak, mint pozitív töltetű kifejezések. A két hírportál összehasonlítása arra enged következtetni, hogy az Indexen megjelent cikkek erősebben ingadozó, de pozitívabb hangvételű képviselnek az Origón publikált írásokhoz képest. Az Origo némileg több tudományos kifejezést használ cikkeiben, mint az Index, és mindkét hírportál esetében enyhe pozitív összefüggést mutat a cikkek „hangvétele” és „szakértelmi foka”. A feltárt, főként leíró jellegű összefüggések mélyebb vizsgálata további, elsősorban kvalitatív kutatást igényel.²

Több mint négy és fél év telt el a magyar közéletet az utóbbi két évtizedben a legerőteljesebben felkavaró és a politikai erőviszonyokat jelentős mértékben átrendező esemény, Gyurcsány Ferenc volt miniszterelnök őszi beszéde óta. Ezen időszak alatt a sajtó változó intenzitással ugyan, de folyamatosan foglalkozott a beszéddel, időről időre visszatért rá, felidézve jellegzetes szófordulatait, sőt: az „őszi beszéd” kifejezés idővel önmagán túlmutató fogalommá, a botrányt kavart, illetve „leleplező” politikai beszédek metaforájává vált. A kifejezés utóélete így egyrészt bizonyos mértékben eltávolodott a 2006 őszi eseményektől, másrészt pedig a politikai érdekek kívánalmai szerint az eredeti eseményekre is emlékeztetett.

Bár az őszi beszéd fordulópontot jelentett a politikai életben, mégis csak igen kevés tudományos jellegű munka született ennek kapcsán. A politikatudományi, kormányzati kommunikációs szempontú megközelítés (Kiss, 2007) mellett alig találunk olyan munkákat, amelyek az őszi beszéd sajtóvisszhangját térképeznék fel, holott eme kisszámú műből is az derül ki, hogy a beszéd kapcsán robbanásszerűen terjedő, „szenzáció alapú” (Fokasz, 2007; Fokasz & Kopper, 2009) témák bontakoztak ki a magyar sajtóban. Többek között ezért is lenne érdemes megvizsgálni, hogy milyen témák és kijelentések jelentek meg a sajtóban a beszéd kapcsán, és ezek a tartalmak hogyan kapcsolódnak egymáshoz. Emellett az is érdeklődésre számot tartó kérdés lehet, hogy a különböző megszólalók, politikai és közéleti szereplők, valamint sajtóorgánumok milyen érzelmi töltéssel közelítettek az amúgy is megosztó politikai személyiség körül nagy vihart kavarázó beszédhez.

Jelen munkámban kvantitatív adatelemzési eszközökkel³ kísérlem meg feltárni a beszéd nyomán keletkezett online sajtómegjelenések jellemzőit, főként a cikkek hangvételének pozitív és negatív aspektusaira koncentrálni. Elemzési és megfigyelési egységként cikkeket, illetve bizonyos szavakat alkalmazok. A mélyebb összefüggéseket feltáró kvalitatív elemzés nem képezi jelen kutatás tárgyát, de az eddigi eredmények már feltétlenül kijelölnek egy jövőbeli továbbfejlesztési irányt.

Az írásban az őszi beszédhez kapcsolódó online sajtómegjelenéseket vizsgálom, ezek közül is az Index és az Origo hírportálokon 2006 szeptembere és 2011 áprilisa között megjelent cikkeket. Az elemzés első változata az MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet (GVI) által fejlesztett, Textplore³ nevű online tartalom- és szövegelemző szoftver tesztelési munkálataihoz kapcsolódva készült el, aminek során az Index és az Origo 2006-tól publikált cikkeit elemeztem a szoftver fejlesztési lehetőségeire koncentrálni. Jelen írás a korábbiak továbbfejlesztett, kibővített, szélesebb mintavételen alapuló változata, melynek elemzéseire a Textplore mellett az SPSS programot használtam fel.

Elemzésem főként illusztratív célokat szolgál és ebből következően bizonyos korlátaival is számolni kell, melyekről itt szeretnék röviden szót ejteni. Az első korlátozó tényező a felhasznált adatbázis, amely feltétlenül tartalmaz

bizonyos „zajt” – az őszi beszéd témájához nem, vagy csak igen lazán kötődő cikkek formájában. Ennek oka, hogy az adatbázisban minden olyan online tartalom szerepel, amely 2006 szeptembere óta jelent meg és tartalmazza az „őszi” szót. Eme megengedő kritérium hatására néhány olyan cikk is a mintába került, melynek semmiféle politikai kötődése nincs.⁴ Másrészt az írások hossza jelentős szórást mutat, találunk közöttük nagyon rövid írásokat, néhány bekezdéses híreket is. Emellett komoly korlátot jelentett, hogy elemzési egységül a cikkeket választottam, amely lépték túlzottan nagy és nemritkán elfedi az igazán érdekes összefüggéseket. Az ennél kisebb egységek (bekezdések, mondatok, kijelentések) vizsgálatának előnyeit jól példázza Csigó (1998), valamint Kovács & Tóth (1991), de erre e helyen a nagy elemszám miatt nem vállalkoztam. A cikkeket bizonyos – pozitív, negatív, semleges, illetve tudományos és köznyelvi kategóriába sorolt – szavak előfordulási gyakoriságával, illetve arányával jellemeztem. Az ezzel a módszerrel kapott eredményeknél figyelembe kell venni a módszer bizonyos korlátait. Egyrészt az elemzett szavak kiválasztása szubjektív módon történt, másrészt a szavak közötti tartalmi kapcsolatok, összefüggések feltárása további, főleg kvalitatív elemzést igényelne.

Az elemzés tehát kétségtelenül tovább bővíthető, illetve mélyíthető, mindemellett az eddigi eredmények is példát adnak arra, hogy milyen kvantitatív tartalomelemzési célok valósíthatók meg a Textplore programra alapozva, és milyen összefüggéseket lehet feltárni, amelyek kellően biztos kiindulási alapot szolgáltathatnak egy mélyebb, kvalitatív elemzéshez.

A beszéd

Az őszi beszéd néven ismertté vált beszédet Gyurcsány Ferenc akkori miniszterelnök 2006. május 26-án, egy hónappal az MSZP-SZDSZ koalíció választási győzelme után tartotta az MSZP-frakció zártkörű alakuló ülésén, a balatonőszödi kormányüdülőben.⁵ A több mint háromórás záróbeszédben Gyurcsány a bevezetendő reformok, az államháztartás rendbetételéhez szükséges gazdasági kiigazítások mellett érvelt a szocialista képviselőcsoport tagjai előtt.⁶

A beszéd egy részletéről készült hangfelvételt 2006. szeptember 17-én ismeretlen személyek juttatták el egyidejűleg több magyar sajtótermék (Origo, Index, Magyar Rádió, RTL Klub) szerkesztőségének. Aznap délután az RTL Klub egyik riportere győri kampányállomásán kérdezte Gyurcsány Ferencet a kiszivárgott beszédrészlettel kapcsolatban. A miniszterelnök elismerte, hogy ő beszél a felvételen.⁷ Először csak a beszéd egyes részletei kerültek nyilvánosságra, a Magyar Rádió a 16 órás hírekben idézett belőle. Rövid idő múlva egy hosszabb, 25 perces rész is megjelent a Magyar Rádió és az Origo honlapján. Gyurcsány Ferenc este több médiumnak, közöttük az Indexnek, a TV2-nek és az ATV-nek is nyilatkozott a hanganyagról. Több esti tévéinterjúban is egyértelművé tette, hogy nem fog lemondani és ma sem gondolja másképp a májusban mondottakat.⁸ A beszéd teljes legépelt szövegét aznap este feltették a miniszterelnöki blogra^{8a} a kormányfő magyarázatával együtt. Tíz nappal a kiszivárogtatás után (2006. szeptember 27.) újságírói kérésre felkerült a blogra⁹ a nyilvánosság előtt addig nem ismert, egyórás nyitóbeszéd teljes leírata is.

A beszéd több gondolata és fogalmazásmódja sokakban felháborodást keltett, a kiszivárgást követően 24 órán belül Budapesten és több vidéki városban is tüntetéssorozat kezdődött, amelyben a tiltakozók a miniszterelnök lemondását követelték. A tüntetés több alkalommal is zavargásokba torkolt, szeptember 18-án este a tüntetésen megjelentek egy csoportja megrohmozta és megrongálta a Magyar Televízió székházát is.¹⁰ A rendszeres tüntetések a Kossuth téren 2006. november elejéig tartottak. A tüntetők mellett politikusok, politikai szervezetek és közéleti személyiségek is követelték a miniszterelnök lemondását.

A kormány széles körű népszerűségvesztését meglovagolva a Fidesz erőteljes kampányt indított és az önkormányzati választások utáni időszakra egy szakértői kormány felállítását és előrehozott országgyűlési választásokat követelt.¹¹ A kormány – törvényi kötelezettség híján – a Fidesz ultimátumának lejáta után sem mondott le, ehelyett a miniszterelnök bizalmi szavazást kért maga ellen az Országgyűlésben. A kormánypárti képviselők egyhangúlag kiálltak Gyurcsány mellett, így az Országgyűlés bizalmat szavazott neki és a kormányprogramnak. A miniszterelnök a szavazás előtt mondott beszédében bocsánatot kért az ország helyzetével való szembenézés hiánya és beszédének nyers és indulatos szavai miatt.¹²

A beszéd kiszivárgása jelentős mértékben hozzájárult a baloldali kormány népszerűségének teljes erodálásához és Gyurcsány 2009-es lemondásához.

A minta

A rendelkezésemre álló adatbázis az Indexen és az Origón 2006 szeptembere és 2011 áprilisa között megjelent cikkeket tartalmazza. Ezekből leválogattam az „őszi” kifejezést tartalmazó cikkeket 2006. szeptember 17-től kezdődően. Az időpont így többé-kevésbé garantálja, hogy csak az őszi beszéddel kapcsolatos cikkek kerültek be a mintába.

A vizsgált adatbázis cikkeiből összesen 559 cikk tartalmazta az „őszi” szót, ebből 313 az Indexen, 246 pedig az Origón jelent meg. A 2.1. táblázatból látható, hogy az Index cikkei (kisebbszórás mellett) átlagosan hosszabbak, mint az Origón megjelent írások: az Index esetében 6623 az átlagos karakterszám, az Origo esetében pedig 5419. A legrövidebb szövegek mindkét hírportál esetében 500 karakter körüli, egy-két bekezdéses hírek voltak.

1.1 táblázat: A cikkek mintájának főbb jellemzői

Átlagos cikk- Cikkhosszúság Medián cikk Legrövidebb Leghosszabb cikk

	Cikkek hosszúság száma (karakter-szám)	szórása ?(karakter-szám)	hosszúsága (karakter-szám)	cikk hossza (karakter-szám)	hossza ?(karakter-szám)	Karakter-szám az összes cikkben
Index	313	6623,5	6100,5	4587,0	502	45 468
Origo	246	5419,5	7387,1	3593,0	467	71 450
Összesen	559	6093,7	6717,7	4216,0	467	71 450

Forrás: saját számítás a Textplore adatbázisa alapján

A kiválasztott cikkek jellemzőit bizonyos szavak előfordulásának gyakoriságával igyekeztem megragadni. Ehhez mindkét hírportál cikkeiből 5-5 elemszámú véletlen mintát vettem. A mintába került cikkek összes szavát kilistáztam, majd ezekből kiválasztottam a megítélésem szerint érdekes, pozitív, illetve negatív tartalmú, vagy pedig a politikai téma szempontjából értelmes, tartalommal bíró semleges kifejezéseket, összesen 334 darabot.¹³ A 334 szó előfordulására vonatkozóan gyakorisági táblát készítettem az összes (559) cikkre vonatkozólag és a listát némileg leszűkítettem:

- a listából kikerültek azok a szavak, amelyek 10-nél kevesebbszer fordultak elő az 559 cikkben, kivéve tartalmi okokból: „önvizsgálat” (7 előfordulás), „elhibázott” (9 előfordulás), „igazságbeszéd” (9 előfordulás);
- a listából azok a szavak is kikerültek, melyek legalább 10-szer előfordultak a vizsgált cikkekben, de megítélésem szerint nem illettek bele a vizsgált szavak többsége által kijelölt térbe, például a politikai témáktól viszonylag távoli jelentésük folytán (ilyenek például: „köszön”, „helyzet”, „alapvető”, „bonyolult”).
- A szűkítéssel kialakítottam a végleges, 252 szót tartalmazó listát, majd a szavakat besoroltam a pozitív, negatív és semleges kategóriákba, illetve a köznyelvi és tudományos kategóriákba.¹⁴ A pozitív, negatív és semleges kategóriák kódolása során egy független kontroll-kódolást is elvégeztünk a kódolás megbízhatóságának tesztelése érdekében. A szavak kódolásának konzisztenciáját először Holsti (1969) alapformulájával mértük:

ahol

PAo: a megfigyelt egyetértési arány

A: a szavak száma, melyek esetében a két kódoló egyetértett

nA: az első kódoló által lekódolt szavak száma

nB: a második kódoló által lekódolt szavak száma.

Esetünkben $PAo = 2 \times 245 / (252 + 252) = 0,97$

Ezután Scott (1955) korrekciós tényezővel kiegészített konzisztencia-mutatóját (S) számoltuk ki:

ahol

PAo: a megfigyelt egyetértési arány

k: a kódolás kategóriáinak száma

Esetünkben $S = 3/2 \times (0,97 - 1/3) = 0,955$

Ezek szerint a két kódolás 95,5 százalékban volt konzisztens egymással. Az ezen kívül eső, eltérő szóbesorolásoknál azt az eljárást követtük, hogy a két kódoló megbeszélte az eltéréseket és miután konszenzusra jutott, véglegesítettük a kódolást. Az ily módon konszenzussal kialakított kódolt adatbázis képezi az elemzés tárgyát.

A tudományos kategóriába sorolás kritériuma volt, hogy az adott szó szerepeljen bizonyos politológiai, szociológiai, illetve közgazdasági művek¹⁵ tárgymutatójában.

A különböző kategóriákba tartozó szavak számát a 2.2. és 2.3. táblázatok tartalmazzák.

2.2. táblázat: A vizsgált szavak megoszlása a pozitív, negatív és semleges kategóriák szerint

	Esetszám	Százalék
Pozitív töltetű szavak	55	21,8
Negatív töltetű szavak	53	21,0
Semleges szavak	144	57,1
Összesen	252	100,0

2.3. táblázat: A vizsgált szavak megoszlása a tudományos és köznyelvi kategóriák szerint

	Esetszám	Százalék
Tudományos szavak	69	27,4
Köznyelvi szavak	183	72,6
Összesen	252	100,0

Forrás: saját számítás a Textplore adatbázisa alapján

A cikkek megjelenésének időbeli alakulása

Az őszi beszéddel foglalkozó cikkek megjelenésének időbeli eloszlása érdekes képet mutat (lásd a 3.1. ábrát): a beszéd kiszivárgását közvetlenül követő, és igen jelentős mennyiségű cikket generáló sajtóvisszhang egy negyedévet követően lecsengett, majd közvetlenül a választások előtt, 2010 első negyedévében újra sok írás jelent meg a témában.

Az őszi beszéddel kapcsolatban a legtöbb, az Indexen és az Origón publikált cikk – az események aktualitásából következően – 2006 végén jelent meg: az év utolsó három és fél hónapjában összesen 76 darab. 2007 folyamán még negyedévenként 31-49 cikk látott napvilágot a témában az Indexen és az Origón együttesen, az év egészében pedig 157 darab. 2008-ban és 2009-ben már lecsengett a téma: a nyolc negyedévben átlagosan 20-20 cikk jelent meg a két online médiumban, összesen pedig 165 darab a két év során.

2010 első negyedévében a közelgő országgyűlési választások miatt újra reflektorfénybe került az őszi beszéd, ekkor 60 cikk jelent meg a témában. A 2010 második negyedétől 2011 első negyedévéig tartó időszakban fokozatos csökkenés jellemzi a megjelenések számát, de így is igen jelentős mennyiségű (161 darab) kapcsolódó írás látott napvilágot. Az adatokból látható, hogy a legtöbb cikk a választási kampány idején (első negyedév) íródott, de az új kormány megalakulásának időszakában is kiemelkedő számú írás említette az előző kormányzat választási vereségéhez hozzájáruló őszi beszédet.

3.1. ábra: Az őszi beszéddel kapcsolatosan megjelent cikkek száma az Indexen és az Origón együttesen (2006. IV. negyedév–2011. I. negyedév), darab, N=559

Forrás: Saját számítás a Textplore alapján

A cikkek „hangvétele”: pozitív, negatív tartalmú és semleges kifejezések a cikkekben

Az elemzés következő részében megkísérlem feltárni, hogy az őszi beszédet említő cikkek milyen jellegzetes, a témához szorosan kötődő pozitív, negatív és semleges töltetű szavakat, kifejezéseket használtak, valamint, hogy ezek gyakorisága és egymáshoz viszonyított aránya mutat-e eltérést a két hírportál cikkei között.

A vizsgált szövegek elemzése azt mutatja, hogy a negatív tartalmú szavak némileg gyakrabban kötődnek az őszi beszéd témájához, mint a pozitív tartalmú kifejezések: az elemzés tárgyát képező cikkekben 3837-szer fordul elő a vizsgált 53 negatív tartalmú szó, a kiválasztott 55 pozitív töltetű kifejezés pedig 3618-szor (lásd a 4.1. táblázatot). Tehát – a semleges kategóriát ez esetben figyelmen kívül hagyva – az összes vizsgált szóelőfordulás 48,5 százaléka pozitív és 51,5 százaléka negatív tartalmú.

4.1. táblázat: A vizsgált pozitív és negatív tartalmú szavak előfordulása az őszi beszéddel foglalkozó cikkekben

	Pozitív tartalmú szavak		Negatív tartalmú szavak	
	Esetszám	Százalék	Esetszám	Százalék
Index	2342	64,7	2307	60,1
Origo	1276	35,3	1530	39,9
Összesen	3618	100,0	3837	100,0

Forrás: saját számítás a Textplore adatbázisa alapján

Mind a pozitív, mind a negatív tartalmú szavak az Index cikkei között olvashatóak gyakrabban. A körülbelül 3800 negatív tartalmú szóelőfordulás 60 százalékát az Index cikkeiben találjuk meg, a 3600 pozitív tartalmú előfordulás esetében pedig 65 százalék köthető az Indexhez. Az Index, vizsgálatba bevont, cikkeiben átlagosan 7,4 negatív tartalmú szó fordul elő, az Origónál pedig 6,2. A pozitív tartalmú szavak esetében azt tapasztaltuk, hogy az Index cikkeiben átlagosan 7,5 darab található, az Origo írásaiban pedig átlagosan 5,2.

Ebből azonban még nem vonhatjuk le azt a következtetést, hogy az Index írásai töltésüket tekintve polarizáltabb – de ezzel együtt pozitívabb – hangvételűek, mint az Origo cikkei, mivel a jelenség hátterében több ok is meghúzódhat. Egyrészt: a beszéddel foglalkozó cikkek közül több jelent meg az Indexen, mint az Origón (313 darab, szemben az Origo 246 darab cikkével). Másrészt fontos tényező az Indexen megjelent cikkek nagyobb átlagos terjedelme: mint azt a korábbiakban láthattuk egy, az őszi beszéddel foglalkozó Index-cikk átlagosan

6623 karakter hosszú, az Origónál pedig mindössze 5419 karakter az átlag. A cikkek eltérő átlagos hosszának hatását úgy szűrtük ki, hogy a vizsgált pozitív vagy negatív tartalmú, illetve semleges szavak adott cikkben való előfordulásának számát elosztottuk a cikk karakterszámban megadott hosszával, majd megszoroztuk ezerrel, így megkaptuk az ezer karakterre jutó pozitív vagy negatív tartalmú, illetve semleges szavak számát.

Ennek eredményeképpen kapott átlagos, ezer karakterre jutó szóelőfordulásokat tekintve (lásd a 4.2. táblázatot és a 4.1. ábrát) azt láthatjuk, hogy a cikkek hosszának hatását kiszűrve továbbra is fennállnak a fenti összefüggések: a negatív tartalmú szavak mindkét portál cikkeiben gyakrabban fordulnak elő, mint a pozitív tartalmú kifejezések. Az Origo cikkeiben kissé több negatív tartalmú szó található, mint az Indexen megjelent írásokban, de a két hírforrás között kicsi a különbség. A pozitív tartalmú szavak ezzel ellentétben jóval gyakrabban fordulnak elő az Index cikkeiben, mint az Origo esetében. Az összes, pozitív vagy negatív konnotációval rendelkező szó ezer karakterre jutó számát tekintve pedig láthatjuk, hogy az Indexen megjelent tartalmakban általában gyakoribbak a „töltéssel” rendelkező szavak, tehát az Origo írásai némileg semlegesebbnek tekinthetők.

4.2. táblázat: A vizsgált pozitív és negatív tartalmú szavak átlagos ezer karakterre jutó száma az őszi beszéddel foglalkozó cikkeiben

	Pozitív tartalmú szavak	Negatív tartalmú szavak	Összesen
Index	1,02	1,24	2,26
Origo	0,85	1,29	2,14
A két forrásban együttesen	0,95	1,26	2,21

Forrás: saját számítás a Textplore adatbázisa alapján

4.1. ábra: A vizsgált pozitív és negatív tartalmú szavak ezer karakterre jutó száma az őszi beszéddel foglalkozó cikkeiben az Indexen és az Origón, N=559

Forrás: saját számítás a Textplore adatbázisa alapján

A pozitív és negatív tartalmú szavak ezer karakterre jutó, hírportálok szerinti előfordulását egyutas varianciaanalízissel¹⁶ megvizsgálva azt tapasztaljuk, hogy a negatív tartalmú szavak esetében nincs szignifikáns összefüggés a szavak előfordulása és a hírforrás között, a pozitív töltetű kifejezések esetében azonban az eltérés szignifikánsnak bizonyult.

Tehát eredményeink alapján elmondható, hogy az Indexre jellemző a szélsőségesebb, nagyobb ingadozást mutató hangvétel, amely némi pozitív irányú eltolódást mutat az Origóhoz képest.

Vizsgálódásunkat a leggyakrabban előforduló 20-20 pozitív és negatív tartalmú kifejezésre szűkítve (és a szavak ezer karakterre jutó számát tekintve) azt láthatjuk, hogy a pontdiagram adatpontjainak többsége az átló felett található (lásd a 4.2. ábrát), amiből az derül ki, hogy a vizsgált kifejezések többsége nagyobb számban fordult elő az Index cikkeiben, mint az Origo sajtómegjelenéseiben. Ez alól kivétel a pozitív töltetű szavak közül a „támogat”, a „nyílt” és az „őszinte”. A negatív töltetű szavak közül ennél többre igaz, hogy az Origo írásaiban találhatóak meg nagyobb számban, ezek a „tüntető”, a „hiány”, a „hazugság”, a „zavargás”, a „kiszivárgás”, a „megszorítás”, valamint a „távozás”.⁹³

4.2. ábra: A leggyakoribb pozitív és negatív tartalmú szavak ezer karakterre jutó száma az őszi beszéddel kapcsolatosan az Indexen és az Origón megjelent cikkeiben, N=559

Forrás: saját számítás a Textplore adatbázisa alapján

Az elemzett cikkek hangnemét a bennük előforduló pozitív, illetve negatív tartalmú és semleges szavak egymáshoz viszonyított arányával, egy mutatóba sűrítve vizsgáltam. Az e célra létrehozott, cikkek szintjén értelmezett „hangvételemutató” a cikkenként előforduló pozitív és negatív tartalmú szavak¹⁷ különbségét a vizsgált pozitív, illetve negatív tartalmú és semleges szavak együttes számához viszonyítja, így +1 értéket vesz fel, ha a cikkben csak pozitív tartalmú szavak szerepelnek, -1-et pedig akkor, ha csak negatív tartalmú szavakat találunk az adott írásban.¹⁸

$$\text{hangvétel} = (\text{pozitív} - \text{negatív}) / (\text{pozitív} + \text{negatív} + \text{semleges})$$

A „hangvételemutató” átlagos értéke -0,02 az Indexről származó cikkek esetében, az Origónál pedig -0,04. A változó szórása az Index-cikkeknél 0,1, az Origo cikkeinek esetében pedig 0,11. Az egyutas varianciaanalízis eredményei¹⁹ alapján ez a különbség szignifikánsnak bizonyult, vagyis elmondható, hogy az őszi beszédet érintő, illetve ezzel foglalkozó cikkek hangvétele inkább negatív mindkét hírportál esetében, de az Index esetében a pozitívabb hangvételemutató azt jelzi, hogy a beszéddel kapcsolatos írásokat a semleges, illetve pozitív tartalmú szavak inkább jellemzik.

A 4.3. ábrán látható, hogy a hangvételemutató átlagos értéke mindkét hírportál esetében és szinte minden vizsgált negyedévben negatív értéket vett fel. Kivétel ez alól négy negyedév (2007 és 2008 első negyedéve, 2009 második

és negyedik negyedéve, valamint 2010 negyedik negyedéve), mely időszakban az Indexre vonatkozó hangvételemutató enyhe pozitív, illetve nulla értéket mutatott, valamint 2008 első negyedéve, mely esetben az Origo mutatója is a pozitív tartományban tartózkodott. Az Origo cikkei majdnem minden vizsgált negyedévben negatívabb hangvételeűek, mint az Index írásai, kivéve 2007 utolsó, valamint 2009 és 2011 első negyedévét – ekkor az Index mutatójának értéke alacsonyabb, mint az Origóé.

4.3. ábra: Az őszi beszéddel kapcsolatosan megjelent cikkek átlagos „hangvétele” az Indexen és az Origón (2006. IV. negyedév–2011. I. negyedév), N=559

Forrás: saját számítás a Textplore adatbázisa alapján

A vizsgált negyedéveket (lásd a 3.1. ábrát) három jól elkülönülő időszakra bonthatjuk. Az első („kirobbanás”) a beszéd kiszivárgásától, 2006 szeptemberétől 2007 végéig, a téma időleges lecsengéséig tart. Ebben az időszakban 233 darab, az „őszi” szót tartalmazó cikk született a két vizsgált hírportálon. A második időszak („csend”) 2008 és 2009 egészét öleli fel, amikor a témát övező sajtóvisszhang viszonylag elcsendesedett, ekkor nyolc negyedév alatt 165 cikk született. A harmadik időszakot („reneszánsz”) a téma reneszánsza fémjelzi, ez 2010 első negyedévével 2011 első negyedévéig tart. Az adatbázis összesen 161 cikket tartalmaz ezen időszakból.

Amint az a 4.4. ábrán látható, a cikkek átlagos „hangvétele” érdekes módon nem a „kirobbanás”, hanem a „csend” időszakában volt a legnegatívabb. Az Indexre vonatkozó hangvételemutató viszonylag stabil értékeket mutat mindhárom időszakban, az Origóra jellemző mutató azonban a közbülső, 2008–2009-es időszakban a legnegatívabb.

4.4. ábra: Az őszi beszéddel kapcsolatosan megjelent cikkek átlagos „hangvétele” az Indexen és az Origón, három különböző időszakban, N=559

Forrás: saját számítás a Textplore adatbázisa alapján

A cikkek „szakértelmi foka”: tudományos és köznyelvi kifejezések előfordulása

Az őszi beszéddel foglalkozó cikkek nyelvezetének nemcsak a pozitív-negatív skálán való elhelyezkedését érdemes megvizsgálni, hanem azt is, hogy mennyi köznyelvi és mennyi tudományos jellegű szót használnak. Jelen esetben – a témából következően – a tudományos kategória főként politológiai kifejezéseket jelent, melyek közé egyrészt általános politológiai fogalmak (pl. közigazgatás, parlament, demokrácia), másrészt konkrét, hazai vonatkozású kifejezések (pl. MSZP, Fidesz) kerültek. Emellett a tudományos kategóriába soroltuk a gyakran előforduló szociológiai (pl. hatalom, intézmény) és közgazdaságtani (pl. infláció, államadósság) kifejezéseket is.

A „szakértelmi fok” változó a cikkben előforduló tudományos kifejezések számát a köznyelvi és a tudományos szavak (tehát az összes vizsgált szó) együttes számához viszonyítja, így a mutató a 0 értéket akkor veszi fel, ha a cikkben csak köznyelvi szavak szerepelnek, +1-et pedig akkor, ha csak tudományos szavak olvashatóak az írásban.

szakértelmi fok = tudományos / (köznyelvi + tudományos)

A „szakértelmi fok” változó átlagos értéke az Index cikkeinél 0,4 (0,15-ös szórással), az Origónál pedig 0,44 (0,16-os szórással). A varianciaanalízis eredményei²⁰ azt mutatják, hogy ez az eltérés szignifikáns, tehát az Origo némileg több politológiai-közgazdaságtani kifejezést használt az őszi beszédet érintő, azzal foglalkozó cikkeiben, mint az Index.

Az 5.1. ábrán látható, hogy a „szakértelmi fok” majdnem minden vizsgált negyedévben magasabb az Origo esetében, mint az Indexnél. Kivételt képez ez alól 2007 első, harmadik és negyedik negyedéve.

5.1. ábra: Az őszi beszéddel kapcsolatosan megjelent cikkek átlagos „szakértelmi foka” az Indexen és az Origón (2006. IV. negyedév–2011. I. negyedév), N=559

Forrás: saját számítás a Textplore adatbázisa alapján

Az 5.2. ábra négy negyede a „hangvétele” és a „szakértelmi fok” alapján négy kategóriába sorolja a cikkeket. A 0,5-nél kisebb vagy azzal egyenlő szakértelmi fokú cikkeket „közérthetőnek”, a 0,5 feletti értékkel jellemezhetőket „szakértői” nevezzük. A pozitív (vagy nulla) és negatív hangvétellel együtt így kapjuk meg az ábrán látható négy negyedet: a „közérthető pozitív”, a „közérthető negatív”, a „szakértői pozitív” és a „szakértői negatív” kategóriákat.

Az ábrán látható, hogy a cikkek „hangvétele” és „szakértelmi foka” enyhe pozitív összefüggésben áll egymással mindkét hírforrás esetében. Az Origónál a regressziós egyenes negatívabb tartományban húzódik, mint az Index-cikkekre illesztett egyenes, meredeksége viszont kissé nagyobb (az R2 értéke 0,15, míg az Indexnél 0,12). Ebből következően elmondhatjuk, hogy mindkét hírportálra igaz, hogy a cikkek szakértelmi fokának növekedésével együtt nő a „hangvételemutató” értéke, de ezen összefüggés kissé erősebb az amúgy negatívabb hangvétellel jellemezhető Origónál, mint az Indexnél.

5.2. ábra: Az őszödi beszéddel kapcsolatosan megjelent cikkek „hangvétele” és „szakértelmi foka” az Indexen és az Origón, N=559

Forrás: saját számítás a Textplore adatbázisa alapján

Az 5.2. ábrán az is jól látszik, hogy a „közérthető” tartományba eső cikkek körében a pozitív-negatív skálán megfigyelhető szórás nagyobb, mint a „szakértői” részen található írások esetében. Ez az összefüggés még szemléletesebben jelenik meg az 5.3. ábrán, ahol a szakértelmi fok szerint képzett tizedekben²¹ figyelhetjük meg a hangvételek átlagát és szórását. Láthatjuk, hogy a szakértelmi fok növekedésével az átlag nő, a szórás pedig csökken. A fentiekből tehát azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a több tudományos kifejezést tartalmazó, az eseményeket általánosabb szinten megközelítő cikkek hangvétele általában semlegesebb, illetve enyhén pozitívabb, mint az inkább köznyelvi kifejezésekkel élő írások, valamint a hangvétele kevésbé ingadozik a tudományos nyelvezetű írások esetén.

5.3. ábra: Az őszödi beszéddel kapcsolatosan megjelent cikkek „hangvétele” átlaga és szórása a „szakértelmi fok” szerint képzett decilisekben, N=559

Forrás: saját számítás a Textplore adatbázisa alapján

Az 5.2. ábra négy negyedét külön-külön megvizsgálva azt tapasztaltuk, hogy az összes vizsgált cikk 53 százaléka (296 darab) a „közérthető negatív” negyedbe esik. Ennek ellenpólusa, a „szakértői pozitív” negyed tartalmazza a legkevesebb cikket (13 százalék, 73 darab). A „szakértői negatív” és a „közérthető pozitív” kategóriák közepes mennyiségű cikket tartalmaznak: rendre 99, illetve 91 darabot, amely az összes cikk 18, illetve 16 százalékának felel meg. Hírportál szerinti bontásban mind a „közérthető pozitív” és a „közérthető negatív”, mind a „szakértői pozitív” negyedekben az Index-cikkek vannak többségben, kizárólag a „szakértői negatív” negyedben dominál (61 százalékkal) az Origo.

A legnagyobb, 74 százalékos Index-túlsúly a „közérthető negatív” negyedet jellemzi.

Kitekintés - kvalitatív elemzési lehetőségek

A tanulmányban vázolt kvantitatív adatelemzési módszerek jó néhány érdekes tendenciára rávilágítanak, de elfedik a szövegekben megtalálható mélyebb, tartalmi összefüggéseket. A cikkek kisebb egységeként történő vizsgálatát, a különböző kapcsolódó témák és az egyes megszólalókhöz köthető tartalmak feltérképezését egy kvalitatív elemzés keretei között lehetne megvalósítani.

Jelen tanulmánynak nem volt célja a fenti mélységű elemzés, de egy illusztratív példa segítségével bemutatjuk, hogy miért is fontos a vizsgált szövegek részletekbe menő megismerése. Példánk az őszödi beszéd kapcsán felbukkanó egyik jellemző szópár, a „hazudik” („hazugság”) és az „őszinte” („őszinteség”) szavak egymondatos szöveggörnyezetét²² vizsgálja az Indexen és az Origón megjelent, a beszédhez kapcsolódó cikkekben.

Az eredmények azt mutatják, hogy a „hazudik” és „hazugság” szavak a vizsgált cikkekben túlnyomóan, a 263-ból 253 esetben (tehát 96 százalékban) a szó eredeti értelmét viselik, negatív tartalmúak, és az őszödi beszédben elhangzottakra, valamint a Gyurcsány-kormányra vonatkoznak. Például: „hazudott a választóknak”, „a kormány hazugságai”, „társadalmi hazugság”, „hazugság a kampányban”, „politikai hazugság”, „manipuláció és hazugság”. A fennmaradó 10 esetben a „hazugság” szó a tagadó forma miatt nem mondható egyértelműen²³ negatív tartalmúnak (pl. „nem hazudtam”, „sohase hazudtam”), vagy szófordulatként jelenik meg („hazudnék, ha azt mondanám”).

Ezzel szemben az „őszinte”, „őszinteség” szavakról – amellet, hogy sokkal kevesebbszer fordulnak elő a cikkekben, mint a „hazudik” és a „hazugság” szavak – jóval több esetben derült ki, hogy pozitív tartalmat egyáltalán nem hordoznak, csupán szófordulatként vannak jelen (pl.: „beszéljünk őszintén”, „őszintén szólva”). Így a 65 előfordulásból 26 semleges tartalmúnak mondható, és csak a fennmaradó 39 említéshez (60 százalék) köthető valódi pozitív tartalom.

Már a fenti egyszerű példából is látható, hogy a szövegek kvalitatív, részleteket feltáró elemzése, a szövegösszefüggések vizsgálata fontos továbblépést jelent az őszödi beszéd sajtóvisszhangjának megismerése irányában.

Gyurcsány-interjúk

A vizsgálatba bevont, az Origón megjelent cikkek között külön figyelmet érdemel az a négy, Gyurcsány Ferencsel készült interjú²⁴, mely – a korábbi kritériumoknak megfelelően – 2006. szeptember 17-e után jelent meg és szerepel benne az „őszödi” szó.

A vizsgált 252 szó gyakoriságát a négy cikkben kiszámolva (lásd a 7.1. táblázatot) láthatjuk, hogy – a korábban vizsgált összes cikkekkel ellentétben – itt a pozitív tartalmú szavak dominálnak. A négy cikk összesen 32 pozitív tartalmú kifejezést és 28 negatív tartalmút használ a vizsgálatba bevont 55 pozitív, illetve 53 negatív töltetű szó közül. Emellett a szavak gyakorisága is eltér az összes cikkben megfigyelt tendenciától: a pozitív tartalmú szavak

összesen 224-szer, a negatívak pedig mindössze 152 alkalommal szerepelnek az interjúszövegekben.

Az őszi beszéd kapcsán felmerült egyik jellemző szópáros, az őszinteség-hazugság dichotómia is a fentiek szerint jelenik meg az interjúk szövegeiben: az „őszinte” szó 23 említéssel a harmadik leggyakoribb a pozitív tartalmú szavak listáján, a „hazugság” pedig a kilencedik helyen áll 5 említéssel.

7.1. táblázat: A vizsgált szavak előfordulása a vizsgált Gyurcsány-interjúkban, N=4

Sorszám	Pozitív tartalmú szavak1	Negatív tartalmú szavak2
	Esetszám	Esetszám
1	élet	nehéz
2	erős	probléma
3	őszinte	hiány
4	igazság	baj
5	önálló	megszorítás
6	fejlesztés	hiba
7	világos	szegény
8	szép	kudarcc
9	lehetőség	hazugság
10	változás	kétséges
11	tudás	rombol
12	egyensúly	veszély
13	büszke	kemény
14	támogatás	botrány
15	izgalmas	lemond
16	nyugodt	súlyos
17	jövő	kényszerít
18	remél	megbukik
19	támogat	bűn
20	változtatás	brutális
21	érdem	titok
22	látványos	teher
23	győz	ellenfél
24	bizalom	félelem
25	megoldás	mélypont
26	esély	bukás
27	minőségi	zavargás
28	értelmes	tüntetés
29	hatékony	
30	egységes	
31	kedvező	
32	nyílt	
33	örül	
34	győzelem	
	Összesen	224
		152

Forrás: saját számítás a Textplore adatbázisa alapján

Következtetések

A Textplore programcsomag segítségével végzett tartalomelemzésből kiderült, hogy Gyurcsány Ferenc volt miniszterelnök őszi beszéde jelentős sajtóvisszhangot váltott ki egyrészt közvetlenül a beszéd elhangzását követő hónapokban, másrészt a három évvel később lezajlott országgyűlési választási kampány során. A két elemzésbe bevont hírportál, az Index és az Origo közül az Index vette ki részét aktívabban a téma köré csoportosuló közlések publikálásában.

A beszéddel kapcsolatban megjelent szövegekből összességében az látható, hogy az őszi beszéd inkább negatív, mint pozitív megítélés alá esett ezekben, mivel a vizsgált cikkekben a téma szempontjából jellegzetes kifejezések közül a negatív tartalmúak fordultak elő nagyobb arányban.

A pozitív és negatív tartalmú kifejezések hírportálonkénti megjelenése alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy az Index írásai némileg szélsőségesebb, ingadozóbb hangvételűek, az Origo cikkei pedig mérsékeltbb megfogalmazásúak. Emellett az Indexen valamivel pozitívabb kép bontakozik ki az őszi beszéddel foglalkozó megjelenésekben, mint az Origo esetében.

A „szakértelmi fok” vizsgálata azt mutatja, hogy az Origo némileg nagyobb arányban használ tudományos kifejezéseket a beszéddel kapcsolatos cikkeiben, mint az Index. Emellett mindkét hírforrás esetében azt találtuk, hogy a cikkek „szakértelmi foka” enyhe pozitív összefüggésben van azok hangnemével, tehát a „szakértői” írások hangvétele általában semlegesebb, illetve enyhén pozitívabb, mint azoké, amelyeket inkább a köznyelvi kifejezések dominálnak. Az adatokból az is kitűnt, hogy a tudományos nyelvezetű írások esetén a hangvétel szórása kisebb, azaz kisebb ingadozást mutat, mint a közérthető cikkek körében.

Az elemzés rámutatott néhány, a hírforrások és a közölt tartalmak jellege között fennálló összefüggésre. Az őszi beszéd percepciójának mélyebb feltárása azonban gazdagabb ismeretanyag gyűjtését és kvalitatív tartalomelemzési módszerek alkalmazását teszi szükségessé.

Irodalom

Andorka Rudolf (2006): *Bevezetés a szociológiába*. Második javított és bővített kiadás, szerk.: Spéder Zsolt. Budapest: Osiris kiadó.

Antal László (1976): *A tartalomelemzés alapjai*. Budapest: Magvető Kiadó (Gyorsuló idő).

Csigó Péter (1998): A gazdasági stabilizációs diskurzus – a konszolidáció diskurzusa. *Szociológiai szemle*, 3.

Enyedi Zsolt & Körösi András (2004): *Pártok és pártrendszerek*. Budapest: Osiris Kiadó.

Fokasz Nikosz (2007): Örökzöldből szenzáció – A hazugság közbeszédi metamorfózisa. In: *Magyarország politikai évkönyve 2006-ról*. Sándor Péter, Tolnai Ágnes, Vass László, Sándor Ágnes (szerk.), Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány.

Fokasz Nikosz & Kopper Ákos (2009): Szenzációk kettős szerepben. Az emlékezés helyei és miliói a médiában. *Szocio-lógiai Szemle*.4, 25–42.

Goodin, R. & Klingemann, H. (2003): *A politikatudomány új kézikönyve*. Budapest: Osiris Kiadó.

Holsti, Ole R. (1969): *Content analysis for the social sciences and humanities*. Reading, MA: Addison-Wesley

Kiss Balázs (2007): Botrány, spin, válság. Az őszi beszéd kormányzati kommunikációja. In: *Magyarország politikai évkönyve 2006-ról*. Sándor Péter, Tolnai Ágnes, Vass László, Sándor Ágnes (szerk.), Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány.

Körösi András & Tóth Csaba & Török Gábor (2003): *A magyar politikai rendszer*. Budapest: Osiris kiadó.

Kovács Éva & Tóth István János (1991): Ki mit mondott 1990-ben? Választási pártprogramok tartalomelemzése. *Politikatudományi Szemle*, 1.

Samuelson, P. A. & Nordhaus, W. D. (2005): *Közgazdaságtan*. Akadémiai Kiadó.

Scott, W. A. (1955): Reliability of content analysis: The case of nominal scale coding. *Public Opinion Quarterly*

Síklaki István (2007): Egy szociálpszichológus spekulációi. In: *Magyarország politikai évkönyve 2006-ról*. Sándor Péter, Tolnai Ágnes, Vass László, Sándor Ágnes (szerk.), Budapest, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány.

Weber, R. P. (1990): *Basic Content Analysis* (Quantitative Applications in the Social Sciences). Newbury Park, CA: Sage Publications.

Végjegyzetek

1 A négy cikkben a vizsgált pozitív szavak közül egyszer sem szerepel: önvizsgálat, igazságbeszéd, nemes, szerencsés, működőképes, spontán, összefogás, lelkiismeret, bátorság, szenvedélyes, különleges, lendület, tisztességes, szerencse, helyreállítás, megnyer, stabilitás, remény, növekedés, békés, együttműködés.

2 A négy cikkben a vizsgált negatív szavak közül egyszer sem szerepel: fájdalmas, elhibázott, indulatos, kormányválság, romlás, sérül, hülye, végighazudik, kedvezőtlen, trükk, összezsapás, csúnya, háború, kínos, durva, kiszivároztatás, romlik, tünet, kiszivárgás, ostrom, távozás, hazudik, vereség, tünető, válság.

Lábjegyzetek

1

A cikk az MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet (GVI) honlapján (www.gvi.hu) megjelent tanulmány rövidített változata. A tanulmány a Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal (jelenleg Nemzeti Innovációs Hivatal) Jedlik Ányos programjának támogatásával készült. (Projekt száma: NKFP_07_A2-TEXTREND, Szerződésszám: OM-00002/2008).

2

Ezúton szeretném megköszönni Tóth István Jánosnak, Tardos Róbertnek, Czibik Ágnesnek és Várhalmi Zoltánnak a munkám során nyújtott segítségét.

3 A kvantitatív tartalomelemzés módszertani alapjainak közérthető összefoglalóját adja Antal (1976) és Weber
(1990).

4 A szoftver elérhető a <https://www.textplore.org/> címen.

5 Például egy televíziós nézettségi adatok elemzéséről szóló írás: „Így például az Este szeptember 19-ei adása,
amit az őszi beszéd miatt 305 836-an néztek meg (...)” Forrás: <http://index.hu/kultur/media/dipl2457/>
(utolsó letöltés: 2011. május 25.).

6 Forrás: http://hu.wikipedia.org/wiki/%C5%90sz%C3%B6di_besz%C3%A9d (utolsó letöltés: 2011. május 25.).

7 Forrás: <http://www.origo.hu/itthon/20060917tragarsagokkal.html> (utolsó letöltés: 2011. május 24.).

8 Forrás: http://www.es.hu/rajnai_attila:az_oszodi_nagy_testver:2007-05-27.html (utolsó letöltés: 2011. június
6.).

9 Forrás: <http://index.hu/belfold/gyfosz060917/> (utolsó letöltés: 2011. május 15.).

10 Forrás: http://kapcsolat.hu/blog/fojjon_az_eredeti_szoveg... (utolsó letöltés: 2011. május 15.).

11 Forrás: http://kapcsolat.hu/blog/egy_hirrol (utolsó letöltés: 2011. május 14.).

12 Forrás: <http://www.origo.hu/itthon/20060918kezd.html> (utolsó letöltés: 2011. május 20.).

13 Forrás: <http://index.hu/belfold/ovint060920/> (utolsó letöltés: 2011. május 20.).

14 Forrás: <http://www.origo.hu/itthon/20061006bizalmi.html> (utolsó letöltés: 2011. május 20.).

15 A szavak listáját lásd az eredeti tanulmány mellékletében, a www.gvi.hu honlapon.

16 A szavak listáját és besorolását lásd az eredeti tanulmány mellékletében, a www.gvi.hu honlapon.

17 Andorka (2006); Enyedi & Körösi (2004); Goodin & Klingemann (2003); Körösi & Tóth & Török (2003);
Samuelson & Nordhaus (2005).

18 A varianciaanalízis eredményeit tartalmazó táblázatokat lásd az eredeti tanulmány mellékletében, a
www.gvi.hu honlapon.

19 Önmagukban véve a „tüntetés”, a „tüntető” és a „távozás” szavak semleges tartalmúak, de a tanulmány
témája miatt negatív töltetűként soroltam be őket, mivel a cikkek többségében a „távozás” Gyurcsány Ferenc
hatalomból való távozására vonatkozik, a „tüntető”, „tüntetés” szavak pedig a Gyurcsány lemondását követelő
demonstrációkra. Ezen kifejezések tehát erőteljes negatív tartalmakat fednek jelen téma szempontjából, és
elemzésemben fontosnak tartottam megjeleníteni ezeket is.

20 Csak a vizsgált 252 szó szerepel a létrehozott változóban.

21 Az elméleti szélsőértékeket a mutató azért nem veszi fel, mert semleges kifejezést nem tartalmazó cikk nem
szerepel az adatbázisban, így a tört nevezője mindig nagyobb a számláló értékénél.

22 A varianciaanalízis eredményeit tartalmazó táblázatokat lásd az eredeti tanulmány mellékletében, a
www.gvi.hu honlapon.

23 A varianciaanalízis eredményeit tartalmazó táblázatokat lásd az eredeti tanulmány mellékletében, a
www.gvi.hu honlapon.

24 A 0 és 1 közötti értékeket felvevő „szakértelmi fok” változót tizedekre osztottuk fel, melyekből csak 9
ábrázolható, mivel a változó maximális értéke 0,88.

25 Az egymondatos szövegkörnyezet a kiemelt szót tartalmazó mondatot, valamint az előtte és az utána szereplő
mondatot tartalmazza.

26 Azt azonban hozzá kell tenni a gondolatmenethez, hogy a negatív konnotációjú szavak tagadó formában is
negatív asszociációkat ébresztenek a kommunikáció „vevőjében”. Síklaki István a 2006-os év magyar
belpolitikai eseményeiről megjelent, szociálpszichológiai indíttatású írásában (Síklaki, 2007) a Fidesz
„depressziós kampányával” kapcsolatban megjegyzi, hogy „bármire vagy bármire is vonatkozzék a
kommunikáció negatív tartalma, maga ez az érzelmi felhang a kommunikátorral asszociálódik”. Ebből
következően a „sohase hazudtam” szófordulat negatív kategóriába sorolásával nem követünk el nagy hibát.

27 A Gyurcsány-interjúorozat első része, (<http://www.origo.hu/itthon/20070130agyurcsanyinterjutorozat.html>)
(utolsó letöltés: 2011. május 25.); Gyurcsány-interjú a közigazgatásról (Gyurcsány-interjú a közigazgatásról
(<http://www.origo.hu/itthon/20070131gyurcsanyinterju.html>) (utolsó letöltés: 2011. május 25.); Gyurcsány-

interjú az egészségügyről (<http://www.origo.hu/itthon/20070201gyurcsanyinterju.html>) (utolsó letöltés: 2011. május 25.); Gyurcsány: Nem vagyok kiválasztott (<http://www.origo.hu/itthon/20071126-gyurcsany-ferenc-interju.html>) (utolsó letöltés: 2011. május 25.).

Állásfoglalás

[Közös állásfoglalás a kommunikációs alapképzés tervezett megszüntetéséről](#)

Legolvasottabb

- [Manipulál-e a média?](#)
- [Az internetes kommunikáció története és elmélete.](#)
- [Reklámhatás, problémamegoldás, intencionalitás](#)
- [Médiaerőszak: tények és mítoszok](#)
- [A tévémaci tudatformáló szerepe](#)

Könyvajánló

<>

Szomszédok közt

[> könyv rendelés](#)

Megrendelés

<>

2016 nyár

[> régebbi lapszámok](#)

Pódiumbeszélgetések

[„Szomszédok közt” pódiumbeszélgetés](#)

Kérdez: Bajomi-Lázár Péter Médiakutató

Válaszol: Kovács M. András és Lányi Balázs forgatókönyvíró

[> korábbi pódiumbeszélgetések](#)

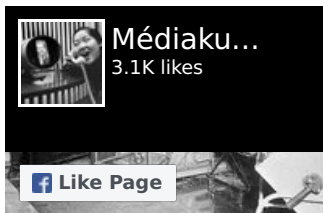
Partnereink

[Magyar Kommunikációtudományi Társaság](#)

[Sajtószabadság Központ](#) (rendszeres tevékenységét források hiányában megszüntette)

[Eastbound - Culture, Society, Media](#)

[Infokommunikáció és jog](#)

- [Korábbi lapszámok](#)
- [Rovatok](#)
- [Szerzőink](#)
- [Rólunk](#)

Médiakutató 2011 tél

Film

[Bártfai Andrea:](#)

Az interaktív film

A film nézőjének sokáig nem volt lehetősége aktívan részt venni a mű cselekményében, beavatkozni a történetfolyamba, aktívan eljátszani a „mi lenne ha...” gondolatával. A számítógép és az internet új lehetőséget kínál a film számára, ami az interaktív filmben testesül meg. Dolgozatom célja az interaktív film vizsgálata elméleti és gyakorlati szempontból.¹

1. Mi az interaktív film?

Az interaktív film fogalmának meghatározása nem könnyű feladat. Sokan használják a fogalmat más és más kontextusban, anélkül, hogy annak egy széles körben elfogadott definíciója lenne. „Az »interaktív filmnek« elkeresztelt szoftver ma a CD-ROM multimédia egyik legkedveltebb műfaja” (Horváth, 1996: 41–43). „Az interaktív moziknak eddig kizárólag negatív példáival találkozhattunk: a híres »Phantasmagoria« kalandjátékok az interakció vagy a történetvezetés szintjén sem tudták beváltani a hozzájuk fűzött reményeket” (Herpai, 2000: 44). Mindkét szövegben a számítógépes kalandjátékokról van szó és a szerzők az interaktív film terminusát használják. Ez a dolgozat a kalandjátékot nem tekinti interaktív filmnek.

Az interaktív film fogalmával kapcsolatban egy dolgot – mellyel megragadható a különbség film és interaktív film között – azonban már most kijelenthetünk. Mégpedig azt, hogy a *néző konkrét döntést hoz, s valamilyen interakció eredményeként (amely nem csupán mentális, hanem fizikai síkon nyilvánul meg) beavatkozik a műbe, változást idéz elő abban.*² Attól függően, hogy ez a változás miben nyilvánul meg, az interaktív filmnek különböző típusai jelenhetnek meg.

1.1. Mitől lehet interaktív a film?

1.1.1. A nyitott mű, befejezetlen mű

Umberto Eco Nyitott Mű című könyvében nem használja az interaktív mű kifejezést, bevezeti a „nyitott mű” és a „mozgásban lévő mű” fogalmát, és ezt olyan értelemben teszi, amellyel világossá válik, hogy a különböző olvasatok és „belső relációk burjánzása révén” végső soron minden mű nyitott (Eco, 1998). Fontos, hogy Eco a műbe való beavatkozás helyett inkább a szerzővel való együttműködést hangsúlyozza, amelynek során a befejezett mű a szerző által megformált marad akkor is, ha a mű használója illeszti össze a részeket, azaz végső soron ő fejezi be azt (Eco, 1998: 101). Ezen a ponton tisztáznunk kell a befejezetlen mű értelmezését. Egy film lehet ugyanis interaktív és befejezetlen egyszerre, abból adódóan, hogy nincs előre meghatározott vége, és így a néző döntheti el, hogyan fejezi be azt. Különbséget kell viszont tenni a választás között, amely előre felkínált lehetőség nélküli (például szabadon kiválasztok egy másik műből egy jelenetet és a filmhez illesztem³ vagy elképzelem a film végét) és aközött, amikor a nézői döntés előre meghatározott változatokból való választást jelent. Utóbbi kevésbé nevezhető befejezetlen műnek, és látni fogjuk, hogy az interaktív filmek jelenlegi példái ezt a gyakorlatot követik.

1.1.2. A párhuzamos és a nem lineáris elbeszélés

A narratíva rendszerint egy egyenes vonalú lineáris ívet tölt be, egy bizonyos „a” pontból „b”-be vezető utat ír le. Ez a linearitás, akkor is megmarad, ha a történet párhuzamos elbeszélési formákkal dolgozik.⁴ Párhuzamosság egy történetben számos módon létrejöhet. Véleményem szerint a tér-idő szerkezetet figyelembe véve a párhuzamos elbeszélésnek két értelmezési köre lehetséges.

Az egyik, amikor a filmben, egy időben, de más helyszínen zajló eseményeket látunk váltakozni. Erre számos példát találunk, és a legegyszerűsebben talán az akciófilmek sajátja. Jó példa a *24* című sorozat (Cassar, 2001–2010), amelyben bizonyos időközönként, nagyobb fordulópontoknál a képernyő négy részre oszlik és mindegyik képen az azonos időben, de más helyszínen zajló eseményeket látjuk. Képzeljük el, hogy a néző választhatna a négy képből, hogy melyik helyszínt szeretné a következőkben figyelemmel kísérni, illetve melyik szereplő cselekedete érdekli

jobban. Az is egy lehetőség, hogy a kiválasztott kép a középpontba kerül, ezzel párhuzamosan azonban a maradék három kép is látható marad a képernyő alján.⁵

Az idő kérdésére helyezve a hangsúlyt, egy másik példa, amikor a film cselekménye különböző idősíkokban játszódik, melyek párhuzamosan átszövik a történetet, azonban a narratíva előre meghatározott egyenes vonalú ívet tölt be és az ok-okozat elvét követi. Remek példa erre a Vissza a jövőbe második (tulajdonképpen mind a három) része (Zemeckis, 1989).

A párhuzamos elbeszélés második értelmezési köre, amikor *egy esemény eredményeként a történetnek két vagy több lehetséges folytatása keletkezik*. Ezek, akár mint párhuzamos dimenziók egyszerre vannak jelen. Ekkor, ha a film interaktív lenne, a néző választhatna, hogy melyik világot szeretné megtekinteni, sőt akár ő dönthetné el, hogy mikor melyikben mi történjen, és aztán maga nézhetné meg, hogy döntése, milyen hatással lett az idősíkokra. Általánosabban pedig ugyanannak a filmnek több változata jöhet létre, ha bizonyos pontokon a különböző döntések következtében, az elágazások mentén újabb és újabb utak keletkeznek.

A Vissza a jövőbe példája már előkészíti a terepet a nem lineáris elbeszélés tárgyalásához. A különbség annyi, hogy itt már felborul az ok-okozat logikája. Xantus János mesteri pályamunkájában idézi Katherine Phelps gondolatát a non-lineáris alakzatokról: „A non-lineáris meghatározást gyakran alkalmazzák a digitális elbeszélésre akkor is, ha a multilineáris kifejezés pontosabban írja le a médium új kihívását. A non-linearitás szigorúan véve egyszerűen az időrendiségtől való eltérést jelenti.” (idézi Xantus, 2004: 6). Tehát az eddigi lineáris időkezeléstől eltérően az események az idő vonalát tekintve nem egymás után következnek, így nem egymásból következnek. Ennek a formának Tarantino a nagymestere. Elég, ha csak a *Ponyvaregényt* (Tarantino, 1994) említjük, de ugyanilyen jó példa lehetne a *Jackie Brown* (Tarantino, 1997). Gayer Zoltán, Kovács András Bálint nyomán felvázolja a *Ponyvaregény időszerkezetét* „A hagymaszerkezet nagyjából a következő kis ábrával érzékeltethető, amelyben a kisebb számok az időben korábbi, a nagyobbak a későbbi történéseket jelölik:

történet: 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6

cselekmény: (1 (2 (3 (4 (5 (6) 5) 4) 3) 2) 1)

A hagymaszerkezet miatt Tarantino megteszi, vagyis megteheti azt, amit egy népszerű film a legritkábban merne, megöli főhősét, akit az általa újra felfedezett John Travolta alakít. [...]Mivel azonban Travoltát az ábrán 6-os ponttal jelölt részen ölik meg, a film későbbi szakaszaiban újra láthatjuk őt... [...] A *Ponyvaregény* megtekintésekor a néző legelső kérdése az lehet, tulajdonképpen miként is zajlottak le az események. Mi a tényleges időrend? S ez bizony igen nehéz, s ezért kifejezetten izgalmas, ha a nézőnek sikerül rekonstruálni az »igazi« történetet” (Gayer, 2005:49).⁶

Ezek alapján elképzelhetünk egy olyan interaktív filmet, amelynek jelenetei összekeverve „hevernek” a néző előtt. A film cselekménye a jelenetek sorrendbe állításával bontakozik ki. Így a befogadónak lehetősége nyílik arra (már ha nem zavarja össze), hogy az általa felállított sorrendben végignézzé a filmet és a jelenetek között folyamatosan megváltoztassa értelmezését a filmről.

1.1.3. A különböző szemszögből elmesélt történet

A különböző szemszög egy újabb lehetőség, melynek kibontásához meg kell vizsgálnunk egy nem interaktív filmes példát, amely nem más, mint a *Rashomon, magyarul A vihar kapujában* (Kurosawa, 1950). *A film során egy erőszak és egy gyilkosság történetét hallgathatjuk végig négy szemszögből. Az eseményeket a vihar elől a kapu alá menekült három ember beszélgetéséből tudjuk meg. A három ember közül ketten tanúi voltak a tárgyalásnak. A kihallgatás történetét mesélik el, melyen tanúskodott a bandita, a feleség és egy médiumon keresztül a halott férj. Mindezek végén a kapualjban álló favágó beismeri, hogy látta a gyilkosságot és egy negyedik elbeszélés tárul elénk. A *Rashomon* példáján keresztül érdekes interaktív tapasztalatra nyílik lehetőség, azzal, ha a néző kiválaszthatja, hogy kinek a szemszögéből kívánja nézni a történetet. Esetleg a történet folyamán változtathatja is a különböző szemszögeket. Xantus János doktori munkájában szintén a *Rashomont* említi példaként, mint olyan történetet, amelyben a nézőpont különbségén van a hangsúly (Xantus, 2004: 10-12). Az előző részek alapján tehát képesek vagyunk felvázolni az interaktív film lehetséges fajtáit és ezen keresztül megkísérülhetjük meghatározni annak fogalmi kereteit. A legfontosabb kezdő megállapításunk, miszerint a néző interaktivitása konkrét cselekvésben nyilvánul meg, döntő fontosságú azért, hogy elhatárolódhassunk a mentális interaktív folyamatoktól. Az interaktív film mibenléte valamely nézői döntés konkrét fizikai interakciójában fejeződik ki tehát, amely változást hoz létre a műben. Ez a döntés megnyilvánulhat a narratívába való beavatkozásban, a történet különböző szemszögből való szemlélésében és a bizonyos fordulópontoknál adódó választásban.*

1.2. Az interaktív film: beavatkozás a narratívába

Nicolas Szilas, az interaktív történetmesélés elismert kutatója, az egyik tanulmányában három szerkezetet különböztet meg, melyet gyakran használnak interaktív narratíva létrehozására (Szilas, 1999: 150-156). A tanulmányban említett narratív beavatkozások az interaktív film szempontjából fontosak, valamint számos, bennem is megfogalmazódott problémára mutatnak rá.

Az első az elágazó szerkezet (branching), a fogalom ugyanazt takarja, amit a dolgozat korábbi fejezetében bizonyos fordulópontoknál adódó választásként definiáltam. A legtöbb interaktív film ezzel a módszerrel működik. A probléma a választás korlátozottságában rejlik. Ahogyan Szilas is rámutat, a szerzőnek gondosan meg kell terveznie az utakat, minél több az elágazás, annál bonyolultabb a struktúra. A kevés elágazást tartalmazó szerkezet

kivitelezése egyszerűbb, ellenkező esetben a szerzőre hatalmas munka várna.

A második lehetőség a „ráépülő” szerkezet (superposed), vagy találóbbr lenne a „közbeékelődő” kifejezés, ugyanis arról van szó, hogy az egyébként lineáris narratívát helyenként megszakítja egy interaktív jelenet, egy feladat, amelyen keresztül továbbhalad a cselekmény.⁷ Ezzel az a probléma, hogy csak a közbeékelődő jelenet interaktív és az csak a cselekmény kimenetelével változtat a globális narratíván.

Az utolsó, Szilas által említett szerkezet a szimuláció (simulations), már tényleg a videojátékok terepére vezet. Példának hozza a Simcity-hez hasonló játékokat és a kalandjátékokat. Ezekben nagymértékű interaktivitás van jelen, azzal, hogy néhány cselekedet valóban kihat az eseményekre, azonban mindez a dráma és a cselekmény rovására történik. Szilas azt is megemlíti, hogy az efféle interaktivitásból eredő események sorozata nem igazán hoz létre történetet (Szilas, 1999: 150).

Nicolas Szilas, Monica Axelrad és Urs Richle egy későbbi tanulmányban a hagyományos elbeszélésben már alkalmazott technikák segítségével további lehetőségeket mutatnak be az interaktív narratíva megjelenésére (Szilas & Axelrad & Richle, 2011). A tanulmány a digitális interaktív történetmeséléssel⁸ foglalkozik, a jelen szerzőit és mérnökeiket buzdítja új művek létrehozására. A tanulmány szerzői hat fő csapásirányt mutatnak be. Az előző fejezetekben általam említett példák és a tanulmány hat fő csapásiránya között számos párhuzam fedezhető fel.

Szilasék elsőként a többszörös valóságot tárgyalják. Valójában ez a szerkezet nem más, mint a már említett elágazó szerkezet, melynek során a felhasználó döntése nyomán alternatív történetek jönnek létre. A csomópontoknál történő elágazások mentén haladva a filmnek akár több végkifejlete is kialakulhat.

A második lehetőség a „beágyazott” történetekben rejlik. A film számára ez a technika nem új, a film a filmben jelenségét, legyen az akár flashback, akár álm, az interaktivitás lehetőségeként azonban még nem tárgyaltuk. A tanulmány szerint a beágyazott történet létrejöhet valamelyik szereplő kijelentése nyomán: „fogadok, ha lenne autónk, hamarabb odaérnénk” és a kijelentés egy alternatív történetben testesül meg. A történetek lehetnek teljesen különállóak, de lehet közöttük kapcsolat is úgy, hogy a különböző történetek hatással vannak egymásra. Ez a változat arra emlékeztet, amit én a Vissza a jövőbe című film kapcsán mutattam be, amikor a néző választhat, hogy melyik idősíkot szemléli és az abban hozott döntései hatással lehetnek a történetre.

A következő technika hasonlít az előzőhöz, arról van szó, amikor a szereplők által jelzett lehetőségek mentén alternatív világok jönnek létre. A tanulmány szerzői ezeknek négy nagyobb változatát különböztetik meg, aszerint, hogy az szükségszerű, óhajtó, feltételes vagy jósló kijelentés eredményeként jön-e létre. A narratív beavatkozás ilyen módja szinte végtelen lehetőséget rejt magában és így komoly technikai kihívást jelent. Ezt az utat követve a felhasználót korlátlan szabadsággal felruházva kétségtelenül a szimuláció felé haladunk.

A negyedik narratív technika az ellipszis, a kihagyás, szintén a hagyományos filmek által gyakran használt technika. Szilasék tanulmánya a kihagyás számos példáját bemutatja. Az egyik a *Click*, magyarul *Távkapcs* (Coraci, 2006) című film kapcsán merül fel. A filmben egy univerzális távkapcsoló segítségével a főhős szabadon irányíthatja életét. Felgyorsíthatja, átugorhatja, kikapcsolhatja az életében zajló eseményeket. Amennyiben az ellipszis megjelenését a néző kontrollálja, a kihagyás számos interakcióra ad lehetőséget.

Az ötödik módszer a párhuzamossággal kapcsolatos. A tanulmány példaként hozza az általam is említett *24 című sorozatot és lényegében e dolgozat párhuzamos narratívával foglalkozó részével azonos megállapításokat tesz. Rámutat egy fontos problémára, miszerint egyszerre több képet, eseményt hosszú ideig nem tudunk figyelni, tehát a párhuzamosság csak ideiglenes lehet.*

Az utolsó, hatodik narratív technika a cselekmény különböző szempontból történő szemlélése, szintén felmerült már korábban a dolgozatban. Szilas, Axelrad és Richle tanulmányukban a felhasználónak lehetőséget biztosítanak arra, hogy a film különböző szereplőinek „testébe bújjon”. A felhasználó tetszés szerint változtathatja, hogy éppen ki akar lenni a történetben.⁹

Valamennyi módszerrel kapcsolatban a problémát a nézői kontroll és a szerzői korlátok közötti egyensúly megtalálása jelenti. Amennyiben a néző korlátlan szabadságot kap, lehetséges, hogy az így generált történet értelmetlenné válik.

A másik oldalról nézve a túlságosan korlátozott lehetőségek száma pedig könnyen a valódi interaktív élmény rovására mehet.

2. Interaktív film a gyakorlatban

2.1. YouTube

A YouTube 2008-as fejlesztésének köszönhetően¹⁰ lehetővé vált különböző videókhöz tartozó linkek beépítése a lejátszóba. Ettől kezdve sorra jelentek meg a linkelés lehetőségét kihasználó, elágazó szerkezetű interaktív filmek a megosztón. A filmekben rendszerint valamilyen fordulópontnál felbukkan egy kérdés. A válasz hol gombok, hol feliratok formájában jelenik meg és kattinthatóvá válik. A következő példák mindegyike ezen az elven működik. A hasonlóságokon kívül néhány fontos ponton különböznek egymástól, ezért a különbségek szemléltetése érdekében minden példához külön ábrát készítettem.

La Linea Interactive

Az első elemezni kívánt példa tulajdonképpen *rajzfilm*. A Patrick Boivin kanadai amatőr filmes által készített *La Linea Interactive*¹¹ 2008-ban jelent meg mint interaktív animációs film a YouTube-on. A film Osvaldo Cavandoli híres *La Linea* sorozata alapján készült, amely Magyarországon Menő Manó néven vált ismertté. A történet során feltűnik a már jól ismert figura, majd amikor egyszer csak „elfogy a lába alól a talaj”, elkezdődik az interaktív kaland. A kép bal oldalán *gombok* jelennek meg, melyek egy-egy lehetőséget ábrázolnak (1. kép). A néző választásának megfelelően ezután a ceruza rajzolni kezd, és a történet folytatódik (2. kép).

1-2. kép: Pillanatkép a La Linea Interactive című filmből

Forrás: <http://www.YouTube.com/watch?v=RZzlezxLu7s> (utolsó letöltés: 2011. 11. 22.)

A filmben megjelenő gombok felhasználásával elkészítettem a történet ábráját. A fekete négyzet jelöli a kezdőpontot, a vékony vonalak jelölik magát a történet fonalát, ami a köröknél elágazik. Az elágazási pontoknál a képen gombok jelennek meg, ekkor választhat a néző. A történet végét a téglalap szimbolizálja.

Az ábra segítségével a következő megállapításokat tehetjük:

Látható, hogy a *La Linea Interactive* *meglehetősen sok elágazást* tartalmaz és a történetek mindig különböző véget érnek.

Egy-egy történet tulajdonképpen *az utak mentén lineárisan* járható végig, tehát 13 lineáris történetet kapunk.

1. ábra: A La Linea Interactive szerkezete

Forrás: saját készítés

- A mű erőssége, hogy nem csupán egy egyszerű eldöntendő kérdésként jeleníti meg a választást „bemenjen, vagy ne menjen be az ajtón?”, hanem annál sokkal rejtélyesebb módon, ábrák közül választhat a néző. Mivel a rajzok életre kelnek, nem tudható pontosan, mi mindent rejthet egy vonal vagy éppen kettő. Ráadásul, miután kiderült, hogy mi lett a választott rajzból, a történetet a figura alakítja tovább, aszerint, hogy mit kezd a helyzettel vagy éppen mit kezd a helyzet vele. Tehát a beavatkozás kevésbé direkt módon befolyásolja a történetet.
- Ebben az interaktív filmben a beavatkozás a fordulópontoknál szükségszerű, nélküle nem mehet tovább a történet. Ez a néző számára teljesen elfogadható, talán a tartalom és a forma között létrejövő erős koherencia miatt. Ne felejtsük el, hogy az eredeti műben a történetek a „fehér ceruzás ember” és a rajzfigura interakciójára épültek, valamilyen formában tehát interaktivitásra születtek. Ezért a tartalom miatt lehet ilyen kiváló interaktív filmet készíteni belőle.

Choose a Different Ending

A *Choose a Different Ending* tudomásom szerint az első olyan interaktív film, amely oktató vagy helyesebben társadalmi céllal jött létre a YouTube-on. A film a londoni Metropolitan Police jóvoltából készült, és által elkövetett bűntény elleni kampány része, melynek célja eloszlatni azt a fiatalok körében elterjedt tévhitet, hogy biztonságos kést vinni magukkal, továbbá felhívja a figyelmüket, hogy az elhamarkodott döntések súlyos következményekkel járnak.¹² A történet a már megszokott fordulópontoknál történő választási lehetőségek mentén ágazik el. Az első kérdés rögtön, hogy vigyünk-e magunkkal kést vagy ne (3. kép). Egyik lényeges különbsége az előző példához képest, hogy ebben az eseményeket belső nézetből láthatjuk.

3-6. kép: Pillanatképek a Choose a Different Ending című filmből

Forrás: <http://www.youtube.com/watch?v=JFVvkzYDNJqo> (utolsó letöltés: 2011. 11. 22.)

A mű számos elágazási pontot tartalmaz és az ezek mentén létrejövő történet végén legtöbbször az ügyvédnél találjuk magunkat. (5. kép). A negatív töltetű történetek végén fehéren megjelenik a „drop the weapons” nevű weboldal címe is, amely az információkon túl segítséget kíván nyújtani a rossz körökbe keveredett fiataloknak (6. kép).

Elkészítettem a *Choose a Different Ending* ábráját is, melyen – csakúgy, mint a *La Linea Interactive* esetén – a vékony vonalak a történet szálait jelölik. Az elágazási pontokat az üres körök, a választási lehetőségeket itt az ovális elemek jelölik, mert az előző példától eltérően a választható gombok szöveget tartalmaznak, és azt befolyásolják, hogy mit cselekedjen a főhős. Az azonos színek azonos jeleneteket szimbolizálnak. A téglalapok a negatív befejezést, míg a körök a pozitív végkifejletet. Az ábra alapján a következő megállapításokat tehetjük:

Látható, hogy a *Choose a Different Ending* 14 történetet jelenít meg, azonban vannak történetszálak, melyek azonos befejezéssel érnek véget. A film bizonyítja, hogy ugyanaz a jelenet többször beépíthető a struktúrába.

Összesen nyolc különböző véget érhetnek a történetek, ezeket nyolc különböző szín jelöli. A befejezések között logikai sorrend állítható fel, amely a történet tanulságát is magában hordozza. A legrosszabttól a legjobb lehetőségig haladva a következő színsorrend állítható fel:

2. ábra: A Choose a Different Ending szerkezete

Forrás: saját készítés

- A negatív végkifejlet halállal, börtönbüntetéssel vagy őrizetbe vétellel jár. Úgy gondolom, hogy a film egyik erőssége abban nyilvánul meg, hogy ezeken belül árnyalatnyi *különbségek jelennek meg a szituációk függvényében, illetve annak megfelelően*, hogy milyen ok vezet az adott befejezéshez.

Az ábrán látható továbbá három csomópont, vastag vonallal jelölve. Ezeknél a csomópontoknál (a kísértést szimbolizálva) egy fiú tűnik föl, kezében késsel, és választás elé állít „elvesszük a kést vagy nem”. Az azonos jelenetek különböző utak során bukkanak fel, melyek erősítik a film oktató szándékát. Az üzenet: bármerre is mész, számtalanszor kerülhetsz olyan helyzetbe, mely során a rossz döntésednek rossz következménye lesz.

The Time Machine

A *The Time Machine*¹³ az amerikai Chad, Matt és Rob alkotótrío produkciója, mely 2008-ban jelent meg, mint az első interaktív film a YouTube-on. Az alkotók ezen kívül még négy interaktív filmet készítettek.¹⁴ Minden történetükben főszereplőként vesznek részt, valamint saját maguk írják, rendezik és vágják a filmjeiket. A profi csapat által létrehozott interaktív művek rendkívül szórakoztatóak, az akciófilmeketől a vígjátékokon át a horrorig számos zsánert megjelenítenek. Az eddig bemutatott példák közül a Chad, Matt és Rob produkciók állnak a legközelebb a *valódi filmélményhez*. A dolgozatban számos kiváló alkotásuk közül a *The Time Machine-t emelem ki, valamint a legutóbbi munkájukban megfigyelhető fejlődés miatt a The Treasure Hunt* kapcsán is írok néhány mondatot. A *The Time Machine* – szerkezetét tekintve – szintén a fordulópontoknál történő választást alkalmazza.

7-10. kép: Pillanatképek a *The Time Machine* című filmből

Forrás: <http://www.YouTube.com/watch?v=l8rJ1WML60Y> (utolsó letöltés: 2011. 11. 22.)

Már az első fordulópont kapcsán érdekes választás elé kerülünk: „Chad és Matt beszálljanak-e a Rob által időgépnak titulált szemetes ládába, avagy ne” (7. kép). Az első választásnak megfelelően a fiúk egy villanással visszamennek 1218-ba. Minden „ugrásnál” a képen megjelenik a dátum és az idő (8. kép). A történet folytatódik, az események gyorsan követik egymást. Chad, Matt és Rob első interaktív filmjében a jelenetek hamar fordulópontjukhoz érnek, azonban a vicces szituációknak köszönhetően ez semmit sem von le a filmélményből.

A *The Time Machine* szerkezetileg is eltér néhány ponton a korábbi példáktól, a különbségeket a történet ábráján keresztül szemléltetem. Az ábrán a már megszokott módon a jeleneteket a vékony vonalak, a csomópontokat a körök jelölik. A szövegdobozok pedig a választható lehetőségeket. A további jelöléseket a megállapításokkal összefüggésben magyarázom.

- Az első szembetűnő jelölés, a görbe nyíl, egy fontos újítást jelez. A *The Time Machine* választási lehetőségei közül az egyik jó a másik rossz. A rossz választás esetén a fiúk meghalnak és a küldetés nem teljesíthető, *a rossz választásnak megfelelő jelenet végén megjelenik egy felirat (jelen esetben „You Failed”) és az egész jelenetet gyorsítva visszatekerik egészen a választási ponthoz, ezzel a jó irányba terelve a nézőt.*

3. ábra: A *The Time Machine* szerkezete

Forrás: saját készítés

A vastag keretes szövegdobozok mentén létrejövő történet gyakorlatilag *lineárisnak mondható*. A módszert *valószínűleg az indokolja, hogy rengeteg munka valódi filmes jeleneteket leforgatni, ezért inkább kevesebb elágazást alkalmaznak.*

- A végső jelenet tehát a történet *egyetlen happy enddel végződő befejezését* jelöli. (Az utolsó választási pontnál hozott rossz döntés mentén a történetnek létrejöhetne egy másik végkifejlete, azonban, ahogyan fent említettem, ezt visszatekerik a választási ponthoz, ezért nem számít valódi befejezésnek.)

A legújabb filmjük a *The Treasure Hunt ugyanilyen szerkezetű*. Sokkal hosszabb jeleneteket tartalmaz azonban, melyek már önmagukban fordulatosaak, így kevésbé kiszámítható, hogy mikor avatkozhat be a néző a történetbe. A hosszú jeleneteknek köszönhetően továbbá nehezebb kitalálni, hogy melyik a jó és melyik a rossz választás.

2.2. Flash

A weboldalba ágyazott interaktív filmek mind tartalmilag, mind pedig strukturálisan különböznek az eddigi példaktól. Igaz, továbbra is akadnak olyanok, amelyek a fordulópontoknál történő választást alkalmazzák (Trapped, 2008; The Outbreak, 2008), de léteznek ettől eltérőek is, melyek kihasználják a web és az Adobe Flash programjában rejlő lehetőségeket. Lenyűgöző világot hoznak létre és minden eddiginél jobban odabilincselik a nézőt a monitorhoz.

Lost Cause

Az interaktív filmek eddigi példái az interaktivitás legegyszerűbb módját alkalmazták, ami az elágazó struktúrában és a fordulópontoknál történő választási lehetőségben mutatkozott meg. A *Lost Cause*¹⁵ az *első bonyolultabb struktúrájú példa, amely gyökeresen eltér az előzőektől. Az interaktív filmet Kirsten Johnson web-designer és független filmes készítette 2007-ben.*¹⁶ A történet egy fiatal nő (Chloe) körül bontakozik ki, amit három karakter perspektívájából látunk.

11-12. kép: Pillanatkép a Lost Cause című interaktív filmből

Forrás: <http://www.motionpieces.ca/lostcause/play.html> (utolsó letöltés: 2011. 11. 22.)

A különbségek a következők:

- Ez az interaktív film nem a fordulópontoknál történő választás módszerét alkalmazza, hanem a dolgozatban korábban említett, különböző szemszögből elmesélt történetben rejlő interaktív lehetőséggel él. A film során *egyszerre látható a három karakter története. Ennek megfelelően egyszerre négy ablak jelenik meg, három kisebb és felettük egy nagyobb. A kisebbek közül az jelenik meg nagyban, amely fölé visszük a kurzort (11-12. kép). Ez a megoldás nem zárja ki, hogy egyszerre több karakter történetét is végigkísérjük. Fontos elem, hogy a jelenetek nem tekerhetőek vissza.*
- A film elején választanunk kell egy nézőpontot, amelyet Chloe alteregói szimbolizálnak. (11. kép). Miután elindul a film, a nézőpont szabadon változtatható. A történetek során észrevehető, hogy a különböző színekbe öltözött Chloe tulajdonképpen párhuzamba állítható a három karakterrel. Tehát az ábrán balról jobbra haladva a pirosat viselő Chloe a karbantartóval, feketében a férjével, rózsaszínbe öltözve az anyjával hozható összefüggésbe. Helyesnek látszik a megállapítás, hogy Chloe-t olyannak látjuk, amilyennek az adott karakter látja.
- Az események egy időben történnek. Mindig az *éppen nagyban látott történet hangját halljuk, a többit nem.* Ez számos érdekes esetet generál. Például észrevehetjük az egyik alsó képen, hogy a karakterek beszélnek, és akkor arra figyelünk inkább.¹⁷
- Az összesen *15 percnyi filmidő közben a történetek sokszor összeérnek*, amikor egyik karakter találkozik a másikkal. Ekkor érezhető, hogy valójában egy történetről van szó. Azonban, ha jól figyelünk, *a történetek között vannak eltérések.* Az egyik ilyen, hogy a pirosba öltözött Chloe-t a férje szándékosan üti meg, míg a feketébe öltözöttet véletlenül – miközben megpróbálja megmenteni. A *Lost Cause* zsenialitása is ebben ragadható meg: attól függően, hogy éppen abban a pillanatban melyiket láttuk, *a történet más értelmezést nyer.*

13-14. kép: Pillanatkép a Lost Cause című interaktív filmből

Forrás: <http://www.motionpieces.ca/lostcause/play.html>(utolsó letöltés: 2011. 11. 22.)

- A film történetét valójában a néző „állítja össze” a látottakból és ez nem egyszerű. (E sorok írójának a negyedik újranezésnél kezdett körvonalazódni, hogy mi is történik.)
- A film végén a karakterek egy helyszínre érnek, a három variációban a választott szemszögnek megfelelő Chloe-t látjuk (13-14. kép). A *Lost Cause az előzetes interakciónak megfelelően a lehetséges három végkifejlet közül automatikusan kiválaszt egyet. Ezek szintén a három karakter szemszögén keresztül értelmezhetőek.*

Kirsten Johnson a Lost Cause megalkotásával egyedülálló interaktív filmet hozott létre. Mivel nem tudjuk pontosan, hogyan alakul a film cselekménye, folyamatosan figyelniük kell. Az erős koncentráció és a kiváló technika miatt a nézőt valóban leköti a cselekmény, aki így teljesen belemerül az interaktív film élményébe.

HBO Voyeur

Az interaktivitás szintén eltérő formáját alkalmazza az HBO Voyeur¹⁸ nevű projektje. Továbbá ez az első példa, amely valóban kihasználja a Flash-ben rejlő lehetőségeket és a tartalmat az egész weboldalon megjeleníti. A Voyeur valójában egy összetett imázsépítő kampány, melyet az HBO megbízásából a BBDO New York és a Big Spaceship készített 2007-ben.

A kampány egy szabadtéri eseménnyel indult, ahol a New York-i Broome és Lulow sarkán álló épületre kivetítettek

egy ötperces filmet. A film azt az illúziót kelti a nézőben, hogy az épület oldalát eltávolították, így láthatóvá válik, hogy a nyolc lakásban és a lépcsőházban éppen mi történik (15. kép). Az esemény után a televízióban megjelenő kisfilmek a weboldalra irányították a nézőket. Az oldalon a szabadtéri film online változata (16. kép) mellett a városban további négy lakás története látható.¹⁹ A néző szabadon navigálhat a város éjszakai sematikus térbeli másában, ahol a fénylő ablakok között lilán világít a további négy különböző helyszín. A *Voyeur* számos új elemet jelenít meg az eddig elemzett interaktív filmekhez képest.

15. kép: HBO Voyeur Outdoor

Forrás: advertising a2b²⁰

16. kép: HBO Voyeur online

Forrás : <http://archive.bigspaceship.com/hbovoyeur/> (utolsó letöltés: 2011. 11. 22.)

- Az első különbség az interaktivitás alkalmazásában rejlik. A *Voyeur* történeteit kívülállóként „lehetjük” meg. Ezt az élményt erősíti, hogy a cselekményeket csak látjuk és nem halljuk. A néző navigálásával és interakciójával folyamatosan fedezheti fel a helyszíneket és a kibontakozó történeteket, melyek számos ponton összekapcsolódnak.
- A weboldalon összesen öt különböző helyszín kereshető meg. Érdekes különválasztani az első helyszínt, amelyben a nyolc lakás eseményeit látjuk és a további különálló négy történetet. Az első film öt percig tart és a Broome & Ludlow nevű helyszínen található nyolc lakásban zajló eseményeket tárja elénk. (A film egyébként megállítható és előre tekerhető.) A cselekmények kibontakozása során észrevehető, hogy ezek a történetek párosával összekapcsolódnak.²¹ Ezen a ponton meg kell említeni a *Voyeur* egy másik interaktív eszközét. Az a lehetőség, hogy egyszerre mindegyik lakást látjuk, csak egy külön választható opció. Amennyiben ezt nem alkalmazzuk, az épületre kattintva mindig az éppen összefüggő történetnek megfelelő lakást látjuk teljesen, míg a többit csak kívülről, az ablakon át (17. kép). A további négy helyszín, négy karakter köré szerveződő történetet rejt.²² A már említett éjszakai városban, a távolban lilán világít a négy helyszín, ha rákattintunk valamelyikre, akkor egy flash animáció segítségével a térben elmozdul a kép és megjelenik előttünk az épület és annak egyik lakása (18. kép).

17–18. kép: Pillanatképek az HBO Voyeurról

Forrás: <http://archive.bigspaceship.com/hbovoyeur/> (utolsó letöltés: 2011. 11. 22.)

- A különálló történeteknél újabb interakció lehetősége tárul elénk. Ezek a kisfilmek több részből állnak. Az adott lakás képe alatt lila színben látható a helyszínhez tartozó jelenetek menüje. Ezen tulajdonképpen, mint egy számegyenesen, az eltelt napok kapnak helyet. A történet időben előre halad, minden egyes bejátszás elején megjelenik, hogy hányadik napon és mikor játszódik a jelenet. A néző a menüre kattintva átugorhat bizonyos napokat, ám ekkor elkerülheti a figyelmét számos olyan esemény, amely a történet értelmezését befolyásolja. Ezzel a módszerrel a kibontakozó történet más és más értelmezést nyer.
- A négy helyszín négy karakterének története önmagában is rengeteg fordulatot tartalmaz és a néző figyelmét folyamatosan leköti annak nyomon követése, hogy mi is történik valójában vagy éppen mi fog történni. A néma dialógusoknak köszönhetően a néző a látványra támaszkodhat csupán, így erősen koncentrálni.
- A négy történet számos ponton összeér. A helyszínek között navigálva, a történeteket kibontva, egyre több összefüggést vehetünk észre, amelyek mentén új történet alakul ki.
- Végül ki kell emelnem, hogy az interaktív filmek alatt kiváló zeneszerzők által komponált filmzenét hallunk. Az első helyszínen választható, hogy a hat különböző zenemű közül, melyiket szeretnénk hallani. Minden egyes zenei bejátszás illeszkedik a történet „koreográfiájához”, ennek köszönhetően még intenzívebb a filmélmény.

A *Voyeur* egyik erőssége abban rejlik, hogy annak megfelelően, mit láttunk korábban vagy mit veszünk észre később – ráadásul attól függően, hogy melyik helyszínt mikor láttuk – a már meglévő történet is változik. Tehát a film szerkezete a nem lineáris interaktív film felé mutat.

HBO Imagine

A *Voyeur* sikere után az HBO 2009-ben új kampánnyal jelentkezett. Az *Imagine*²³ a BBDO New York és a The Barbarian Group együttműködésével jött létre. A weboldal bemutatását – csakúgy, mint a két évvel korábbi *Voyeur* esetén – egy addig még soha nem látott szabadtéri esemény előzte meg. A New Yorkban felállított közel ötméteres installáció a Cube nevet kapta és két, egyenként kétperces történetet vetített ki rá. A történetet négy különböző oldalról vették fel, ennek megfelelően a kocka négy oldalára annak egy-egy perspektíváját vetítették. A Cube lényege, hogy a kivetített film csak akkor érthető meg teljesen, ha minden oldalról megnézték. A Cube azt demonstrálta, hogy a megváltozott szemszög mindent megváltoztat. A filmeket Noam Murro rendezte.²⁴ A

kivetített filmek végén a weboldal címe volt olvasható.

Az *Imagine* az eddig elemzett példákhoz képest új struktúrával rendelkezik és olyan interaktív filmet hoz létre, amely már valóban nem lineáris. Vizsgáljuk meg, miben rejlik az *Imagine* különlegessége:

19–20. kép: Pillanatképek az HBO Imagine-ről

Forrás: www.hboimagine.com (utolsó letöltés: 2010. 06. 10.)

- Az *Imagine* a Cube képével indul (19. kép). Amíg az oldal betölt, a koncepció olvasható, miszerint a Cube egy történet négy oldalát mutatja egyszerre és csak mind a négy oldalt látva érthető meg a teljes cselekmény. Az oldal fehérből feketébe vált és a *Cube digitális változatát* tárja elénk (20. kép). A digitális Cube egyik élet közepre igazítva egyszerre látható két szemszög, a kocka szabadon forgatható. Az *Imagine* két Cube-ot tartalmaz, két kisfilmnek megfelelően.
- A Cube lehetővé teszi, hogy az egy időben különböző helyen tartózkodó szereplők viselkedését is lássuk. Az első példánál, amikor a két karakter beszélget és egyikük kimegy a szobából (a képből), a kocka elforgatásával egyszerre láthatjuk az előző és a másik helyszínt is. Úgy követhetjük tehát az egyik karaktert, hogy közben a másikat is szemmel tartjuk. A Cube egy eddig még nem látott új innovatív módja a különböző szemszögből látható történet megnyilvánulásának.
- Az *Imagine* térben elhelyezett jelenetek hálójá, amelyből a néző állíthatja össze a történetet (21. kép). A néző szabadon navigálhat a térben, amely leginkább egy jelenetuniverzumra hasonlít. A dolgozat elején már felmerült egy hasonló gondolat, amely szerint az interaktív film lehetne jelenetek hálójá, amelyből a néző sorba rendezve kialakítja a történetet. Itt nem számít a sorrend. *Egy történet* van szétdarabolva. Mindegy, melyik jelenetet nézzük meg először, a történet a következőre épül: minél több részletet ismerünk, annál többet tudunk.

21. kép: pillanatkép az HBO Imagine-ről

Forrás: *The Inspiration Room*²⁵ www.hboimagine.com (utolsó letöltés: 2011. 11. 22.)

22. kép: HBO Imagine szerkezete

Forrás: *The Inspiration Room*²⁶ www.hboimagine.com (utolsó letöltés: 2011. 11. 22.)

- A néző a távolban világító állóképre kattintva *térbeli flash animáció* után láthatja, hogy mit is talált. Minél több jelenetet „bontunk ki”, annál világosabb a történet.
- Egy másik opciónak köszönhetően megjelenik a *történet váza* (22. kép). Itt láthatóak a már feltárt jelenetek, ezek a darabok világítanak, a még felfedezetlenek fekete téglalapoként jelennek meg. Ezen keresztül is haladhatunk tovább, az üres helyekre kattintva. A struktúrán összekötő vonalak mutatják a kapcsolódási pontokat.
- A jelenetekon kívül hangfelvételek, újságcikkek is szerepelnek a „történetdarabkák” között. Ettől az *Imagine* kiegészíti a filmélményt a detektív történeteken alapuló játékokból ismert *nyomozás élményével*.
- A *történet darabjai számtalan ponton összekapcsolódnak*. Akadnak olyan jelenetek, amelyek akár négy másikkal is kapcsolatban állnak, de vannak olyanok is, amelyek csak eggyel.
- Az interaktív film darabjait alkotó *kisfilmek önmagukban is fordulatosak és erősítik a koncepciót, miszerint minden megváltozik, ha megváltozik a perspektíva. Az egyik ilyen, amikor a szőnyegen fekvő kisfiú, kezében plüssmackóval alszik, a kamera lassan svenkel és még néhány ugyanolyan plüssmackót látunk, aztán a kamera lassan svenkel tovább a földön és az asztalon heverő temérdek plüssmackóra, míg végül meglátjuk, hogy az asztalnál ülő nő gyémántokat és pénzt tesz a mackókba, a jelenet legvégén pedig a háttérben feltűnik a történet kulcsfigurája, az idegesen telefonáló Mr. Yamamoto is.*²⁷
- Az *Imagine* utolsó jelenete egy olyan bejátszás, amelyben az egyik főszereplő férfi „mindent bevall”. Érdekes, hogy ezzel azt az érzést kelti, hogy jó úton haladtunk végig.²⁸

Az HBO *Imagine* a szétdarabolt történetnek és a térben elhelyezett összefüggő jeleneteknek köszönhetően nem lineáris szerkezetű. Amellett, hogy remek interaktív film, ne felejtjük el, hogy eredetileg imázsépítő reklám. A készítő szerették volna megfordítani a reklámszakma azon gyakorlatát, hogy az üzenet a történet felett áll és létrehozták a történetet, amely az üzenetet önmagában hordozza. Minél többet foglalkozunk a filmmel, annál erősebb az érzés, hogy mindez sokkal több, mint amit elképzeltünk.

Záró gondolatok

Jelenleg a legtöbb interaktív film az egyszerű, elágazó szerkezetet preferálja, ám ezek között is találunk olyan példákat, amelyek a tartalom és a forma koherenciájának, valamint a kiváló történeteknek köszönhetően, rendkívüli filmélménnyel ajándékozzák meg a nézőt. A nem lineáris szerkezetű példa alapján pedig megállapítható, hogy a térben és időben feldarabolt történet feltárása, a jelentés és a cselekmény folyamatos újragondolásával

igazán bevonja a nézőt a film történetébe. Azt gondolom, hogy az interaktív film még nem érte el csúcspontját és a technológia fejlődésének köszönhetően új és érdekes példáival találkozunk a jövőben.

Irodalom

Almási Miklós (1994): A néző belép a képbe: Digitalizált tévémozi. *Filmvilág*, 7. szám. 13-15.

Eco, Umberto (1998): Nyitott mű. Budapest: Európa Könyvkiadó.

Gayer Zoltán (2005): A befogadás útjain. A nézői előfeltevések szerepe a sorozatok élvezetében. *Médiakutató*, tél, 97-108.

Hales, Chris (2010): Audience Interaction in the Cinema: An Evolving Experience. In: *Transforming Culture in the Digital Age*, International conference in Tartu. Tartu: Estonian National Museum, Estonian Literary Museum, University of Tartu.

Horváth Antal Balázs (1996): Interaktív mozi: Paradicsom eszképisztáknak. *Filmvilág*, 11. szám. 41-43.

Herpai Gergely (2000): Mozi és interakció: Beszélgetés a DVD lehetőségeiről. *Filmvilág*, 2. szám. 44.

Kovács András Bálint (1995): Az erőszak léhasága. *Filmvilág*, 4. szám. 26-31.

McMahan, Alison (2001): A több alakú elbeszélés hatásai a szubjektivitásra. *Metropolis*, 2. szám. 60-70. (Varró Attila fordítása)

Szilas, Nicolas (1999): Interactive Drama on Computer: Beyond Linear Narrative. In: *AAAI Fall Symposium on Narrative Intelligence, Technical Report FS-99-01*, AAAI Press, pp. 150-156.

<http://www.aaai.org/Papers/Symposia/Fall/1999/FS-99-01/FS99-01-026.pdf>

Xantus János (2004): *Hol volt/1/, hol nem volt/0/...*, DLA dolgozat. Budapest, Színház- és Filmművészeti Egyetem.

Online források

Chad & Matt & Rob : http://en.wikipedia.org/wiki/Chad,_Matt_&_Rob#cite_note-TubFilter-6 (utolsó letöltés: 2011.11.22.)

HBO Cube imagination: <http://theinspirationroom.com/daily/2010/hbo-cube-imagination/> (utolsó letöltés: 2011.11.22.)

New Beta Feature (2008): Video Annotations: <http://YouTube-global.blogspot.com/2008/06/new-beta-feature-video-annotations.html> (utolsó letöltés: 2011.08.11)

Ritchie, Kevin: HBO asks viewers to Imagine in new branding campaign, 2009: <http://www.boardsmag.com/articles/online/20090915/hboimagine.html> (utolsó letöltés: 2011.08.06)

Szilas, Nicolas & Axelrad, Monica & Richle, Urs (2011): Propositions for Innovative Forms of Digital Interactive Storytelling Based on Narrative Theories and Practices: http://tecfa.unige.ch/perso/szilas/papers/SzilasAxelradRichle_IJCGT2010.pdf (utolsó letöltés: 2011.08.06)

The Inspiration Room (2008): HBO Voyeur Project: <http://theinspirationroom.com/daily/2008/hbo-voyeur-project/> (utolsó letöltés: 2011.11.22.)

Hivatkozott filmek

24, Jon Cassar, 2001-2010

Jackie Brown, Quentin Tarantino, 1997

Ponyvaregény, Quentin Tarantino, 1994

Rashomon, Akira Kurosawa, 1950

Távkapcs, Frank Coraci, 2006

Vissza a jövőbe 2., Robert Zemeckis, 1989

Lábjegyzetek

1

Jelen tanulmány az azonos címet viselő szakdolgozatom összefoglalójának tekinthető, amelyben dr. Gayer Zoltán szakmai segítségére és javaslataira támaszkodtam csakúgy, mint e tanulmány írásakor. Közreműködését ezúton is köszönöm. A szakdolgozat első felében említést teszek az interaktív filmig vezető út néhány fontos mérföldkövéről, melyekből látható, hogy korábban már voltak kezdetleges kísérletek a

közönség bevonására. Ilyen volt az 1967-es Kinoautomat (a mozi nézői szavazással befolyásolhatták a történet alakulását).

Chris Hales egyik tanulmányában hasonló definíciót használ „The so-called ‘interactive film’, a film or video projection that can be changed in some way by the audience watching it...” (Az úgynevezett „interaktív film”, egy olyan film- vagy videóvetítés, amely a közönség által valamilyen módon megváltoztatható, miközben nézik azt...) – Hales (2010).

Ma már számtalan ingyenes vágóprogram érhető el az interneten, és az olyan megosztóknak köszönhetően, mint a YouTube vagy a Videá bármi lehetséges. Mindez persze a kép digitalizálásával kezdődött. Lásd erről például: Almási (1994).

Alison McMahan a többalakú cselekményt vizsgálja, szerinte: „A többalakú cselekmények eseményközpontúságuk ellenére nem lineárisak...” [...] A három alapvető többalakú cselekménytípus a következő: a lineáris szerkezet alkalmi kitérőkkel (az úgynevezett zsákutcás cselekmény), a többszörösen alárendelt kitérőkből felépülő szerkezet, valamint a párhuzamos cselekményszerkezet.” Utóbbinál megkülönbözteti azonban a „lineáris módon kivitelezett párhuzamos cselekményszerkezetet”, amelyben, „mint a klasszikus időutazás-filmekben, a filmkészítők hozzák meg az arra vonatkozó döntést, hogy mely ponton keresztezzék egymást a síkok” (McMahan, 2001).

Hasonló módszert alkalmaz a Lost Cause interaktív film, melyre később letem rá az interneten és a gyakorlati példák között elemzek majd. Egy másik példa pedig Mike Figgis Timecode-ja, melyben a mozivászon négy részre osztva mutatja be, hogy ugyanabban az időben mi történik a különböző karakterekkel. Figgis a hangkeveréssel tereli a „megfelelő irányba” a nézők figyelmét.

Az említett cikket lásd: Kovács (1995).

Ez a videojátékok sajátossága, például amikor a semmiből felbukkan egy ellenség, akivel meg kell küzdeni.

Digital Interactive Storytelling (DIS). A szerzők a digitális interaktív történetmesélés és a kalandjátékok különbségét a következőben látják: míg a kalandjátékok a történetet arra használják, hogy előremozdítsák a cselekményt, addig a DIS a cselekményen keresztül kívánja előremozdítani a történetet. Tehát a DIS végső célja abban áll, hogy maga a felhasználó generálja a történetet. Lásd: I.m. pp. 1.

A hat fő narratív technika részletes változatait lásd az idézett tanulmányban.

Lásd A YouTube hivatalos blogján: New Beta Feature (2008)

Lásd: <http://www.YouTube.com/watch?v=RZzlezxLu7s> (utolsó letöltés: 2011. 11. 22.) egyszerűbben a YouTube keresőjébe írva: la linea interactive.

Lásd a londoni Metropolitan Police honlapján: Anti Knife Crime Advertising Campaign launched: http://www.met.police.uk/campaigns/anti_knife_crime/ (utolsó letöltés: 2011. 11. 22.).

Chad, Matt & Rob: The Time Machine: <http://www.YouTube.com/watch?v=l8rJ1WML60Y> (utolsó letöltés: 2011. 11. 22.) egyszerűbben elérhető a YouTube keresőjébe írva: the time machine chad matt and rob. Illetve közvetlenül az alkotók honlapján: <http://www.chadmattandrob.com/> (utolsó letöltés: 2011. 11. 22.).

Megjelenési sorrendben: The Murder (2009), The Birthday Party (2010), The Teleporter (2010), és a legújabb The Treasure Hunt (2011).

Az interaktív filmet lásd a következő oldalon: <http://www.motionpieces.ca/lostcause/play.html> (utolsó letöltés: 2011. 11. 22.) illetve a google keresőjébe írva: lost cause interactive film.

Kirsten Johnson mesterszakos diplomamunkáját a Lost Cause készítésének és bemutatásának tapasztalatairól írta. Tekintettel arra, hogy a diplomamunka elérhető a film weboldalán keresztül és annak részletes elemzését tartalmazza, a filmet az előző példákhoz képest mutatkozó különbségek és saját tapasztalataim tükrében elemzem e dolgozatban. A diplomamunka a következő címen olvasható: <http://www.motionpieces.ca/attachments/thesis.pdf>. (utolsó letöltés: 2011. 11. 22.).?

Egy ilyen döntésem során lemaradtam a másik kisfilmben történt fontos momentumról.

Lásd: <http://archive.bigspaceship.com/hbovoyeur/> (utolsó letöltés: 2011. 11. 22.), illetve a Google keresőjébe írva: hbo voyeur.

Lásd: The Inspiration Room (2008)

A képet az advertising a2b weboldalon találtam: <http://advertisinga2b.wordpress.com/2010/05/19/media-outdoor/> (utolsó letöltés: 2011. 11. 22.).

A nyolc történetnek az alkotók fantázianeveket adtak: The Tempted – The Temptress; The Departure – The Proposal; The Discovery – The Killer Within; The Grown- Up Table – The Delivery. Lásd a The Inspiration Room

cikkben.

22

Ezek: The Mediator, The Artist, The Housewife, The Mortician. Lásd: a képernyőn a lakás mellett megjelenő zenei bejátszás címe alapján.

23

Az HBO Imagine eredetileg a www.hboimagine.com (utolsó letöltés: 2010. 06. 10.) oldalon volt elérhető, amely sajnos 2010 nyarától már nem elérhető. Néhány feltöltött video az oldalról még elérhető a YouTube-on. Lásd: CANNES LIONS 2010 PLATA - HBO Cube: <http://www.YouTube.com/watch?v=plQgRLzvK9s&feature=related> (utolsó letöltés: 2011. 11. 22.), illetve a YouTube keresőjébe írva: hbo imagine.

24

A kampányról számtalan cikk jelent meg lásd például: Ritchie (2009), illetve a YouTube-on található videót a film készítéséről: HBO Imagine [thetrendwatch.com]: <http://www.YouTube.com/watch?v=S2m7JcD0dK0&NR=1> (utolsó letöltés: 2011. 11. 22.).

25

Lásd: HBO Cube imagination, 2010.

26

Az Imagine weboldala ugyan már nem elérhető, de Brandon Mugar, a BBDO New York művészeti igazgatója a vimeóra feltöltötte a kisfilmeket. Az említett példát lásd: Happy Kid: <http://vimeo.com/14011419> (utolsó letöltés: 2011. 11. 22.).

27

Később újra végig szerettem volna nézni, mert kíváncsi voltam rá, mi történik, ha egy másik IP címről is végigcsinálom, ekkor vettem észre, hogy az oldal már nem létezik.

Állásfoglalás

[Közös állásfoglalás a kommunikációs alapképzés tervezett megszüntetéséről](#)

Legolvasottabb

- [Manipulál-e a média?](#)
- [Az internetes kommunikáció története és elmélete.](#)
- [Reklámhatás, problémamegoldás, intencionalitás](#)
- [Médiaerőszak: tények és mítoszok](#)
- [A tévémaci tudatformáló szerepe](#)

Könyvajánló

<>

Szomszédok közt

> [könyv rendelés](#)

Megrendelés

<>

2016 nyár

> [régebbi lapszámok](#)

Pódiumbeszélgetések

[„Szomszédok közt” pódiumbeszélgetés](#)

Kérdez: Bajomi-Lázár Péter Médiakutató

Válaszol: Kovács M. András és Lányi Balázs forgatókönyvíró

> [korábbi pódiumbeszélgetések](#)

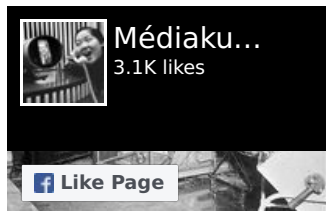
Partnereink

[Magyar Kommunikációtudományi Társaság](#)

[Sajtószabadság Központ](#) (rendszeres tevékenységét források hiányában megszüntette)

[Eastbound - Culture, Society, Media](#)

[Infokommunikáció és jog](#)

© [Médiakutató Alapítvány](#) 2000-2017. [Impresszum](#) [Szerzőinkhez](#)

- [Korábbi lapszámok](#)
- [Rovatok](#)
- [Szerzőink](#)
- [Rólunk](#)

Médiakutató 2011 tél

Történelem

[Buzinkay Géza:](#)

A trianoni békeszerződés és a magyar liberális sajtó

A tanulmány azt mutatja be, hogy milyen hatással volt a magyarországi liberális országos napilapokra a trianoni békeszerződés. Egyrészt azt, hogy milyen módon ábrázolták a készülő „békeművet”, mit mutattak fontosnak a feltételek megismerésekor, milyen módon értelmezték a szerződést – illetve hogy volt-e különbség a liberális és a nemzetinek nevezett újságok hangvétele között. Másrészt azzal foglalkozik, hogy a területi és kulturális veszteségek milyen üzleti veszteségeket okoztak eme lapok kiadóinak, és azok milyen módon próbálták újjászervezni önmagukat.

A trianoni békeszerződésről szóló, legteljesebb mai történeti monográfia az aláírását követő magyarországi közhangulatot, illetve a lapok reakcióit így mutatja be:

„Magyarországon, különösen Budapesten [...] nemcsak a reggel volt borús és szomorú, napközben is gyászoltak az emberek. Az iskolákban és a hivatalokban szünetet rendeltek el, *az újságok gyászkeretben jelentek meg* [kiemelés tőlem – B. G.], a zászlókat félárbocra eresztették. A boltok közül is csak azok nyitottak ki, amelyek élelmiszert árultak. [...] A június 4-5-ei sajtócikkeket... a békeszerződés teljes elutasítása és gyors megsemmisülésének biztosra vétele jellemezte – az egyes lapok politikai beállítottságának és az újságírók alkatának megfelelő apróbb eltérésekkel. [...] *Olyan cikk, amely differenciálni akart és merészelt volna a békerendezés egyes elemei között az igazságosság és az igazságtalanság fokozatai szerint, ezen a napon nem jelent meg a magyar sajtóban* [kiemelés tőlem – B. G.]. Tartalmi különbség az egyes orgánumok között legfeljebb annyiban mutatható ki, hogy a baloldali lapok [...] nagyobb hangsúlyt helyeztek a belső konszolidáció, a »békés építőmunka« fontosságára, mint a kardcsörtető jobboldaliak.” (Romsics, 2001: 207, 209-210.)¹

Ehhez hasonló képet sugall másik két munka is. A történetírói szándékkal és felkészültséggel készült mindkét cikkgyűjtemény csak az 1920. június 3-5-ei vezércikkekből válogatott, azaz úgy fogta fel feladatát, hogy a napisajtó lényegének megfelelően az esemény közvetlen visszhangjára figyel (Gerő, 1989: 259-287, Zeidler, 2003: 341-344).

A trianoni békeszerződés azonban bármennyire is történelmi balesetnek minősülhet, mégsem úgy következett be, mint egy közúti baleset: egy pillanat alatt, amelyre éppen ezért korábban se készülni, se elképzelni, se érvelni ellene nem lehet. A baleset-jelleg hangsúlyozásával, valószínűleg nem szándékosan, de éppen a tények kényszere alól bújtak ki az egykori döntéshozó antant országok olyan értelmiségiei, akik szimpátiát és megértést akartak mutatni a magyarság sorsa iránt. A szocialista felfogású francia nyelvész, Aurélien Sauvageot Szekfű Gyulával vitázva fogalmazta meg, hogy

„Trianont nem egyedül a háború előtti Magyarország gyengeségei eredményezték, hanem azok a magyar nemzettől merőben idegen, irracionális erők, melyek elszabadultak és magukkal sodorták. Nemcsak a »falut«, az egész országot elsodorta a forgószél, és nem maradt utána más, csak rom és omladék” (Sauvageot, 1988: 82-83).

Alig két évvel ezelőtt egy angol történész és diplomata, Sir Bryan Cartledge pedig a következőket írta:

„Magyarországot ezeréves történelme során számos szerencsétlenség sújtotta, amelyeket mind túlélte [...] A trianoni szerződés mindezeknél tragikusabb volt, mert következményei maradandóak. A megszállás, a vereség és az elnyomás okozta sebek mélyek lehetnek, de begyógyulnak. Az amputáció visszafordíthatatlan.” (Cartledge, 2009: 157).

Ezekből a megfogalmazásokból vitathatatlanul árad az együttérzés, de egyúttal az is látszik, hogy végzetszerűként, sorscsapásként tekintenek a trianoni szerződésre, mintha természeti erő és nem hosszabb folyamatok, nem propagandaháború és nem politikusi döntések eredménye lett volna.

Pedig, akárcsak a politikusok, a sajtó is előre készült a békekötésre és puhatolta feltételeit. A Budapesti Hírlap, amelyet immár főszerkesztőként jegyzett Rákosi Jenő, és aki többször jelentkezett lapjain mint vezércikkíró, már az

1919. november 30-ai számtól felkért egy-egy gazdasági, pénzügyi „szaktekintélyt”, hogy a vasárnapi kiadásokba írjon cikket arról: az addigi ismeretek és a már megkötött békeszerződések alapján mire számíthat Magyarország. A szerkesztőségi indoklás szerint

„Reméljük, hogy e becses közleményeinkkel elérjük, hogy az érdekelt magyar közönséget a béke, melyet nekünk Franciaországban készítenek, sem készületlenül, sem védtelenül nem fogja találni.”²

Elsőként Chorin Ferenc, a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetségének elnöke, főrendiházi tag szólalt meg. Őt a december 7-ei számban Mátyás Jenő, a szervezet titkára követte, akit a bankigazgató, egyetemi tanár és hamarosan pénzügyminiszter Hegedüs Loránt követett. A december 11-ei szám vezércikke már nyíltan leszögezte:

„Most, hogy minket is meghívtak a békekonferenciára, közvéleményünknek végre állást kell foglalni a békeszerződés tárgyában. Jól tudjuk, hogy e szerződés a hadikárok jóvátételének kötelezettségén kívül azt a megdöbbentő követelést tartalmazza majd, hogy hazánk területének nagyobb részéről mondjunk le.”³

Tehát a sajtó már fél évvel a békeszerződés aláírása előtt tulajdonképpen a bekövetkező döntésre kezdte felkészíteni a közvéleményt. És amilyen információt közvetített, annak helytálló volta be is bizonyosodott – erre visszatekintve fel is hívta a figyelmet a Pesti Hírlap vezércikke 1920 májusában:

„Csak azt mondhatjuk: semmit, de semmit sem változtat pontosabb tudomásunk azon benyomáson vagy ítéleten, amelyet az első sürgönyjelentések a magyar közönségből kiváltottak.”⁴

Ennek ellenére a sajtó nem teljesíthette ígéretét: nem készíthetett fel az „amputációra”, mert az hihetetlen és elképzelhetetlen volt.

1919. december 4-étől, amikor a lapok közölték, hogy az antant elismerte a Huszár-kormányt és meghívta Magyarországot a béketárgyalásokra, sűrűsödtek a vele foglalkozó hírek is, eszmefuttatások is, majd pedig 1920. május 6-tól kezdve, amikor a magyar békedelegátusnak átadták a békefeltételeket, az lépett elő az elsőrendű sajtótémává. Vagyis a lapok valóságos állásfoglalását két nap helyett legalább egy hónap cikkei alapján lehet hitelesen felmérni, hiszen amire megtörtént a békeszerződés aláírása, érvekben is, szenvedélyben is nagyrészt kimerültek már a lapok és publicistáik.

Cenzúra és miniszterelnöki kérés a „destruktív, nemzetellenes” lapokhoz

A sajtóban publikált szövegek értelmét gondosan kell mérlegelnünk. Ebben az időben szigorú cenzúra volt hatályban, de tekintve a forradalmi időszakot, rapszodikusan működött. Túlságosan sokan vettek részt benne ahhoz, hogy következetes lehessen. Lényegileg cenzúrahatalóság volt a Nemzeti Hadsereg, azaz a Fővezérség sajtóosztálya, a Miniszterközi Sajtóbizottság, és cenzúrafeladatokat is ellátott a Miniszterelnökség sajtóosztálya, az ügyészség sajtóosztálya; és mint az elkobzások-eltiltások végrehajtó intézménye, a posta is szerepet játszott benne. Ezek az osztályok és bizottságok gyakran inkább rivalizáltak egymással, mintsem együttműködtek. A legmerevebb és legbefolyásosabb katonai sajtóhatalóság például mindhiába ragaszkodott utasításai végrehajtásának visszaigazololásához (Markovits & Tóbiás, 1966: 48–53) – ez pedig azt sejteti, hogy rendszeresen és tudatosan kijátszották; ami természetesen nem ment odáig, hogy hatástalanították volna. 1919. november 13-án ugyan egy miniszterelnöki rendelet visszaállította az 1914. XIV. törvénycikk, a Tisza István-féle sajtótörvény hatályát, ám a cenzúra fenntartásával, amelyet majd csak 1921. december 11-ével törölt el gr. Bethlen István.⁵

A cenzúrának több formája is együttesen működött: a klasszikus, a nyomtatás előtti ellenőrzés-engedélyezés a kefelevonat benyújtása alapján történt; de az utólagos ellenőrzés is életben volt, és gyakran koboztak el, tiltottak el a postai szállítástól már kész lapszámokat, nyomtatványokat.

A Tanácsköztársaságot követően 1919. szeptember 28-án jelenhettek meg ismét a lapok, előzetes engedély és kiutalt papírmennyiség alapján. Volt olyan időszak, amikor az összes lap csak négyoldalas számokat adhatott ki. November 15-éig a megszálló román katonai cenzúra működött Budapesten, ami olykor magyar nyelvtudás nélküli ítélkezést jelentett (Az 50 éves Pesti Hírlap, 1928: 139–141). Ekkor elég nagy üres foltokkal jelentek meg a lapok. A Nemzeti Hadsereg Budapestre történt bevonulása után egy időre a fehér blokkok ritkultak, majd 1920 elejétől ismét érzékelhetően gyarapodtak.

November 29-én az igazságügy miniszter értekezletet hívott össze a sajtócenzúra ügy megvitatására, s ezen beszédet mondott Huszár Károly miniszterelnök.

„A következő három dolgot kérem a lapoktól – mondta:

– Először, hogy a kormányt és a békedelegációt *ne hozzák olyan helyzetbe nem hivatalos forrásból eredő közlésekkel, a melyek munkáját megnehezítik és a külfölddel szemben ferde helyzetbe hozzák.* Gondoskodni fogok arról, hogy a sajtó megkapja információit, de viszont a sajtónak gondoskodnia kell arról, hogy a békedelegáció *kifelé teljesen egyöntetű akaratot képviseljen.*”

Második kérése az volt, hogy a sajtó támogassa a nemzeti hadsereget.

„A harmadik kérelem, hogy a lapok a béketárgyalások idején mondjanak le arról, hogy bizonyos felmerülő incidenseket olyan mederben tárgyaljanak, hogy *további izgalmakat kelthessenek idehaza.* A főszempont az legyen, hogy a sajtó egyetlen egy közleményéből se hiányozzon a morál.”⁶

Erre az értekezletre akkor került sor, amikor Eckhardt Tibor – ekkor a külügyminisztérium sajtófőnöke, azonban közvetlen megelőzően a Nemzeti Hadsereg sajtóosztályának vezetője – már összeállította a „destruktív” és „nemzetellenes” lapok címjegyzékét azzal a céllal, hogy ezek vasúti szállítását akár erőszakkal is meggátolják (Sipos, 1998: 145–146). Az értekezleten együtt vett részt túlnyomó többségben azokkal a szerkesztőkkel, akiknek lapját el kívánta koboztatni. Az értekezlet és az azt követő megbeszélés meghívott résztvevői voltak a sajtó részéről: Somogyi Béla (Népszava), Ágai Béla (Az Újság), Diósy Béla (külföldi laptudósítók szindikátusa), Béla Henrik (Budapesti Hírlap), Sebestyén Arnold (Az Est és természetesen a konszern másik két lapja, a Pesti Napló és a Magyarország is), Vészi József (Pester Lloyd), Légrády Ottó (Pesti Hírlap), és a jobboldali sajtó egyetlen képviselőjeként Malcsiner Emil (a Magyar Kurír mellett mint a Nemzeti Újság képviselője, bár ott legfeljebb kiadó-tulajdonosi szerepet játszhatott).⁷

Az értekezlet meghívottjainak névsora arra mutat, hogy a kapcsolat nem szakadt meg a cenzorok és a megcenzúrázottak között, és főleg arra, hogy a kormányzat maga a legbefolyásosabbnak, legfontosabbnak éppen azokat a lapokat tartotta, amelyeket a hadsereg és a jobboldali sajtó „destruktívnak” és „nemzetellenesnek” hirdetett. Az 1920-as években továbbra is ez a lapcsoport nyújtotta a kormányok fő tájékozási, információs forrását a bel- és külföldi közügyek terén és a hazai közvéleményt illetően (Sipos, 1998: 195–196), mennyiségi túlsúlyán felül hagyományai, sajtórutinja és külföldi ismertsége miatt is. Ez a szerep azonban együtt járt azzal, hogy 1919 ősze és 1922 között a berendezkedő új hatalmi csoportok mindegyike ellenségének és riválisának tekintette a liberális sajtót, és tervzeteket készítettek legbefolyásosabb darabjainak betiltására (Klestenitz, 2010).

A sajtónak mint negyedik hatalmi ágának a kifejlődése a 19. század folyamán a liberalizmus szellemében ment végbe, még az eltérő ideológiájú pártcsoportosulások sajtója is a liberalizmus különféle árnyalatait képviselte. A liberális sajtóhagyományok Magyarországon is erősek voltak, sőt az első világháború előtt a magyar sajtó túlnyomó többségét a liberalizmus skáláján helyezhetjük el. A liberális sajtó, mint a háború elvesztésének okozója, a nemzeti törekvések ellensége – a liberális, mint minden gonoszság szinonimája – a Tanácsköztársaság bukása utáni ellenforradalmi szókimcsben terjedt el, amit ideológiailag alátámasztott és megerősített Szekfű Gyula ekkor, 1920-ban megjelent *Három nemzedék* című műve. Az azonban, hogy mi a liberális, közmegegyezés vagy meghatározás helyett homályos sejtésekre és előítéletekre hagyatkozott. Az Est-lapkonszern egyik tagja, a Pesti Napló ugyan mindvégig egyértelműen liberális lapnak számított, mégis gróf Klebelsberg Kunó rendszeres publikálási helye volt az 1920-as években (Ujváry, 2010: 42). A jelek szerint egy lap kevésbé a cikkeinek tartalma miatt minősült liberálisnak, sokkal inkább a laptulajdonos személye miatt, vagyis az Est-lapok nem annyira írásaik, mint inkább Miklós Andor és néhány riportere (Fényes László, Kéri Pál) miatt került ösztűzbe. Még 1921-ben is a posta és az Általános Beszerzési és Szállítási Rt. a belföldre feladott, vagyis Budapesten kívül terjesztett újságokat „destruktív”, illetve „részben problémás” (ez utóbbi mindössze két nagy múltú, tekintélyes liberális napilapot, a Pesti Hírlapot és a Pester Lloydot foglalta magába), illetve „megbízható” csoportokba sorolta (Sipos, 2004: 99). Másképpen szólva egyfelől a liberális, másfelől a keresztény nemzeti kategóriákat állította szembe egymással. Azonban úgy is tekinthetjük, hogy az első két csoportba a régi sajtót, a „megbízhatóba” pedig egyetlen kivételtől (Új Lap) eltekintve az 1918 után alapított lapokat sorolta. Ez a felismerés pedig rávilágít arra a lehetőségre, hogy az ideológiai eltéréssel talán azonos mértékig fontos volt a lappiac meghódításának szempontja: az újonnan megindított lapok vidéken sem érték el az összes újságpéldány egyharmadát, Budapesten pedig még annál is lényegesen kevesebbet. Mivel a konzervatív érzelmű polgárság is nagyrészt liberális felfogású volt (Gyáni, 2011: 51–99), az új jobboldali sajtó olvasói feltehetőleg csak egy másodlagos olvasói kört jelentettek.⁸

Az október 29-ei miniszterelnöki „kérés” eléggé egyértelműnek tekinthetjük ahhoz, hogy feltételezzük: a cenzúrának a béketárgyalásokra vonatkozóan ehhez kellett tartania magát. Különösen az első „kérés” azonban a sajtó részéről azt jelenthette volna, hogy kizárólag valamelyik sajtóosztály, illetve a Magyar Távíratok Iroda hivatalos közleményeit publikálhatja, saját kiegészítései nélkül. Mégis a lapok ezt általában és jól felismerhető módon nem vették figyelembe, kommentárokat fűztek a hivatalos közleményhez, és megosztották feltételezéseiket az olvasókkal.⁹ Ennek ellenére általában nincs nyoma cenzúrázásnak ezekben a cikkekben. A harmadik „kérés” teljesült, a békeszerződéssel kapcsolatos publicisztikák nem kritizálták a békedelegáció vagy a kormány munkáját, és a cenzúrázott részek körüli szövegek összefüggéseiből nem lehet biztonsággal arra következtetni, hogy ezt a cenzúra szövegalkatása idézte elő. A cenzúra működése mindenestre rejtélyes volt; egyik jellemző példája a Rubinek Gyula földművelésügyi miniszter mezőberényi beszédéről szóló sajtótudósítás, amelyben a miniszter beszédét úgy húzta meg a cenzor, hogy a legfontosabb kijelentés a békeszerződés kérdéses aláírásáról, megjelenhetett.¹⁰ Tehát úgy látszik, a cenzúra a gyakorlatban nem témákat tiltott, talán nem is mindig szemléletmódot, inkább egyes információkat és kifejezésmódot, vagy egyszerűen neveket és fogalmakat. A cenzúra és a sajtópolitikai irányítás efféle működése arra enged következtetni, hogy a többfelé létező hatalmi szándékok ellenére sem feltételezhetünk tényleges sajtó- és véleménydiktatúrát, amelynek eredményeként a központi akarat visszatükrözése lett volna a publicisztika. Sőt a békeszerződési folyamat nyomán követése arra mutat, hogy a sajtó álláspontja és hangneme egyre közelebb került a társadalmilag szerveződő Területvédő Ligához, és távolodott a kormányállásponttól. Másfelől az is tény, hogy az olyasféle bennfentes információk, hírek és riporteri nyomozások, amelyeket Fényes László vagy Tarján Vilmos végzett korábban és a tömeglapok mellett a polgári sajtó jellegzetességei voltak, ekkor legfeljebb a jobboldali napisajtóban jelentek meg, ahol a tényfeltárás elsősorban a Károlyi-kormány és a Tanácsköztársaság idején történt eseményekre és szereplőikre vonatkozott, nyilvánvaló politikai céllal.

„Mi ebbe a békébe bele nem fogunk nyugodni”

1920. május elején két esemény foglalkoztatta a sajtót: természetesen a békefeltételek megkapása, illetve az angol szakszervezeti-munkáspárti küldöttség megérkezése azzal a céllal, hogy megvizsgálja a magyarországi „fehér terrort”.¹¹ (Ennek eredményeképpen a The Times június 5-én mindössze rövid Reuter-hírral számolt be a magyar békeszerződés aláírásáról, ugyanakkor viszont hosszabb cikkben, kiemelt címmel foglalkozott a *Labour Boycott of*

Hungary témával, majd két nap múlva a vezető publicisztikák (features) között jelent meg a *White Terror in Hungary - Labour Delegations Report* című cikke).¹²

Május 7-én minden napilap vezető tudósításként közölte, hogy Átvette a magyar delegáció a békeszerződést (Pesti Napló); *Az entente nem változtatja meg a területi intézkedéseket* (Pesti Hírlap); Átadták a magyar békeszerződést (Budapesti Hírlap); *Versaillesben átadták a magyar békefeltételeket* (Az Est), és ilyen, egymáshoz nagyon hasonló címekkel, mindenütt kiemelve, hogy *Elutasították minden követelésünket - Nem lesz népszavazás* (Pesti Napló), illetve hogy *A rutének maguk dönthetnek sorsukról* (Az Est). De ugyanekkor több napilap kiemelt helyen és kiemelt szedéssel hozta - talán a Területvédő Ligától eredő felhívást:

„Ne tűzzön senki fekete lobogót, ne viseljen gyászjelvényt, mert mindnyájan tudjuk, érezzük, hogy a történelmi Magyarország nem halhat meg. Házunkon nemzeti lobogó legyen, jelvényül pedig jövőbe vetett reményünk és törhetetlen bizalmunk jeléül zöld lombot vagy jelvényt viseljünk.”¹³

Ez a felhívás világít rá, hogy miért téves a gyászkeretben megjelent lapokról szóló utólagos állítás, és annak hiányát miért tekinthetjük tudatos gesztusnak, illetve hogy miért hivatkoztak annyiszor, szónoklatokban és újságcikkekben a zöld lombra, egyesítve az újszövetségi utalást, Virágvasárnap szimbólumát és a magyar reményeket.

Még a békefeltételek megérkezése előtti napon, 1920. május 5-én címlapi publicisztika kiemelt címében közölte a Budapesti Hírlap, hogy *Nem írjuk alá a békét*.¹⁴ Ebben a kérdésben a sajtó következetesebb maradt, mint a kormányzat, annak ellenére, hogy valószínűsíthetjük: a cenzúra legalább tompítani igyekezett a nézeteltérést. Így állt elő az a váratlan helyzet, hogy a Budapesti Hírlapot erősebben és láthatóbban megcenzúrázták, mint Az Estet - talán azért, mert a Budapesti Hírlap már ekkor közölte a Területvédő Liga (TEVEL) felhívásait, és a többi liberális lapnál folyamatosan nagyobb teret adott a békeszerződés elleni tiltakozó akciók leírásának, ami az aláírásra készülő kormányzatnak legalábbis kínos volt.

Az első reakció a békefeltételek közzétételét követően másnap, május 8-án a külföldi kételyek közzététele lett [A külföldi sajtó a „fércműről” (Pesti Napló), *Külföldi hangok mellettünk* (Pesti Hírlap), *Az amerikai sajtó élesen bírálja a szerződést; Bécsi lap az új erőszakos békéről*, és másnap is *A francia sajtó aggodalmi a magyar béke-ügy miatt* (Az Est)]. Azután a következő napok fő témái a lapokban: a válaszadási határidő módosítása, a tiltakozó gyűlések, Rákosi Jenő beszéde és az újságíró-szövetségek tiltakozásai, a nemzetgyűlési tárgyalások és viták, a Zrínyi-emlékünnepek kapcsán mottójának - „Ne bántsd a magyart!” -, sorsának és helytállásának aktualitása, a Budapesti Hírlapban éppenséggel Dugonics Titusz hasonlata.

„Mi ebbe a békébe bele nem fogunk nyugodni - írta a Budapesti Hírlap május 12-i vezércikke -, s ha bilincseit nem fogjuk tudni lerázni, akkor jaj Európának is. Mert ha zuhannunk kell, nem egyedül fogunk a mélybe zuhanni. A hős Dugonics példáját fogjuk követni [...] Dugonics, nem tudván magán másképp segíteni, átkarolta a törököt és zászlaját, és vele együtt dobta le magát a mélységbe.

Ha mi zuhanunk: Európa velünk fog zuhanni. Mert a világrendben van igazság és ez az igazság érvényesül kicsin és nagyon, a legkisebben és a legnagyobbban egyaránt.”¹⁵

Ez az egyszerre elkeseredett és fenyegető hangú vezércikk ugyanazon a reggelen jelent meg, amikor a Pesti Napló *Halálba kergetjük a nemzetet, ha nem írjuk alá a békét* címmel közölt tudósítást gr. Andrássy Gyula és gr. Apponyi Albert beszédeiről.¹⁶

Május 13-tól kezdenek többségbe kerülni az egyre kilátástalanabb, ugyanakkor mindinkább ellenálló hangvételű cikkek. *Megfeszítették az ezeréves Magyarországot* (Az Est), *A legkegyetlenebb béke* (Pesti Hírlap), Árpád vezér megszerezte - mi megtartjuk (Pesti Napló) és hasonló címek kezdtek uralkodni a lapok első oldalain. Május 18-án a Budapesti Hírlap vezércikkben fogalmazta meg:

„A Területvédő Liga - s ennek mondhatjuk már a jelek szerint az egész országot - hatalmas együttérzése lelkesítette a nemzetet. A kérdésre, hogy aláírjuk-e hát a fölkínált, jobban mondvá: ránk diktált békét, vagy sem, a nemzet a liga jelszavával felel: *Nem, nem soha!* Ennek a három szónak kimondhatatlan erkölcsi ereje van.”¹⁷

Ugyanez a lap nem mulasztotta el, hogy emlékeztessen Törökország egységes és sikeres ellenállására,¹⁸ Az Újságban pedig június elején már vezércikk címe is lett a TEVEL jelszava, a „Nem, nem, soha”.¹⁹ Rákosi Jenő a nemzeti egység követelményét általánosítva és előtérbe állítva, heves visszhangot váltott ki a szélsőjobb jelszavait leértékelő és átértékelésükre felszólító *Ébredő magyarok* című vezércikkével (május 9.), majd a hozzászóló levelekre válaszoló újabb vezércikkkel (május 16.).²⁰

A reménytelenség és önemésztés kórusát egyetlen alkalommal ugyan, de áttörte a Pesti Hírlap távolba tekintő vezércikke *A népek családja* címmel, amely, miután megállapította, hogy az európai nemzetek közötti régi szolidaritás szétszakadt, fölfedezte a távoli reményt a spaai konferencia tényében:

„...amikor a nagy világrengés óta először ülnek le együtt ugyanahhoz az asztalhoz németek és franciák, megszületik a reménység, hogy egyszer, valamikor, újra működésnek indul a kultúrszolidaritás és gazdasági kölcsönösség csodálatos masinája.”²¹

A szemlélődő, pillanatnyi reménykedés a békeszerződés adott kérdéseire és fájdmára nem adhatott pozitív választ, mégis körültekintett Európában, nagy összefüggésbe helyezte az ország helyzetét – és szeme előtt felrémlett valamiféle egyesülő Európa reménye.

Május utolsó napjaira a békefeltételek elleni országos demonstrációk töltötték meg a lapok oldalait. Ekkorra majdnem teljesen eltűnt az a korábbi véleménybeli és hangnembeli sokszínűség, amely a tömeglap érzelmileg is mobilizáló hanghordozásától (Az Est) a sok forrásból dolgozó és minden információt a nemzeti ügyre vonatkozó Pesti Hírlapon, a méltóságteljesen komoly és szavainak súlyát érzékeltető Pesti Naplón át a Budapesti Hírlapig terjedt. És eltűnt a korábbi véleményvezéri öntudat is, amely arra épült: a lapok maguk mögött tudják a nemzetet, és annak véleményét következetesen ki tudják fejezni, egészen a mérsékelt belpolitikai ellenzékiességig.

„Nem gyászolunk és nem esünk kétségbe”

Június 4-én délután fél ötkor írta alá a békeszerződést a két magyar delegált a nagy Trianon-palotában, így a megtörtént eseményről szóló tudósítást aznap csak az esti lapok – mint a Magyarország vagy a Magyar Hírlap – adhattak. A hírlapok többségét kitevő reggeli „véleménysajtó”, mint a Pesti Hírlap, a Budapesti Hírlap, a Pesti Napló, Az Újság vagy a Pester Lloyd, illetve a kora délutáni órákban utcára kerülő bulvársajtó, mint Az Est, A Nap, az Új Lap, még csak előrevetítették az aláírást, feszült hangon. Beszámolók az előző nap eseményeiről szóltak, és a reggeli lapok vezércikkeit, nagyobb publicisztikáit előző nap, azaz június 3-án írták meg. Az előző nap pedig Úrnapja volt; a nagymisék, körmenetek elsősorban ehhez az ünnephez kapcsolódtak, az ott elhangzott prédikációk, szónoklatok viszont kézenfekvő módon összehasonlították, egybefoglalták Krisztus és a magyarság sorsát. Az Est június 4-ei vezércikke például többek között így szólt:

„Nagyon, nagyon beteg ez a nép, vérvesztéstől sápadtan támolygó, jövőjébe tekinteni alig merészkedő, véres gyászában teljesen elmerült. És mégis, *mi e véres feketeséget zöld lombokkal takarjuk el Úrnapja ünnepén* [kiemelés tőlem – B. G.]. És hisszük és érezzük, hogy gyászunk nemcsak leverő, hanem biztató és ígéretes is. [...] A jelen egy pillanat: keserves és gyilkos pillanat, de mégsem több egy pillanattal; híd, amely a letűnt évszázadokat összeköti az eljövendő évezredekkel. Odaát, a túlsó parton, amelyet tisztán még nem láthatunk, amelyet a bizonytalanság imbolgó köde takar el mohón kutató szemünk elől: odaát egy hamvaiból megélemedett [sic!], területében ép, gazdaságában virágzó, kultúrájával hódító Magyarország vár reánk. Vagy a fiainkra, talán az unokáinkra. A zöld lombbal ékes Úrnapja ünnepén imádkozunk, hogy e tündöklő látomás mennél hamarabb élő valósággá változzék. *De azután ne csak imádkozunk, dolgozzunk is érte* [kiemelés tőlem – B. G.]. Munkánk heve és kitartása, gyászunk komolysága, tragikus sorsunk nemes méltósága szóljon érettünk. Nép, amely így küzd, dolgozik, remél és bizakodik, »van abban élni hit, jog és erő« – fejezi be egy Arany János-idézettel.²²

A június 4-ei vezércikkek többnyire a tanácstalanságot sugározták, amit a vezércikkek címei is érzékeltethetnek. Jellemző módon három reggeli napilap is csak a nap dátumát adta meg címként, érzékeltetve a kimondhatatlant és meghatározhatatlant (Pesti Napló, Az Újság, Nemzeti Újság), délután pedig *Egy nemzet gyásza* címet adta vezércikkének Az Est. A vezércikkek hangnemének emelkedett pátosza, hasonlataik részben a magyar prédikációs hagyományokból fakadtak, részben a magyar vezércikk Kossuth Lajostól Bartha Miklósig és Ábrányi Emilig ívelő (ellenzéki) retorikájában gyökereztek.

A másnapi, június 5-ei vezércikkek általában betöltötték a teljes első oldalakat, nemritkán a második oldalra is átnyúltak, és immár a bekövetkezett állapottal, az aláírt békeszerződéssel foglalkoztak – de továbbra is gyászkeret nélkül. Egyetlen lapon sem volt gyászkeret, mert szinte önszugesztíóval ezt az eseményt továbbra sem halálként, nem változtathatatlan sorcsapásként fogták fel.²³ Ha valaki úgy venné kézbe az 1920. június 4–5-ei napilapokat, hogy nem ismerné politikai hovatartozásukat, az írásokat olvasva nem tudná besorolni őket. Legfeljebb hófokbeli különbséget fedezhet fel a Területvédő Liga (utóbb Revíziós Liga) által szervezett politikai propaganda és a liberális sajtó publicisztikái között. Az érzelmileg feldúlt, mártírtudatú és radikális ellenállásra biztató gondolatmenetek elsősorban az új, jobboldali sajtó publicisztikáit jellemezték, hasonló szellemű, de radikalizmus nélküli írások a liberális sajtónak nem a politikai publicisztikájában, inkább a tárcáiban jelentek meg, szépírók tollából. A megszámlálhatatlanul sok példából az egyik Az Újság (sz.) jelű költője ezzel a két verssorral az 1920. június 4-ei számban:

„Hellásznak kincse egy elomló rom.
A tied, hazám, egy megszentelt fájdalom.”²⁴

Ez ugyan a mai ízlésnek fellengzősen hangzik (a rím igényelte képzavarról nem is beszélve), nem úgy, mint a Rudnyánszky Gyula, Bárd Miklós, Sajó Sándor, Szathmáry István vagy Szabolcska Mihály költeményeihez szokott kortársaknak.

Krúdy Gyula a Magyarország június 5-ei számában így fejezte be tárcacikkét:

„Ha majd múlttá válik ez az évtized, ha nem Esztergomnál végződik a magyar határ, mint a török hódoltság idejében, ha megszűnik a megbolygatottak jövés-menése, a hontalanok siráma, a lánkra vert nemzet jajkiáltása, körülnézünk s látjuk, hogy e legviszontagságosabb korszakban annyit szenvedett ez az egy nemzedék, mint a magyarság ezer esztendő alatt. Ez évekből keltezett sírkeresztek alatt fekszenek a sokat próbált magyarok.”²⁵

Krúdy itt és ekkor olyan gondolatokat, olyan lelkiállással, olyan érzelmileg telített stílusban volt képes megfogalmazni, amivel majd az 1930-as évek iskolás gyerekeit tanították, amit a szülők meséltek gyermekeiknek,

és aminek különböző változatait terjesztette az 1930-as évek sajtója.

De a liberális sajtó véleményformáló publicisztikái mást fejeztek ki és másképp, mint a tárcák írásai; mást, ha azt nem is sarkított formában tették. A teljes külvilággal való szembenállás helyett önvizsgáló szembenézést tartottak szükségesnek, és leginkább gróf Apponyi Albert politikai eszméit népszerűsítették. Ezeknek a lapoknak a cikkei meglehetősen racionális választ igyekeztek adni a trianoni békeszerződés valósággá válására. A veszteségeket felsorolták, de ez számukra a kiindulópont volt. Elsősorban négy területre helyezték a hangsúlyt; ezek voltak: a nemzeti egység, a munka, a „rend” és a külpolitika fontosságának felismerése. Már 1920. február 8-án a Pesti Hírlap „sok ezer példányban” szétküldte a világba angol, francia és olasz nyelven azt a különszámát, amely a tervezett béke igazságtalanságait mutatta be.

„...[A] trianoni lecke megtanított bennünket arra, hogy a külpolitikai események milyen fontos befolyással vannak a sorsunkra. A *Pesti Hírlap* [...] ezt megértette és megfelelő intézkedésekkel igyekezett külföldi kapcsolatokat és külföldi hírszolgálatot megteremteni”

- írta saját szerepéről a Pesti Hírlap jubileumi kötete,²⁶ még ha ez persze túlzottan későn és kis hatáskokkal működött is. A külföld és véleményének fontossága a hosszan tartó béketárgyalások idején az egész magyar sajtóban tudatosult, és ettől kezdve a téma a napilapok állandó szerves részévé vált.

„Az elvesztett szimpátiák visszaszerzése az egyetlen biztos út, amely a határok kiszélesedéséhez vezet” - írta június 6-ai publicisztikájában a Világ, és Apponyit mutatta a helyzet emberének. De hozzáfűzte:

„[A] magyar külpolitika eredményessége vagy eredménytelensége, sikere vagy kudarca mindenekelőtt és mindenekelőtt a magyar belpolitikai viszonyok alakulásától függ.”²⁷

Ugyanezen a napon, két nappal a békeszerződés aláírása után, Apponyi nagy beszédet tartott jászberényi választói előtt, amelyben a nagy politikai célok közül az egyiket, az elért teljes nemzeti függetlenséget sikernek nevezte, és a nemzeti egység új formájában elhelyezhetőnek nevezte a nemzetiségek „kulturális és [...] adminisztratív önkormányzatát” is.²⁸

A belső rendteremtés, úgyis, mint a sikeres külpolitika alapja, a panaszkodás helyett munkálkodás, a vész helyzetben lévő nemzet megmentése a politikai pártok széthúzása helyett a nagy cél érdekében elvállalt egységgel: mindezek persze túlzottan általános óhajok és nem kifejtett politikai programok. De hát ezt nem is lehet felróni a sajtónak, amikor a hihetetlen fejlemény valósággá válik, és a politikának is szüksége van időre valamiféle válasz megtalálására. 1920 körül a polgári véleménysajtó mintegy tömeglélektani terápiás feladatot teljesített: nem engedte, hogy közönsége átadja magát a reménytelenségnek. A liberális sajtó előre tekintett és feladatokat nevezett meg, sőt mindezt erkölcsi mérce alapján tette, és gyakran naivul. Semmi cinizmus nem volt az írásaiban, a nyilvánvaló igazságtalanságot igazságtalanságnak nevezte, és meg volt győződve arról, hogy végül is az igazság győzedelmeskedik - de nem automatikusan, hanem, csak ha dolgozunk érte. Az automatikus jóvátétel, a csakis a külvilágtól elvárt revízió majd csak a tízéves évfordulótól kezdve uralkodott el a magyar sajtóban, amikor már léteztek politikailag értékelhető külföldi támogatók, de felgyülemlett a türelmetlenség, hogy a nemzetközi nyilvánosságban is elismert igazságtalanság ellenére egy évtized alatt sem történt meg akár csak a részleges korrekció sem. 1920-ban azonban még azt a hitet táplálta a magyar liberális sajtó, hogy Európa és a magunk közös erőfeszítésével megoldhatjuk válságunkat, elsősorban az emberek életfeltételeinek visszaállítását és a magyar kulturális központokat képező városok visszaszerzését.

„Nem gyászolunk és nem esünk kétségbe. Mert Magyarországon, a magyar nemzetben van annyi életakarás és életerő, hogy a nyitott sír mellől is felálljon s ledobja magáról a félig reázárt koporsófedeleket. Van benne életerő és van benne életakarás még akkor is, ha a kezeit megkötő békét aláírja és energiáját, életképességét éppen azzal mutatja meg, hogy a nemzetek életébe való bekapcsolódás érdekében még azt a békét is aláírja, melyet saját lelke és szíve sugallatát követve, elég erővel dobhatna vissza.”

- írta Az Újság 1920. június 4-ei vezércikke.²⁹

„A nagy bukás ránk veti árnyékát és nemcsak ellenségeinkre. S hiába minden bizonykodás, átkozódás, ha nem lesz igazabb bennünk a magunkbaszállás

- írta a Budapesti Hírlap ugyanaznapi vezércikkében feltehetőleg a lap főszerkesztője, Rákosi Jenő.

„Már most derék jó magyarunk, ne ijedj meg a kemény leckétől, ne a sötét semmibe bámulj, hanem gondolj az elmúlt bőség és boldogság napjaira. [...]

Nem bánjuk, tüntessél virágszállal, harangszóval, imádsággal, menj el Nagyjaid sírjához, szobrához, amit eddig is gyakrabban meg kellett volna tenned, talán akkor nem jutottál volna idáig. De azt is szeretnénk, ha megvizsgálnád szíved redőit, őszintén meggyógnál a magad lelkiismeretének, magad köré gyűjtenéd családodat, háznépedet, és felkészülnél velük a nagy útra, a feltámadás nagy útjára. [...] Azt az utat, amelyre elszántan rá kell lépnünk, nem szabad megkerülni, ha megpróbálnók, máris eltévedtünk. Nem kereshetjük a dolgok könnyebb végét, mint eddig talán a kellesténél többet tettük. Ha csak azt nézzük, amit mások cselekesznek, máris rosszat cselekedtünk. [...]

A biztos feltámadás titka tehát az erkölcsi megújulás.”³⁰

A Pesti Napló másnapi vezető publicisztikája *Aláírták a békeszerződést* címmel tudósított az aláírásról és főként a tiltakozó megmozdulásokról, de felvezető néhány bekezdése tulajdonképpen vezércikk volt. Talán a liberális lapok közül ez volt a leginkább megrendült, de nem érzelgős írás (egyik része olyan, mintha majd erre rímelnének Márai Sándor 1938 őszétől írt tárcái [Márai, 2004]).

„Ma tehát elszakították tőlünk a ragyogó magyar városokat: a kincses Kolozsvárt, a Rákócziak Kassáját, a koronázó Pozsonyt, iparkodó Temesvárt, vértanúk városát, Aradot, és a többi mind, felnevelt kedves gyermekeinket, a drága, szép magyar centrumokat. Ma hazátlanná tették véreink közül sok millió hű és becsületes embert, s béklyókat raktak dolgos két kezünkre. És a világ urai ma azt hiszik, hogy befejezték művüket, hogy kifosztva, kirabolva, elvérezve és megcsönkítva már csak egy papírlapot kell ránkborítaniuk szemfedőnek.

Pedig a mi sorsunk még nem teljesedett be. A csapások súlya alatt összeroskadtunk, s a fájdalomtól felzokogott a lelkünk. De mint istenítéletes vihar a levegőt, úgy tisztítanak meg minket is a szenvedések, és edzenek keményebbre a csapások. [...] A lemondás borzasztó órájában fogamzik meg bennünk a nagy elhatározás, hogy azért is élni fogunk és hogy becsületes iparkodással, dacos törekvéssel, szent akarattal és megszentelt munkával szerezzük vissza mindazt, amitől ma megfosztottak.”³¹

A publicisztikában gyakran használt történelmi példák alapján is úgy tűnik, hogy ekkor még a liberális sajtó nem hitte véglegesnek a magyar állam új helyzetét, feltételeit, és hogy abból ki tudjon lábalni, a saját szerepét is előremutatóként fogta fel. A következő évtized alatt változott meg felfogása és lett türelmetlenebb, agresszívabb, mert lassan felfogta – noha gyakran az ellenkezőjét bizonygatta –, hogy Magyarország nem nagyhatalom, sorsa nem központi kérdése Európának: s kezdte megsejteni, hogy kilátástalan a helyzete.

A magyar közélet korábbi önképének és önértetének tartós cáfolata lett tehát a trianoni Magyarország, amit könnyebb volt elutasítani, mint nehéz és lassú megemésztési folyamat során felfogni, anélkül, hogy az önfeladást jelentsen. Hivatást és perspektívát kellett találni, mert az 1920 előttié közül már semmi sem volt érvényes. A helyzet megértésének tág látókörű, okos és szép megfogalmazása 1930-ban, a tízéves évforduló alkalmával liberális újságban jelent meg, A Reggel című hetilap tanulmány méretű vezércikkében, amely a *Külpolitikai kokainizmus* címet viselte.

„[A] hagymázos álomból föl kell ébrednünk, mert bármily fájdalmas: *nem vagyunk Európa központi problémája* – írta Lázár Miklós. – [...] Meg kell tanulnunk, hogy a jövő szenvedéseitől megkíméltesünk: Magyarország jelentősége és a magyar igazság érvényesülése a most alakuló Európában csak olyan mértékben teljesezhetik be, amilyen mértékben mi ezért az új Európában küzdünk a szellem, a politika és gazdasági tevékenységünk minden lehetséges eszközével. [...] *Ne játsszuk el a jövőnket az előítéletek kopott kártyaasztalán!*

A világon minden, ami él, csupa mozgás, csupa fejlődés, csupa haladás és csupa változandóság. Boldog népek azok, amelyek alkalmazkodnak az idők szelleméhez anélkül, hogy múltjukból, nemzeti hivatásukból egy jottányit is engednének. Boldogtalan népek azok, amelyek megkapaszkodnak a rohanó idő szekereinek küllőiben...”³²

Az újságüzem újraépítése

Azt, hogy mennyire csak elvi, morális és diplomáciai gondolatokat tudott megfogalmazni a sajtó a trianoni békefeltételekre, bizonyítja az, hogy a lapok nem foglalkoztak ennek a saját publicitásukra és gazdasági helyzetükre vonatkozó következményeivel. Az ország háborús gazdasági helyzetéből következő papírhíányról vagy a cenzúráról vezércikkek szóltak, de a területi elcsatolásoknak, különösen a fejlett és jelentős mennyiségű fővárosi magyar lapot is járató városok határokön kívül kerülésének, a közlekedési összeköttetések szétvágásának lapkiadási következményeit a szerkesztőségek és kiadók munkatársai, vezetői nem mérték fel, nem vonatkoztatták önmagukra, lapjukra, vagyis csak átmeneti állapotnak gondolták. Ha fel is merültek a kulturális következmények, mint a Budapesti Hírlapban 1920. május közepén, a sajtó, azaz önmaga nem szerepel benne.

„[A területi szétszaggatás mellett] van egy másik integritás is, amelyre eddig kevesen gondoltak: a nemzeti értelmiség integritása – írta vezércikkében a lap. – Mily rettenetes megcsönkítása a nemzetnek rejlik abban, hogy legműveltebb, legjelentékenyebb, legnépesebb és leggazdagabb magyar városaink jelentékeny száma jut a békével ellenségeink kezére. A magyar nemzet kulturái felsőbbbsége a szomszéd rablónemzeteken jórészt éppen városainkban rejlett. Városainkban hódított akadálytalanul a magyarság. Gondoljuk el, mily területet veszít – lelkek képében – a magyar művészet, a magyar irodalom, az egész magyar közművelődési élet, elvesztvén e városok közönségét. Gondoljuk el, a magyar alkotó géniusznak mily forrásai apadnának ki, ha sikerülne e városokat magyar valójukból kiforgatni.”³³

Az 1920-as évek magyar politikai sajtójában a „mi történt” kérdésre az újságíróknak, a szerkesztőknek és a lapkiadóknak egyaránt választ kellett adniuk, mert nemcsak tartalmi, hanem súlyos üzleti és a sajtó üzemszerű működését érintő kérdések is előkerültek. A történelmi irodalomban nemritkán megjelenik az a megállapítás, hogy a sajtó kevéssé szenvedte meg Trianont, és a megjelenő lapok száma már a húszas évek elején gyors növekedésnek indult. Az azonban, hogy hány cím jelenik meg, a megjelenés tartama és példányszáma nélkül, legfeljebb annak mutatója lehet, hogy hányan próbálkoznak egyéni véleményük számára fórumot teremteni, vagy hányan hiszik azt, hogy a lapkiadás jó üzlet. Valójában a lapkiadás számára Trianon után az üzleti visszaesés közvetlenül és nagyon súlyosan jelentkezett. Ezt annak a tizenegy nagy fővárosi napilapnak a példáján lehet megvilágítani, amelyek még az első világháború kitörése, 1914 előtt indultak, hosszabb-rövidebb szüneteléssel, betiltással, de túléltek a háborút, az őszirózsás forradalmat, a Károlyi Mihály-féle Népköztársaságot, a Tanácsköztársaságot, az

ellenforradalmat és a konszolidációt. A Pesti Hírlap, Az Est, a Pesti Napló, a Magyarország, a Budapesti Hírlap, a Budapesti Közlöny, a Friss Újság, a Népszava, a Neues Politisches Volksblatt, a Pester Lloyd és (Az) Újság postán szállított összes példányszáma 1913-ban 107,5 millió darab volt, de 1930-ban is még mindig csak 71,2 millió darab, vagyis az egy újságra átlagolható 9,8 millió példány helyett 1930-ban még csak 6,5 millió, vagyis egyharmaddal kevesebb példányt szállított a vasút (Elekes, 1932: 188).³⁴ Bár a posta csak egyike volt a sajtó terjesztőinek, de szállítási adatai a hírlapok trianoni veszteségeinek érzékeltetésére megfelelőek, mert a jelentős példányszámokat vásárló vidéki nagyvárosok kerültek az új határokon kívülre, az új államok pedig csak elenyésző számú magyarországi előfizetést engedélyeztek. Támpontként egyetlen hírlap, Az Est kimutatását ismerjük. Részletezve és grafikusán is bemutatta a terület- és lakosságváltozások következtében előállt példányszámvesztését, amely megközelítette a napi 108 ezret.

Önmagában ez a vesztesége is többet tett ki, mint a tizenkét évvel későbbi, az 1932. évi kikövetkeztethető napi 90 ezres összpéldányszáma,³⁵ ami egyúttal arra is felhívja a figyelmet, hogy a Budapesten és a magyarországi vidéki nagyvárosokban jobban megszervezett, intenzívebbé tett lapterjesztés, az utcai elárusítás, a kolportázs fokozása,

az újságok információi iránti növekvő igény és a technikai fejlődésből adódó lehetőségek együttesen is csak másfél évtizedre elnyúló visszaesés után tették lehetővé a háború előtti sajtóviszonyok túlhaladását.

Amennyire nyomon követhető a lapkiadók üzleti politikája – ez levéltári anyagok híján meglehetősen vázlatos lehet csak –, a fővárosi sajtó országos szerepe csökkenni kezdett, részben mert az 1920-as évektől egyre több vidéki városnak, regionális központnak indult saját napilapja, másrészt mert megszűntek a tömegsajtónak olyan típusú vállalkozásai, amelyet például a Friss Újság alakított ki vidéki szerkesztőségek felállításával (de csak kis részben a helyi sajtóanyag felvételével). Külön vidéki kiadással a Pesti Hírlap is megpróbálkozott az 1920-as évek elején, de mindössze három és fél éven át tudta fenntartani. A budapesti sajtóéletet egyre inkább a nagy kiadói vállalkozások tartották kézben, mint az Est-konzern, három napilappal (a reggel megjelenő Pesti Napló, a kora délután utcára kerülő Az Est és a késő délutáni Magyarország), vagy a Légrády-testvérek Pesti Hírlapja számos mellékklappal és társlappal, vagy a német napilapokról az 1920-as évek első felétől a liberális tömeglap-kiadásra átváltó Hungária Rt. (Mai Nap, Esti Kurír). Ezek szinte hadseregnek nevezhető terjesztői hálózatokat építettek ki. A Pesti Hírlapot 160 kihordó vitte szét Budapesten már 1906-ban, Az Estet pedig 6100 ember terjesztette 1935-ben „Budapesten, vidéken és külföldön”³⁶, s ezen a réven elsősorban Budapesten pótolhatták az országos üzleti veszteséget.

Annak ellenére, hogy a lapkiadás a korábbinál kisebb üzleti nyereséggel és nagyobb kockázatokkal járt – például előbb a katonai kézben tartott, később belügyminisztériumi és ügyészségi cenzúra miatt –, a nagy kiadók nem adták fel a lapkiadást, inkább különböző kiegészítő vállalkozásokkal kívánták biztosítani üzleti hasznukat. Légrádyék például a Pesti Hírlap mellett a már említett külön vidéki kiadással is kísérleteztek (1921–1924), kiadták a Képes Újságot (1915–1921), Az Érdekes Újságot (1913–1925), aztán folytatásaként a Képes Pesti Hírlapot (1927–1939), mellékklapként A Pesti Hírlap Vasárnapját (1923–1937) és folytatását, a Képes Vasárnapot (1937–1944), a hetenként megjelenő A Pesti Hírlap Regénytárát (1923–1924), 1933 és 1944 között pedig a Revíziós Liga olasz, francia, angol és német nyelvű havilapjait (Corriere del Danubio. Nouvelles Danubiennes, Danubian Review – Danubian News, Donaukurier) (Ferenczyné, 2010: 246, 434, 938, 1670–1671). Mindezeket túl pedig még előfizetőinek ingyen vagy jutányos áron biztosította (1928-as hirdetése szerint) a Pesti Hírlap Könyvek 52 kötetét, A Pesti Hírlap Díszkönyvtára 12 kötetét, A Műveltség Útja hat kötetét és évenként A Pesti Hírlap Nagy Naptárát.

Ezek a sokat támadott kiadók megőrizték hivatásukat és teljesítették a lapkiadással járó feladatukat, noha üzleti arculatuk megváltoztatásával esetleg nagyobb nyereséget könyvelhettek volna el, és lényegesen kevesebb politikai támadásnak lettek volna kitéve. Efféle magatartásukban a polgári öntudat, sőt ethosz megnyilvánulását láthatjuk, amelyre jóvátehetetlen csapást majd csak az 1938: XV. törvény (az úgynevezett első zsidótörvény) és következményei mértek.

A magyar liberális sajtó 1919–1920-ban ugyanolyan nemzeti sajtóként viselkedett, mint a jobboldali vagy mint a szocialista sajtó. Nem a cenzúra, hanem a trianoni békeszerződés teremtette meg ezt az időleges egységet. A liberális lapokban tág látókörű, igényesen megfogalmazott és – eltérően a fent említett másik két irányzattól – önállóbb, keresőbb, nyitottabb, individualistább publicisztikák jelentek meg. A vezércikkek és a vezető publicisztikák álláspontként végig azt képviselték, hogy Magyarország ne írja alá a békeszerződést, vagyis eltértek a kormányzat felfogásától, és amikor megtörtént a parafálás, tudomásul vették, de nem törődtek bele. A békefeltételek május eleji ismertté válásától a megdöbbenés és hitetlenkedés után a külföldi elítélő és kételkedő vélemények reménykedő idézésén, történelmi példák biztatásán és a valódi béke távoli felvillanásán át a békeszerződés elleni egyre nagyobb tömegtüntetések tudósításáig és az angol Munkáspárt és szakszervezeti szövetség által Magyarország ellen megszervezett bojkott eseményeiig ívelt publicisztikáik érdeklődése. A szerveződő kisantról kevés szer, csupán gyanúsításaik és néhány felröppentett álhírük kapcsán esett szó, viszont az antant hatalmak vezetői állandó szereplésük során elsősorban mint érthetetlen és igazságtalan álláspont képviselői jelentek meg. Amint az idő előre haladt és a békeszerződés részletei egyre inkább ismertek, majd véglegesebbek lettek, úgy mindinkább a veszteség számbavétele kapott hangsúlyt, a méltánytalansággal szemben az igazság mint elvont fogalom és szinte földöntúli hatalom jelent meg. A magyar társadalommal és hatalmi elittel szembeni támadások, az Ady, Ignóty, Jászi Oszkár publicisztikájából ismert könyörtelenül kritikus szemléletmód, érvelés és hangvétel eltűnt ennek az időszaknak a liberális sajtójából, bár belpolitikai kérdésekben kritikusok maradtak. A hihetetlen és előzmény nélküli nemzeti egységre talán a legjellemzőbb példa, hogy még a Népszava is gróf Apponyi Albertet nevezte meg Magyarország politikai reményeként (1920. június 8.).

Az állami politikai és diplomáciai (lehetséges) következmények számbavétele, a békeszerződés elleni tiltakozásokról, a menekültek nyomoráról való részletes tudósítások megtöltötték a sajtót, akár csak az új államokban maradt magyarok kiszolgáltatottságának példái. A külvilág, a külpolitika fontosságának felismerése megtörtént, de a mentális következmények felmérésére ekkor nem került sor. Gondolhatunk itt arra, hogy aki fölött más hatalmak döntenek és ítélkeznek, akit megkérdezése nélkül ilyen mértékű igazságtalanság ér és teljesen kiszolgáltatottá válik, az nemcsak mindenáron életben akar maradni, hanem azt látva, hogy semmiféle törvény és jog nem működik, hogy ostobaság a tervezés, a jövőre gondolás, a munkálkodás és a takarékoskodás – az idővel magánemberként is felmentve érzi magát az el nem ismert új állam törvényei vagy akár bármiféle együttélési törvények alól. Nemcsak a győztesek, hanem a magyar sajtó sem mérte fel, hogy a trianoni békeszerződés a megelőző polgárosodási folyamat értelmét zúzta szét Közép-Európában.

A liberális lapok és kiadók egy évtized alatt sem heverték ki gazdasági veszteségeiket, de – a kiadói lehetőségek fokozott kihasználásával – kitartottak a lapkiadás mellett. A tízéves évforduló idejére általában türelmetlenebb és az igazságtalanságok helyreigazítását a külső erőktől váró vagy remélő liberális sajtó működött Magyarországon. Ez a saját erő elégtelenségéből, a reménytelenségéből és tehetetlenségéből eredt, de az Európához való tartozás és a nemzetek nagyobb közösségébe illeszkedés meggyőződésé válását is tükrözte.

Irodalom

Az 50 éves Pesti Hírlap jubileumi albuma 1878–1928. (1928) Budapest: Légrády-testvérek.

Cartledge, Bryan (2009): *Trianon egy angol szemével.* Budapest: Officina.

Elekes Dezső (1932): Budapest irodalmi termelése. *Városi Szemle*, 2. sz.

Ferenczyné Wendelin Lídia (összeáll.) (2010): *A magyarországi hírlapok és folyóiratok bibliográfiája 1921–1944.* I–III. köt. Budapest: Országos Széchényi Könyvtár.

Gerő András (összeáll.) (1989): *Sorsdöntések.* Budapest: Göncöl.

Gyáni Gábor (2011): Huszadik századi magyar társadalmak. In: Kovács Kiss Gyöngy & Romsics Ignác (szerk.): *A mi 20. századunk.* Kolozsvár: Komp-Press – Korunk.

[Klestenitz Tibor](#) (2010): A tördőfés és az újságírók. Sajtóellenesség a keresztény-nemzeti kurzus éveiben, 1919–1922. *Médiakutató*, 2. sz.

Kútfalvi Oszkár (1991): Újságpaloták. Budapest: Akadémiai.

Márai Sándor (2004): *Ajándék a végzettől. A Felvidék és Erdély visszacsatolása.* Budapest: Helikon.

Markovits Györgyi & Tóbiás Áron (vál. és szerk.) (1966): *A cenzúra árnyékában.* Budapest: Magvető.

Márkus László (szerk.) (1977): *A magyar sajtó története.* Budapest: MUOSZ.

Romsics Ignác (2001): *A trianoni békeszerződés.* Budapest: Osiris.

Sauvageot, Aurélien (1988): *Magyarországi életutam.* Budapest: Európa.

Sipos Balázs (1998): Hatalom és nyilvánosság. A budapesti liberális sajtó az 1920-as években. *Múltunk*, 3–4.

Sipos Balázs (2004): *A politikai újságírás mint hivatás.* Budapest: Napvilág.

Ujváry Gábor (2010): *A harmincharmadik nemzedék. Politika, kultúra és történettudomány a „neobarokk társadalomban”.* Budapest: Ráció.

Voit Krisztina (2000): *A budapesti sajtó adattára 1873–1950.* Budapest, Argumentum.

Zeidler Miklós (szerk.) (2003): *Trianon.* Budapest: Osiris.

Lábjegyzetek

- 1 Tétele alátámasztására Romsics Ignác a korabeli sajtópaletta két széléről idézett: a Népszavából, illetve a Nemzeti Újságból.
- 2 A békekötés elé. Budapesti Hírlap, 1919. december 7. 1.
- 3 Póka-Pivny Béla: Aláírjuk-e a békeszerződést. Budapesti Hírlap, 1919. december 11. 1.
- 4 A nagy elszántság jelszava. Pesti Hírlap, 1921. május 11. 1.
- 5 Tendenciózus tárgyalással, de a fontosabb rendeletek feltüntetésével tárgyalja Márkus (1977: 126–129).
- 6 „A sajtó és a cenzúra. – Huszár miniszterelnök nyilatkozata.” Budapesti Hírlap, 1919. november 30. 4.

7

Uo. Malcsiner Emil kérdéses szerepére vonatkozólag vö.: Voit (2000: 448); Ferenczyné (2010: II. köt. 1515-1516).

8

Erre nézve konkrét (statisztikai stb.) adatokkal nem rendelkezünk. Ezért említem meg, hogy például nagyapám ebben az időben egyszerre fizetett elő a „részben problémás” Pester Lloyd mellett a liberális Pesti Naplóra és a konzervatív Nemzeti Újságra.

9

Csütörtökön adják át a békeszerződést. Budapesti Hírlap, 1920. május 5. 1. Félhivatalos párizsi hírral indul a cikk, amely szerint másnap, május 6-án adják át a magyar delegációnak a békefeltételeket. Ezt a hírt a magyar külügyminisztérium előző nap cáfolta, ekkor viszont MTI-kommuniké formájában mégiscsak elismerte. A közlemény így végződik: „Az antant válaszáról az átadás előtt természetesen semmiféle hiteles közlés nem tétetett és így minden idevágó híresztelés csupán kombináción alapulhat.” Ezután a cikk folytatja a „hír szerint” várható események ismertetését.

10

„Előttünk fekszik egy békeszerződés, amely halálos ítéletünknel is szigorúbb. Ez a békeszerződés azonban nem jelenti a békét – ha aláírjuk, akkor sem, ha alá nem írjuk, akkor sem. x x x x x [három és fél sor törlés] mi dolgozni akarunk, nemcsak ezért a hazáért, nemcsak magunkért, de a mi szenvedő, elszakított testvéreinkért is. x x x x [újabb két és fél sor törlés].” A politika eseményei. Miniszterek a Tiszántúlon. Budapesti Hírlap, 1920. május 9. 2.

11

A külföld látogatása Magyarországon. Pesti Hírlap, 1920. május 5. 1. (Vezércikk.)

12

The Times, 1920. június 5. 7, 13; június 7. 14.

13

Budapesti Hírlap, 1921. május 7. 1. A felhívást többször is közölték a lapok; a Pesti Hírlap ugyanezen a napon, Az Est másnap publikálta először.

14

Budapesti Hírlap, 1920. május 5. 1-2.

15

Dugonics. Budapesti Hírlap, 1920. május 12. 1. (Vezércikk.)

16

Pesti Napló, 1920. május 12. 3-4.

17

Csonka ország. Budapesti Hírlap, 1920. május 18. 1. (Vezércikk.)

18

Török béke – magyar béke. Budapesti Hírlap, 1920. május 13. 1. (Vezércikk.)

19

Az Újság, 1920. június 3. 1.

20

Ébredő magyarok. Budapesti Hírlap, 1920. május 9. 1.; május 16. 1.

21

A népek családja. Pesti Hírlap, 1920. május 21. 1. Ez a konferencia volt az első a világháború után, ahová Németország képviselőit is meghívták.

22

Egy nemzet gyásza. Az Est, 1920. június 4. 1.

23

Az utólagos tévedés talán onnan eredhet, hogy a trianoni békeszerződés becikkelyezése, az 1921:XXXIII. tc. publikálása történt meg gyászkeretben, majd pedig a tízéves évforduló napján, 1930. június 4-én reggel a Pesti Hírlap vastag fekete keretben közölte a teljes első oldalát kitöltő vezércikkét A tízesztendős Trianon címmel. De még akkor is csak ez volt az egyetlen gyászkeretes napilap, az a Pesti Hírlap, amelyik a revíziós programot központi témájául tűzte ki, amelyik Rákosi Jenő utolsó éveinek publicisztikai fóruma volt, és amelyik fő feladatának tekintette, hogy nyilvánosságot biztosítson a magyar revíziót támogató lord Rothermere írásainak és akcióinak.

24

Az Újság, 1920. június 4. 2.

25

Krúdy Gyula: Magyarok próbája. Magyarország, 1920. június 5. 3.

26

Az ötven éves Pesti Hírlap, 150. – A Pesti Hírlap 1919. őszi újraindulásától kezdve programszerűen képviselte a laptulajdonos-főszerkesztő, Légrády Ottó nézeteit. Az újság 1920. február 8-ai, három nyelven megjelent különszámát, „[e]zt a külső kiállításában is szép újságot megküldtük: a nagytanács tagjainak, minden angol, olasz és francia miniszternek, az angol, francia és olasz felső házak és képviselőházak minden tagjának, az angol, francia és olasz politikai élet kimagasló képviselőinek, a nagy világlapok szerkesztőségeinek és így tovább.” Uo. 144-145.

27

Világ, 1920. június 6. 1-2. Közli Gerő, 1989: 265.

28

„Nemzeti politikánk két hagyományos alap gondolata: a függetlenség és a nemzeti egység nagy átalakuláson ment keresztül. A függetlenség teljessé lett. A nemzeti egység eszméje is teljesen új alakot öltött, a teljesen független Magyarország megbarátkozhatik a területén levő nemzetiségek kulturális és olyan adminisztratív önkormányzatával, amely a legfőbb állami érdekek egységét tiszteletben tartja.” Új Nemzedék, 1920. június 8.

2.

29

Június 4.-én. Az Újság, 1920. június 4. 1.

30

Fogadalom. Budapesti Hírlap, 1920. június 4. 1.

31

Aláírták a békeszerződést. Pesti Napló, 1920. június 5.

32

A Reggel, 1930. június 2. 1-2.

33

Csonka ország. Budapesti Hírlap, 1920. május 18. 1. (Vezércikk.) Ettől csak megfogalmazásában tért el a Népszava 1921. június 5-ei, Aláírás után című vezércikke, mondván: „A békeszerződést aláírták. A formásoknak eleget tettek, most már a magyarságon van a sor, hogy a jövőjére berendezkedjék és elinduljon: visszaszerezze régi nagyságát és hatalmi pozícióját a népek nagy világversenyében. Az ezeréves múlt nemcsak predestinál, hanem kötelez is. [...] És ha állami és társadalmi berendezettségünk még nem ütötte is meg a nyugati nagy államok mértékét, azt senki sem tagadhatja, hogy itt megvoltak erre az előfeltételek és a háború tanulságai után a lehetőségek is, hogy a magyarság a nagy kultúrnemzetek sorában emelje föl magát.”

34

Bár ez az adat nem a lapok teljes példányszámát tette ki, mert nem tartalmazza az egyes lapok saját hálózatával terjesztett példányait: a budapesti előfizetéseket és az utcai elárusítást, mégis viszonyítási alapként nem tudunk másra hagyatkozni, miután más adatok nem, vagy csak kivételesen és töredékesen maradtak fenn, egykorúan pedig a kiadók üzleti titokként kezelték az eladási példányszámokat.

35

Az Est, 1935. április 14. 1-5.; Sipos, 2004: 105. (1935-re napi átlagpéldányszámának 150 ezret ad meg: Az Est, 1935. április 14. 1-12.)

36

Az Est, 1935. április 14. 1-12.; lásd még Kútfalvi (1991: 36).

Állásfoglalás

[Közös állásfoglalás a kommunikációs alapképzés tervezett megszüntetéséről](#)

Legolvasottabb

- [Manipulál-e a média?](#)
- [Az internetes kommunikáció története és elmélete.](#)
- [Reklámhatás, problémamegoldás, intencionalitás](#)
- [Médiaerőszak: tények és mítoszok](#)
- [A tévémaci tudatformáló szerepe](#)

Könyvajánló

<>

Szomszédok közt

[> könyv rendelés](#)

Megrendelés

<>

2016 nyár

[> régebbi lapszámok](#)

Pódiumbeszélgetések

[„Szomszédok közt” pódiumbeszélgetés](#)

Kérdez: Bajomi-Lázár Péter Médiakutató

Válaszol: Kovács M. András és Lányi Balázs forgatókönyvíró

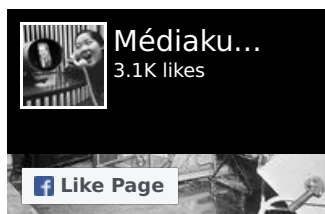
[> korábbi pódiumbeszélgetések](#)

Partnereink

[Magyar Kommunikációtudományi Társaság](#)

[Sajtószabadság Központ](#) (rendszeres tevékenységét források hiányában megszüntette)

[Eastbound - Culture, Society, Media](#)

- [Korábbi lapszámok](#)
- [Rovatok](#)
- [Szerzőink](#)
- [Rólunk](#)

Médiakutató 2011 tél

Kritika

[Klucsik Gábor:](#)

Herendy Csilla: Önkormányzatok online - a felhasználóbarát weboldaltól a webkettes jelenlétig című könyvéről

Napjainkban egyértelmű és magától értetődő kommunikációs színtér az online, hiszen itt zajlik mindennapos kommunikációnk hangsúlyos része. Nem telik el úgy hét, hogy ne kapnának szerepet a médiumokban a közösségi oldalak, és nehéz lenne olyan tévéműsört említeni, amelyik ne hivatkozna saját online elérhetőségére. Egyre több vállalat és intézmény fektet egyre nagyobb hangsúlyt a webes felületére is, igyekeznek azt felhasználóbaráttá, könnyen kezelhetővé, tartalmassá és egyértelművé tenni. Mégis, a könyv címét olvasva először bizonyára sokan gondolkodóba esnek: hogyan és miért legyen egy önkormányzati weboldal felhasználóbarát, és miért és hogyan kommunikáljon egy önkormányzat webkettes környezetben?

A szerkesztő, Herendy Csilla, 2008 óta folyamatosan publikál *webusability* témában, írásai mindig olyan problémákra hívják fel a figyelmet, amelyekkel szinte minden aktív magyar állampolgár szembesül. Jelen könyvében Herendy Csilla objektív tényekkel támasztja alá az önkormányzatok számára a webes felhasználói felületek fontosságát, a webkettes kommunikáció szükségszerűségét, valamint az egyes korosztályok médiafogyasztási sajátosságait.

A könyv az önkormányzati kommunikáció online vonatkozását széleskörűen bemutatja: cél, tartalom, célcsoportok, helyzetkép, ügyfél-orientáltság. Mindezeket túl a könyvben megtalálható három esettanulmány is: Fehér Katalin két munkája a Pécs 2010 kulturális esemény, illetve a vörösiszap-katasztrófa kommunikációs folyamatát vizsgálja, Herendy Csilla esettanulmánya pedig Budapest XIII. kerületének újratervezett weboldalát mutatja be és elemzi. A könyv utolsó fejezetében Marofka Tünde írása ismerteti az önkormányzatokra vonatkozóan az online kommunikáció jogi hátterét.

A szerző/szerkesztő már a könyv elején rámutat arra az általános tényre, hogy az az önkormányzat, amelyik ésszerűen szervezi kommunikációs tevékenységét, valamint alkalmazza az online kommunikációban rejlő lehetőségeket, határozott előnyt élvez azokkal a településekkel szemben, amelyek nem teszik ugyanezt. Fontos gondolata továbbá, hogy mostanra egy teljes generáció nőtt fel, amelynek az online tájékozódás, ügyintézés, legyen szó mozijegy-rendelésről vagy utazásszervezésről, teljességgel egyértelmű és magától értetődő. Ezen generáció számára a megszokás elvárásokat is gerjeszt, mindez pedig hatalmas kihívást jelent az önkormányzatok számára. Az állampolgárok igénylik az átgondolt, jól használható, ergonomikus weboldalakat, nemcsak a piaci szférában, hanem immáron a közigazgatásban is. Sok esetben azonban, hívja fel a figyelmet a szerző, azért nem használják szívesen a közigazgatási szféra weboldalait tájékozódásra vagy online ügyintézésre, mert felépítésük bonyolult, nehezen érthető, tanulható.

Herendy Csilla vizsgálatának középpontjában az ügyfél, valamint az önkormányzat és az ügyfél közös célja áll: legyen sikeres a kommunikációs folyamat. Mint ahogyan a szerző/szerkesztő rávilágít, egy önkormányzat sokrétű célcsoporttal rendelkezik, úgy mint a helyi lakosság, helyi szervezetek, különböző civil szervezetek és egyházak. Ugyanakkor van még két csoport, amely nem hagyható figyelmen kívül: potenciális és aktuális turisták, valamint a potenciális és meglévő befektetők. Tehát egy nem professzionálisan kialakított weboldal miatt az önkormányzat bevételi forrásoktól eshet el, nem beszélve arról, hogy az állampolgárok egy része az online ügyintézés bonyolultsága miatt úgy dönt, hogy nem kísérletezik, hanem mégis inkább marad az egyébként hosszadalmas, kényelmetlen és költséges, papír alapú ügyintézés mellett.

A könyv első fejezetében az aktuális, Magyarországra vonatkozó internetpenetrációs adatok olvashatók, valamint megismerhetjük a professzionális online jelenlét fontosságát. Ezt követően a könyv címében is megtalálható web 2.0 fogalmát tisztázza, a web 1.0 és a web 3.0 mellett. A web 2.0 fogalmának bemutatása során a szerző párhuzamot állít a web 1.0 és a web 2.0 népszerű szolgáltatásai és kifejezései között, bemutatva a web 2.0 fogalom

keletkezésének körülményeit. A közösségi oldalaknál pedig számos példa található arra vonatkozóan, hogy miért is keresne fel valaki egy önkormányzatot ilyen felületen keresztül, ismerteti a web 2.0 szolgáltatásainak megjelenését követő internetezési szokások változását.

A harmadik fejezet kulcsfontosságú a könyv témáját tekintve. Ebben ismerteti a szerkesztő az önkormányzati kommunikáció folyamatát és célját, az elérhető kommunikációs színtereket, valamint az önkormányzati kommunikáció egyes lehetséges területeit. Kifejti, hogy az eltérő korcsoportokkal eltérő kommunikációs színtereken, médiumokban kell kommunikálni: azokon, amelyeket használnak, és úgy, ahogyan az adott médiumot használják.

A negyedik fejezet címe találó: tartalomhoz a forma, azaz ez a fejezet arról szól, hogy egy önkormányzati honlap áttekintése során a hagyományos ügymenet és egyéb tájékoztató kiadványok alapján tudni lehet, hogy milyen tartalom kerüljön a honlapra, azonban egyáltalán nem mindegy, hogy mindezt milyen formában teszi elérhetővé a helyi önkormányzat. Az elektronikus ügyintézés során nem szabad a hagyományos papír alapú ügyintézészt leképezni, segíteni kell az ügyfelet az egyszerű, közérthető felületek létrehozásával, hogy ne igényeljen segítséget. A cél voltaképpen az volna, hogy minden magától értetődő legyen az önkormányzati weboldalakon, amely ügy érhető el, hogy annak felülete, vizuális kialakítása, információs architektúrája illeszkedjék ahhoz, amit a Herendy Csilla „általános online észjárásnak” hív. A szerző/szerkesztő ebben a fejezetben tekinti át a webes ergonómia alapjait is, a használhatósági és navigációs szempontokat. Összehasonlítja az online és az offline tájékozódást is, kiváló analógiákat vonva a kétféle navigáció között, természetesen az online viselkedési formákat figyelembe véve.

A könyv ötödik fejezete a leghosszabb. Sokrétűen mutatja be az online kommunikációt és a website usabilityt az önkormányzatokra vetítve. Először a közigazgatási portálok legfontosabb funkcióit és feladatait mutatja be a szerző, ezt követően pedig a potenciális ügyfél részletes bemutatásáról olvashatunk: mit tudhatunk róla, milyen felkészültségű, mennyi idős, milyen élethelyzetben él. A szerző kifejti, hogy az önkormányzati weboldalak látogató ügyfelek sokfélék lehetnek, és sokféle problémával érkehetnek, így meglehetősen nehéz, de mégis érdemes őket tipizálni. Ezt követően egy részletes helyzetképet kapunk az önkormányzati honlapokkal kapcsolatban, számos megdöbbentő eredménnyel, amelyek a 2004–2009-es évek kutatásaira épülnek és az összes elérhető önkormányzati honlapot vizsgálják.

A hatodik fejezetben először Fehér Katalin két esettanulmánya olvasható, egy pozitív (Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa projekt kommunikációja) és egy negatív példát (Kolontár és Devecser térségében történt vörösiszap-katasztrófa kommunikációja) mutat be részletesen feldolgozva. Az esettanulmányok összetetten vizsgálják a kommunikációt: az EKF 2010 Pécs weboldal esetében a navigáció, fókuszba helyezett projektek, letölthető anyagok (látványtervek, fotók, videók), látogatók számára készített segítő tartalmak egyedisége és az oldalhoz tartozó webkettes aktivitások, természetesen a felmerült problémák is bemutatásra kerülnek, amelyet egy interjú támaszt alá. A vörösiszap-katasztrófa esettanulmányában az elindított honlapok közül a vorosiszap.com weboldalt vizsgálja a szerző, nagy szerepet szánva a weboldal fejlesztési körülményeinek és a webkettes aktivitásoknak.

A harmadik esettanulmány szerzője Herendy Csilla, aki Budapest XIII. kerülete önkormányzatának honlapját elemzi, pozitív példaként. Kiemelendő, hogy a vizsgált oldal fejlesztése, újratervezése a felhasználói szokásokat figyelembe véve történt, analitikus és kérdőíves vizsgálattal egyaránt alátámasztva. Az elemzés az előző fejezetben kiemelt szempontok szerint történik, azaz az oldal felépítésén és használhatóságán túl a szerző vizsgálja az elektronikus ügyintézészt segítő elemeket is.

A könyv utolsó fejezetének szerzője Marofka Tünde, aki az online kommunikáció kötelező tartalmi elemeit ismerteti, természetesen a közigazgatásra vonatkozóan. Ismerteti és értelmezi a vonatkozó jogszabályokat, azok egymásra épülését. Megemlítesre kerülnek a nem jogforrás jellegű, kötelező érvénnyel nem rendelkező ajánlások is, amelyek iránymutatásként szolgálnak a szakma számára, céljuk pedig az európai uniós törekvések megvalósítása. Az ismertetés részletes, felépítése logikus, a törvény célján túl bemutatja az előírt kötelezettségeket, valamint tisztázza a felmerült fogalmakat. A könyv mellékletében megtalálhatók a hivatkozott jogszabályok fontosabb mellékletei is.

Összességében a könyvet ajánlom mindazoknak, akik szeretnének széles látókörrrel rendelkezni az online kommunikációról, különös tekintettel az online közigazgatási, önkormányzati kommunikációra. (Herendy Csilla (szerk.): *Önkormányzatok online. A felhasználóbarát weboldalaktól a webkettes jelenlétig. E-Government Alapítvány a Közigazgatás Modernizációjáért, Budapest, 2011. 108 oldal, 1000 Ft*)

Állásfoglalás

[Közös állásfoglalás a kommunikációs alapképzés tervezett megszüntetéséről](#)

Legolvasottabb

- [Manipulál-e a média?](#)
- [Az internetes kommunikáció története és elmélete.](#)
- [Reklámhatás, problémamegoldás, intencionalitás](#)
- [Médiaerőszak: tények és mítoszok](#)
- [A tévémaci tudatformáló szerepe](#)

Könyvajánló

<>

[Szomszédok közt](#)[> könyv rendelés](#)[Megrendelés](#)

<>

2016 nyár

[> régebbi lapszámok](#)[Pódiumbeszélgetések](#)

[„Szomszédok közt” pódiumbeszélgetés](#)

Kérdez: Bajomi-Lázár Péter Médiakutató

Válaszol: Kovács M. András és Lányi Balázs forgatókönyvíró

[> korábbi pódiumbeszélgetések](#)

Partnereink

[Magyar Kommunikációtudományi Társaság](#)[Sajtószabadság Központ](#) (rendszeres tevékenységét források hiányában megszüntette)[Eastbound - Culture, Society, Media](#)[Infokommunikáció és jog](#)